

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOLOŠKI FAKULTET

Ljubica Z. Đurić

**GRAMATIKALIZACIJA BROJA 'JEDAN' U
SRPSKOM KAO BALKANSKOSLOVENSKOM
JEZIKU U POREĐENJU S FRANCUSKIM:
AREALNA I TIPOLOŠKA PERSPEKTIVA**

doktorska disertacija

Beograd, 2019

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Ljubica Z. Đurić

**GRAMMATICALIZATION OF THE NUMERAL
'ONE' IN SERBIAN AS A BALKAN SLAVIC
LANGUAGE IN COMPARISON TO FRENCH: AN
AREAL AND TYPOLOGICAL PERSPECTIVE**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2019

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Любица З. Джурич

**ГРАММАТИКАЛИЗАЦИЯ ЧИСЛИТЕЛЬНОГО
'ОДИН' В СЕРБСКОМ КАК
БАЛКАНОСЛАВЯНСКОМ ЯЗЫКЕ В
СРАВНЕНИИ С ФРАНЦУЗСКИМ: АРЕАЛЬНАЯ
И ТИПОЛОГИЧЕСКАЯ ПЕРСПЕКТИВА**

докторская диссертация

Белград, 2019 г.

Podaci o mentoru i članovima komisije

Mentor:

dr Veran Stanojević, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Članovi komisije:

Datum odbrane:

Izjave zahvalnosti

Zahvaljujem se

svom profesoru i mentoru, dr Veranu Stanojeviću, koji je s velikim interesovanjem pratio moj rad, sa mnom dugo i predano o njemu diskutovao, strpljivo odgovarao na svako moje pitanje, i pažljivo čitao svaku verziju ove disertacije;

dr Biljani Sikimić, zahvaljujući kojoj sam ušla u svet nauke, i pod čijim sam rukovodstvom napisala svoje prve radove; koja mi je otkrila balkanologiju, i podržavala me u mom radu i interesovanjima;

dr Cenki Ivanovoj, koja je svojom vedrinom i predanim radom sa studentima u meni probudila veliko interesovanje za bugarski jezik i kulturu;

dr Radivoju Konstantinoviću, koji me je podsticao da se usavršavam i verovao u moj smisao za istraživački rad;

dr Željku Markoviću, koji mi je rekao da postoje dve vrste doktorata: savršeni i završeni;

dr Saši Marjanoviću, u kome sam otkrila pravoga druga i sjajnog kolegu, koji me je strpljivo slušao i razumeo kada bih klonula duhom, i koji me je naučio kako da svoj rad tehnički uobličim i priprelim za štampu;

dr Dejanu Stošiću, s Univerziteta Tuluz – Žan Žores (Francuska), koji me je uključio bilateralne projekte u sklopu programa Pavle Savić, i upoznao me sa brojnim kolegama u Tuluzu;

dr Mirjam Bra (Myriam Bras) s Univerziteta Tuluz – Žan Žores (Francuska), koja je pokazala veliko interesovanje za moje istraživanje, diskutovala sa mnom o teoretskim i jezičkim pitanjima i dala mi dragocene savete;

dr Fabiju del Preteu (Fabio del Prete), istraživaču pri Nacionalnom centru za naučna istraživanja (CNRS) u Francuskoj, koji se takođe veoma interesovao za moje istraživanje, sa mnom satima razgovarao tokom mojih boravaka u Tuluzu, i preporučio mi dodatnu literaturu za rad;

dr Mariji Mandić, dr Nini Kulenović i dr Mladenu Ćiriću, prijateljima koji su me srdačno bodrili kada bih se obeshrabrila i podsećali me zašto ne treba da sumnjam u sebe;

svojoj porodici i prijateljima, koji su me podržavali i hrabрили, i razumeli kada zbog rada na disertaciji nisam mogla da ih viđam onoliko često koliko sam želela.

**GRAMATIKALIZACIJA BROJA 'JEDAN' U SRPSKOM KAO
BALKANSKOSLOVENSKOM JEZIKU U POREĐENJU S FRANCUSKIM:
AREALNA I TIPOLOŠKA PERSPEKTIVA**

Rezime

Predmet ove disertacije jesu odlike lekseme *jedan* u srpskom jeziku, i njene sličnosti s neodređenim članom *un* u francuskom jeziku, kao i s ekvivalentnim leksemama u balkanskim jezicima, pre svega u bugarskom.

Teorijski okvir korišćen u ovom radu za ispitivanje sličnosti između lekseme *jedan* i neodređenog člana u francuskom jeste teorija gramatikalizacije. Gramatikalizacija je proces kojim od jedinica s leksičkim značenjem vremenom nastaju jedinice s gramatičkim značenjem. Na taj način od broja 'jedan' nastaje neodređeni član. Ovaj proces odvija se u nekoliko faza, koje se predstavljaju *gramatikalizacionim skalama*. One se mogu posmatrati *dijahronijski*, kao razvojni stupnjevi, i *sinhronijski*, kao implikacione skale na kojima svaki stupanj podrazumeva postojanje prethodnih stupnjeva.

Za gramatikalizaciju broja u neodređeni član relevantna su četiri stupnja. Prvi stupanj, odnosno prva nenumerička upotreba koju leksema 'jedan' razvija na putu ka neodređenom članu, jeste stupanj specifičnosti. Na ovom stupnju leksema 'jedan' signalizuje da je u diskurs uveden novi referent, koji je diskursno relevantan i nepoznat sagovorniku. Sintagma s leksemom 'jedan' zatim dobija sposobnost da se tumači nespecifično pod domašajem nekog operatora u rečenici (imperativ, modalni glagol, negacija, univerzalni kvantifikator, itd), da se upotrebi u generičkoj rečenici, i u predikatu. Tačan redosled ova tri stupnja na skali — nespecifično, predikativno, i generičko — zavisi od datog jezika.

U francuskom jeziku leksema *un* dostigla je sve ove stupnjeve, te možemo govoriti o potpuno gramatikalizovanom neodređenom članu.

Leksema *jedan* u srpskom dostigla je stupanj specifičnosti. Nespecifično se može tumačiti samo u kontekstima u kojima je nespecifičnost *jedina* moguća interpretacija (poput imperativa). U kontekstima u kojima je sintagmu s neodređenim članom u francuskom moguće tumačiti ili specifično ili nespecifično (npr. pod domašajem modalnog glagola), sintagma s leksemom *jedan* u srpskom ima *samo* specifičnu interpretaciju. Ipak, leksema *jedan* može se koristiti u generičkim rečenicama, a to je približava francuskom neodređenom članu. Međutim, ona se može koristiti samo u

generičkim rečenicama kojima se izražava neka zakonitost društvenog ili moralnog tipa — tzv. *normativnim* generičkim rečenicama, dok je u *definitivnim* generičkim rečenicama isključena. Za francuski neodređeni član ovakva ograničenja ne postoje. Na kraju, leksema *jedan* može se koristiti u predikatu, ali samo uz skalarne imenice ili imenice modifikovane evaluativnim pridevom, dok se francuski neodređeni član u predikatu može koristiti uz sve tipove imenica (izuzev uz imenice koje denotiraju profesije, titule, itd.).

U kontekstima koji omogućavaju specifičnu interpretaciju sintagme leksema *jedan* je u konkurenciji s leksemom *neki*. Razlika između ove dve lekseme jeste u tome što je leksema *neki* markirana obeležjima „nepoznato govorniku“ i „nerelevantno za dalji diskurs“, dok je leksema *jedan* neutralna. U kontekstima u kojima je moguća i specifična i nespecifična interpretacija sintagme, sintagma s leksemom *neki* pokazuje istu dvosmislenost kao francuski neodređeni član. Leksema *neki* se, međutim, ne može upotrebljavati u generičkim rečenicama, a to je razlikuje od neodređenog člana.

Poređenje srpskog s bugarskim pokazuje da leksema 'jedan' ima gotovo identičnu distribuciju u oba jezika. Ipak, pitanje postojanja neodređenog člana u bugarskoj lingvistici često se postavlja, zato što u bugarskom jeziku postoji određeni član, dok se isto pitanje u srpskoj lingvistici postavlja veoma retko.

Poređenje srpskog i bugarskog s drugim balkanskim jezicima, poput albanskog i grčkog, pokazuje da postoje određene sličnosti u distribuciji lekseme 'jedan' u svim ovim jezicima. To govori u prilog Fridmanovoj tezi o arelnom poreklu gramatikalizacije lekseme *jedan* u srpskom jeziku.

Ključne reči: neodređeni član, leksema *jedan*, gramatikalizacija, leksema *neki*, srpski jezik, francuski jezik, bugarski jezik, balkanski jezik

Naučna oblast: Lingvistika

Uža naučna oblast: Semantika, Kontrastivna lingvistika, Balkanska lingvistika

UDK broj: 811.163.41'36:811.133.1'36(043.3)
81'37(043.3)
81'367.632(043.3)
811(497)(043.3)

GRAMMATICALIZATION OF THE NUMERAL 'ONE' IN SERBIAN AS A BALKAN SLAVIC LANGUAGE IN COMPARISON TO FRENCH: AN AREAL AND TYPOLOGICAL PERSPECTIVE

Abstract

This dissertation focuses on the properties of the Serbian word *jedan* and its similarities to the French indefinite article *un*, on the one hand, and to equivalent words in Balkan languages, most notably Bulgarian, on the other.

The theoretical framework chosen for the examination of the similarities between the word *jedan* and the French indefinite article is the Grammaticalization Theory. Grammaticalization is a process by which units with grammatical meaning are, over time, derived from units with lexical meaning. In this way, the indefinite article is derived from the numeral 'one'. This process proceeds through several stages, usually represented in the form of *grammaticalization scales*. These scales can be viewed *diachronically*, as representing stages of historical development, or *synchronically*, as implicational scales, in which a function associated with a given point implies the presence of those associated with all lower points.

Four stages prove to be relevant for the grammaticalization of the numeral into an indefinite article. The first stage, i.e. the first non-numerical meaning acquired by the word 'one' on its path towards the indefinite article, is the stage of specificity. In this stage, the word 'one' signalizes that a new referent has been introduced, one that will be relevant in the subsequent discourse and that is unknown to the interlocutor. In the next three stages, the noun phrase containing 'one' acquires nonspecific interpretations in the scope of various sentence operators (imperatives, modal verbs, negation, universal quantifiers, etc.); it starts being used in generic sentences, and, finally, in predicate position. The ordering of these three stages (nonspecific, generic, predicative) on the scale is language-specific.

Since the French *un* has acquired all of these functions, we can consider it to be a fully grammaticalized indefinite article.

The Serbian *jedan* has reached the stage of specificity. A noun phrase containing *jedan* can have a nonspecific interpretation *only* in contexts in which that is the only interpretation available (such as imperatives). In contexts where a French noun phrase containing an indefinite article can have either a specific or a nonspecific interpretation (such as the scope of a modal verb), the Serbian noun phrase containing *jedan* can be interpreted *only* specifically. Nonetheless, *jedan* can be used in generic sentences, which

makes it similar to the French indefinite article. However, it can only be used in generic sentences expressing moral laws or social norms – the so-called *normative* generic sentences – while it is excluded from the so-called *definitional* generic sentences. These restrictions do not apply to the French indefinite article. Finally, *jedan* can be used to determine nouns in predicate position, but its use is restricted to scalar nouns or nouns modified by evaluative adjectives, whereas the French indefinite article can be used in predicate position with nouns of all types (except for nouns denoting profession, titles etc.).

In contexts which allow for a specific interpretation of the noun phrase, *jedan* competes with *neki*, the difference being that *neki* is marked as „unknown to the speaker“ and „irrelevant for subsequent discourse“, whereas *jedan* is neutral regarding these features. In contexts in which both a specific and a nonspecific interpretation of the noun phrase are available, *neki* patterns with the French indefinite article, demonstrating the same type of ambiguity. However, *neki* cannot be used in generic sentences, which is the trademark of the indefinite article.

A comparison between Serbian and Bulgarian reveals that 'one' has practically the same distribution in both languages. Still, the existence of an indefinite article is a controversial question widely discussed in Bulgarian linguistics, due to the uncontroversial existence of the definite article, whereas the same question is approached very rarely by Serbian linguists.

A comparison between Serbian and Bulgarian on the one hand and other Balkan languages, such as Albanian and Greek, on the other, shows certain similarities in the distributional patterns of the item 'one' in all of these languages. This corroborates Friedman's proposal that the grammaticalization of *jedan* in Serbian has an areal origin.

Keywords: indefinite article, *jedan*, grammaticalization, *neki*, Serbian, French, Bulgarian, Balkan language

Field of Study: Linguistics

Subfield: Semantics, Contrastive linguistics, Balkan linguistics

UDC: 811.163.41'36:811.133.1'36(043.3)

81'37(043.3)

81'367.632(043.3)

811(497)(043.3)

ГРАММАТИКАЛИЗАЦИЯ ЧИСЛИТЕЛЬНОГО «ОДИН» В СЕРБСКОМ КАК БАЛКАНОСЛАВЯНСКОМ ЯЗЫКЕ В СРАВНЕНИИ С ФРАНЦУЗСКИМ: АРЕАЛЬНАЯ И ТИПОЛОГИЧЕСКАЯ ПЕРСПЕКТИВА

Резюме

Предметом этого исследования являются характеристики лексемы *jedan* в сербском языке и ее сходство с неопределенным членом *un* во французском языке, а также с эквивалентными лексемами в балканских языках, прежде всего в болгарском.

Теоретической основой, используемой в данной работе для анализа сходства между лексемой *jedan* и неопределенным членом *un* во французском, является теория грамматикализации. Грамматикализация – это процесс, при котором единицы с лексическим значением с течением времени становятся единицами с грамматическим значением. Таким способом числительное «один» становится неопределенным членом. Этот процесс развивается в несколько этапов, которые можно показать в виде грамматикализационных рядов. На них можно смотреть диахронно, как на ступени в развитии, и синхронно, как на импликационные ряды, где каждая ступень подразумевает существование предыдущих ступеней.

Для грамматикализации числительного в неопределенный член важны четыре ступени. Первая ступень, то есть первое нумерическое использование, которую лексема «один» проходит на пути к неопределенному члену – это ступень специфичности. На этом этапе лексема «один» сигнализирует, что в дискурс введен новый референт, который является дискурсно релевантным и неизвестным собеседнику. Затем синтагма с лексемой «один» получает способность неспецифичного толкования в пределе какого-нибудь оператора в предложении (повелительное наклонение, модальный глагол, отрицание, универсальный квантификатор и т.д.) и может быть использована в генерическом предложении и в сказуемом. Что касается правильного порядка этих трех ступеней – неспецифическое, предикативное и генерическое – зависит от данного языка.

Во французском языке лексема *un* достигла все эти ступени, поэтому можно говорить о полностью грамматикализованном неопределенном члене.

Лексема *jedan* в сербском достигла ступень специфичности. Неспецифически ее можно толковать только в контекстах, в которых неспецифичность является единственной возможной интерпретацией (например,

повелительное наклонение). В контекстах, в которых синтагму с неопределенным членом во французском можно толковать или специфически, или неспецифически (например, в пределе модального глагола) синтагма с лексемой *један* в сербском допускает *только* специфическую интерпретацию. Все-таки лексему *један* можно использовать в генерических предложениях, что приближает ее к французскому неопределенному члену. Однако ее можно использовать только в генерических предложениях, которыми выражается какая-нибудь законность общественного или морального типа, так называемые *нормативные* генерические предложения. В то время как в *определятельных* генерических предложениях эта возможность исключена. Для неопределенного члена этих ограничений нет. Наконец, лексему *један* можно использовать как часть сказуемого, но только при скалярных существительных или существительных, модифицированных оценочными прилагательными, в то время как во французском языке неопределенный член в сказуемом может содержать все типы существительных (кроме существительных, обозначающих профессии, титулы и т.д.)

В контекстах, обеспечивающих специфическую интерпретацию синтагмы, лексема *један* конкурирует с лексемой *неки*. Разница между этими двумя лексемами в том, что лексема *неки* маркирована такими указателями как «непонятно собеседнику» и «не имеющее значения в дальнейшем дискурсе», в то время как лексема *један* является нейтральной. В контекстах где возможна и специфическая, и неспецифическая интерпретация синтагмы, синтагма с лексемой *неки* показывает ту же двусмысленность как и французский неопределенный член. Лексему *неки*, однако, нельзя использовать в генерических предложениях, этим она отличается от неопределенного члена.

Сравнение сербского языка с болгарским показывает, что у лексемы «один» почти идентичное распределение в обоих языках. Все же вопрос существования неопределенного члена в болгарской лингвистике задается часто, потому что в болгарском языке определенный член существует, в то время как тот же вопрос в сербской лингвистике задается очень редко.

Сравнение сербского и болгарского с другими балканскими языками, такими как албанский, греческий и др., говорит о существовании определенных сходств в распределении лексемы «один» во всех этих языках. Это является аргументом в пользу тезиса Фридмана об ареальном происхождении грамматикализации лексемы *један* в сербском языке.

Ключевые слова: неопределенный член, лексема *један*, грамматикализация, лексема *неки*, сербский язык, французский язык, болгарский язык, балканский язык

Научная область: лингвистика

Специальная научная область: семантика, балканская лингвистика, контрастивная лингвистика

УДК №: 811.163.41'36:811.133.1'36(043.3)

81'37(043.3)

81'367.632(043.3)

811(497)(043.3)

Sadržaj

1. Uvodna razmatranja	1
1.1 Predmet istraživanja.....	1
1.2 Ciljevi istraživanja	2
1.3 Primeri i korpus	2
1.4 Struktura rada.....	3
2. Istorijat pitanja: leksema <i>jedan</i> u srpskom.....	5
2.1 Tretman lekseme <i>jedan</i> u rečnicima srpskog jezika	5
2.1.1 Leksema <i>jedan</i> u Vukovom <i>Rječniku</i> (1818).....	5
2.1.2 Leksema <i>jedan</i> u <i>Rječniku</i> JAZU (1895).....	5
2.1.3 Leksema <i>jedan</i> u <i>Rečniku</i> SANU (1973).....	9
2.2 Tretman lekseme <i>jedan</i> u gramatikama srpskog jezika	10
2.3 Odlike lekseme <i>jedan</i> u srpskom	13
2.4 Tretman lekseme <i>jedan</i> u srpskoj lingvistici	14
2.4.1 Konteksti u kojima se upotrebljavaju lekseme <i>jedan</i> i <i>neki</i>	15
2.4.2 Konteksti u kojima se leksema <i>jedan</i> ne upotrebljava	17
2.4.3 Upotreba lekseme <i>jedan</i> u generičkim rečenicama	20
2.4.4 Upotreba lekseme <i>jedan</i> u predikatu	23
2.4.5 Obavezne i fakultativne upotrebe lekseme <i>jedan</i>	27
2.4.6 Leksema <i>jedan</i> i status neodređenog člana	29
3. Gramatikalizacija	31
3.1 Neodređeni član i implikacione skale	32
3.1.1 Givon (Givón 1981)	32
3.1.2 Hajne (Heine 1997)	34
3.1.3 Vajs (Weiss 2004)	36
3.1.4 Lj. Gajst (Geist 2013).....	38
3.1.5 Lj. Đurić (2015).....	40
3.2 Razvoj neodređenog člana u francuskom jeziku	41
3.3 Sumarni prikaz gramatikalizacionih skala	42
4. Specifičnost i nespecifičnost.....	47
4.1 Odlike specifičnih i nespecifičnih neodređenih sintagmi u francuskom	47
4.2 Konteksti koji favorizuju specifično čitanje u francuskom — <i>realis</i> konteksti ...	50
4.2.1 Egzistencijalna rečenica	50

4.2.2 Unipersonalna konstrukcija	51
4.2.3 Specifikujući predikat.	52
4.2.4 Nespecifično čitanje u <i>realis</i> kontekstu: emfatičko i kontrastivno naglašavanje	53
4.3 Neodređene sintagme u srpskom i specifično i nespecifično čitanje.....	55
4.4 Konteksti koji favorizuju specifično čitanje neodređene sintagme u srpskom.....	57
4.4.1 Egzistencijalne rečenice.	57
4.4.2 Red reči u rečenici.....	64
4.4.2.1 Redosled V+S i S+V u incipijentnim rečenicama bajki: korpus	66
4.4.2.2 Determinacija u incipijentnim rečenicama bajki	69
4.4.3 Zaključak	71
4.5 Specifičnost i distinkcija poznato / nepoznato govorniku	72
4.5.1 Poznatost / nepoznatost govorniku i lekseme <i>jedan</i> i <i>neki</i>	73
4.5.2 Specifičnost i diskursna prominentnost.....	75
4.6 Nespecifično čitanje u <i>realis</i> kontekstu	77
4.7 Obeležja specifičnosti i gramatikalizacioni proces.....	78
4.8 Konteksti u kojima sintagma može biti nespecifična: <i>irrealis</i> kontekst.....	80
4.8.1 Ponašanje neodređenih sintagmi u neprozirnom kontekstu	81
4.8.2 Ponašanje neodređenih sintagmi u prisustvu univerzalnog kvantifikatora	85
4.8.3 Imperativ	86
4.8.4 Upitne rečenice — opšta (<i>da / ne</i>) pitanja.....	88
4.8.5 Indirektna negacija	91
4.8.5.1 Imenička sintagma u indirektnoj negaciji.....	93
4.8.6 Direktna negacija.....	96
4.8.6.1 Imenička sintagma u direktnoj negaciji.....	97
4.8.7 Kondicionalne rečenice	99
4.8.8 Poredbene konstrukcije	104
4.8.8.1 Poređenje po nejednakosti	104
4.8.8.2 Poređenje po jednakosti.....	106
4.9 Zaključak	107
5. Generičnost	109
5.1 Dve vrste generičnosti	109
5.2 Neodređene sintagme u karakterišućim rečenicama.....	112
5.3 Normativna generičnost i teorija gramatikalizacije	114

5.4 Zaključak	115
6. Predikat	116
6.1 Tip determinatora i tip kopulativne rečenice u francuskom	116
6.2 Imenice koje se upotrebljavaju bez člana u predikatu u francuskom	117
6.2.1 Tumačenja	119
6.2.1.1 Kupferman (1979) i Polok (1983)	119
6.2.1.2 Besad i Dobrovi-Soren (2005).....	120
6.2.1.3 Mari i Marten (2008).	121
6.3 Imenice koje se upotrebljavaju s neodređenim članom u predikatu u francuskom	122
6.4 Kopulativne rečenice u srpskom.....	123
6.5 Kopulativne rečenice u srpskom i leksema <i>jedan</i>	125
6.5.1 Leksema <i>jedan</i> i skalarne imenice	126
6.5.2 Leksema <i>jedan</i> i imenice modifikovane evaluativnim pridevom	128
6.5.3 Leksema <i>jedan</i> i imenice modifikovane neutralnim pridevom.....	129
6.5.4 O razlikovanju evaluativnih i neutralnih prideva u srpskom	130
6.6 Kopulativne rečenice u srpskom i leksema <i>neki</i>	131
6.7 Zaključak	135
7. Gramatikalizacije lekseme 'jedan' u balkanskim jezicima	137
7.1 Pojam <i>balkanskog jezika</i> i <i>balkanizma</i>	137
7.2 Leksema 'jedan' u bugarskom i makedonskom i pitanje neodređenog člana	138
7.2.1 Lekseme <i>един</i> i <i>еден</i> i specifična interpretacija.....	139
7.2.1.1 Lekseme <i>един, някакъв</i> i <i>някой</i> u bugarskom.....	140
7.2.2 Lekseme <i>един</i> i <i>еден</i> i nespecifična interpretacija.....	142
7.2.3 Lekseme <i>един</i> i <i>еден</i> i generičke rečenice	147
7.2.4 Lekseme <i>един</i> i <i>еден</i> u predikatu	149
7.2.5 Obavezne i fakultativne upotrebe leksema <i>един</i> i <i>еден</i>	151
7.2.6 Zaključak.....	153
7.3 Neodređeni član u jezicima balkanskog jezičkog saveza	154
7.3.1 Stepen gramatikalizacije lekseme 'jedan' u neodređeni član u balkanskim jezicima	154
7.3.1.1 Rumunski.....	157
7.3.1.2 Albanski.....	158
7.3.1.3 Grčki	159

7.3.1.4 Turski.....	160
7.3.1.5 Sumarni pregled upotreba neodređenog člana u balkanskim jezicima..	162
7.4 Zaključak	163
8. Zaključak.....	166
8.1 Leksema <i>jedan</i> i <i>neki</i> i mogućnosti daljeg istraživanja	166
8.1.1. Leksema <i>jedan</i>	166
8.1.2 Leksema <i>neki</i>	168
8.1.3 Nedeterminisana imenica	169
8.2. Leksema 'jedan' i implikaciona skala	170
8.3 Leksema <i>jedan</i> kao neodređeni član?	172
9. Literatura	174
Biografija autora	189

1. Uvodna razmatranja

1.1 Predmet istraživanja

Predmet ovog rada jeste izražavanje neodređenosti u srpskom jeziku, i, preciznije, uloga lekseme *jedan* u signalizovanju neodređenosti imeničke sintagme, te sličnosti koje se ispoljavaju između ove i ekvivalentnih leksema u genetski i geografski bliskim jezicima, kao što su slovenski jezici na Balkanu. U radu proučavamo i sličnosti između lekseme *jedan* i neodređenog člana u francuskom kao jeziku s članskim sistemom.

Ideja za naše istraživanje potiče od Viktora Fridmana (Friedman 2003), prema kome se u balkanskoslovenskim jezicima (bugarski, makedonski, srpski kao periferni član) odvija proces gramatikalizacije broja 'jedan' u neodređeni član. Iako je ova pojava tipološka, Fridman smatra da se ona u balkanskim jezicima odvija u kontekstu Balkanskog jezičkog saveza, odnosno, da ima *arealno* poreklo i da se može posmatrati kao balkanizam.

Međutim, gramatikalizacija lekseme 'jedan' u neodređeni član u bugarskom i makedonskom kontroverzno je pitanje iako oba jezika poseduju određeni član u svom sistemu. U standardnom srpskom, koji neki autori (npr. Sandfeld 1930, Mišeska Tomić 2006) smatraju balkanskim jezikom dok ga drugi (npr. Feuillet 2012, Asenova 2002, Friedman 2006) svrstavaju u periferne članove Balkanskog jezičkog saveza, pitanje statusa lekseme *jedan* još je složenije pošto određenog člana nema, ali se obrasci upotrebe ove lekseme u velikoj meri poklapaju s upotrebama odgovarajućih leksema u makedonskom i bugarskom jeziku.

Da bismo utvrdili u kojoj je meri opravdano leksemu *jedan* u srpskom i balkanskoslovenskim jezicima nazivati neodređenim članom, smatramo da je ovu problematiku potrebno sagledati i iz tipološke perspektive. To podrazumeva poređenje situacije u srpskom jeziku sa stanjem u nekom jeziku u kome je gramatikalizacija lekseme 'jedan' u neodređeni član odavno završena. Jedan takav jezik jeste francuski. Naime, ovaj jezik poseduje visoko razvijen članski sistem: član se mora upotrebiti uz zajedničke imenice, kako u jednini tako i u množini, kao i uz gradivne imenice u jednini. Jedine imenice uz koje se član ne mora upotrebiti jesu neke vlastite imenice (imena gradova i ljudi). Pritom, treba imati u vidu da se o francuskom članu mnogo pisalo i još uvek piše, što svedoči o kompleksnosti i aktuelnosti ove problematike.

Ako se upotrebe neodređenog člana u francuskom uporede s upotrebama lekseme 'jedan' u balkanskoslovenskim jezicima, to nas može dovesti bliže odgovoru na pitanje da li se ili u kolikoj meri leksema 'jedan' koristi kao neodređeni član u tim jezicima, a posebno u srpskom. Kao osnova za ovo poređenje poslužiće nam tzv. implikacione šeme upotrebe neodređenog člana koje se razrađivane u okviru teorije gramatikalizacije.

1.2 Ciljevi istraživanja

Naš rad ima za cilj da utvrdi:

- u kojoj je meri leksema *jedan* podudarna s neodređenim članom u francuskom jeziku;
- u kojoj je meri leksema *neki* podudarna s neodređenim članom u francuskom jeziku;
- u čemu se razlikuju lekseme *jedan* i *neki*;
- kolike su sličnosti između upotreba lekseme *jedan* u srpskom, i upotreba ekvivalentnih leksema u bugarskom, i, delom, makedonskom;
- kolike su sličnosti između upotreba lekseme *jedan* u srpskom i ekvivalentnih leksema u neslovenskim balkanskim jezicima;
- koliko je leksema *jedan* napredovala na svom putu ka statusu neodređenog člana.

1.3 Primeri i korpus

U radu se oslanjamo pre svega na konstruisane primere, zatim na primere ekscerpirane iz korpusa *ParCoLab*, i, u nekim slučajevima, na primere s Interneta.

ParCoLab je paralelni korpus francuskog, srpskog, engleskog a odskora i oksitanskog jezika. To je elektronska baza međusobno uparenih tekstova, koja sadrži izvorne tekstove na srpskom, engleskom ili francuskom, i njihove prevode na jedan, dva ili sva tri preostala jezika. Na korpusu radi istraživačka jedinica CLLE-ERSS (CNRS i Univerzitet u Tuluzu — Žan Žores) u saradnji s Katedrom za romanistiku Filološkog

fakulteta u Beogradu. Projektom rukovodi prof. Dejan Stošić s Univerziteta Tuluz — Žan Žores. Korpus *ParCoLab* trenutno sadrži oko 13 miliona reči, a može se besplatno koristiti na adresi <http://parcolab.univ-tlse2.fr/>, s tim da neregistrovanim korisnicima ne prikazuje više od 2000 rezultata.¹

1.4 Struktura rada

U poglavlju 2 dajemo pregled dosadašnjih istraživanja lekseme *jedan* u srpskom jeziku.

U poglavlju 3 izlažemo teoriju gramatikalizacije, koja će nam poslužiti kao teorijski okvir za poređenje francuskog i srpskog jezika. U ovom poglavlju objašnjavamo neke od termina koje koristimo u svom radu (*determinacija, modifikacija, leksema*), te sužavamo opseg istraživanja na sintagme u argumentskim pozicijama (subjekat, predikat) i na sintagme u predikatu, čiji je centar zajednička imenica.

U poglavlju 4 definišemo pojmove *specifičnost* i *nespecifičnost*. Ovo poglavlje podeljeno je na dve velike celine. U prvom delu govorimo o kontekstima koji omogućavaju specifične interpretacije neodređenih sintagmi najpre u francuskom, a zatim i u srpskom jeziku. Poredimo sintagme s leksemom *jedan*, sintagme s leksemom *neki* i sintagme bez determinatora sa sintagmama s neodređenim članom u francuskom. Razmatramo i upotrebu egzistencijalnih rečenica na početku *Srpskih narodnih pripovjedaka* Vuka Karadžića (1853, 1870), kao i u srpskom prevodu *Sabranih bajki* braće Grim (1979). Zatim ispitujemo ponašanje leksema *jedan* i *neki* u srpskom. U drugom delu ovoga poglavlja govorimo o kontekstima koji omogućavaju nespecifične interpretacije neodređenih sintagmi u francuskom, a potom ispitujemo upotrebe sintagmi uvedenih leksemom *jedan* i leksemom *neki*, ali i sintagmi bez determinatora — u istim kontekstima.

U poglavlju 5 izlažemo tipologiju generičkih rečenica u francuskom i govorimo o korelaciji između tipa determinatora u subjekatskoj imeničkoj sintagmi i tipa generičke rečenice. Zatim ispitujemo ponašanje subjekatskih sintagmi s leksemom *jedan* u srpskim generičkim rečenicama.

---

¹ Za više informacija o ovom korpusu, v. Miletić, Stošić, Marjanović (2017).

U poglavlju 6 analiziramo francuske sintagme s neodređenim članom u predikatu, i uvodimo tipologiju kopulativnih rečenica. Zatim ispituje ponašanje srpskih sintagmi s leksemama *jedan* ili *neki* na poziciji predikata u srpskom, u zavisnosti od tipa kopulativne rečenice. Takođe se bavimo sintagmama u kojima je prisutna modifikacija pridevom, i ispituje kako pridevska modifikacija utiče na interpretaciju sintagme i cele kopulativne rečenice.

U poglavlju 7 bavimo se gramatikalizacijom lekseme 'jedan' u balkanskim jezicima. Dodatno pojašnjavamo pojmove *balkanskog jezika* i *balkanizma*. Poglavlje je podeljeno na dve veće celine. U prvom delu izlažemo pregled dosadašnjih istraživanja lekseme *един* u bugarskom s povremenim osvrtima na izučavanje leksema *някакъв* i *някой*. Takođe se u manjoj meri osvrćemo na dosadašnja istraživanja lekseme *еден* u makedonskom. U drugom delu izlažemo zapažanja gramatičara i lingvista o statusu lekseme 'jedan' u neslovenskim jezicima koji pripadaju Balkanskom jezičkom savezu ili su njegovi periferni članovi — rumunskom, grčkom, albanskom i turskom. Zatim poredimo upotrebe lekseme 'jedan' u tim jezicima s upotrebama leksema *jedan* u srpskom i *един* bugarskom.

U poglavlju 8 iznosimo zaključke našeg istraživanja, i predlažemo pravce za dalja izučavanja ove problematike.

2. Istorijat pitanja: leksema *jedan* u srpskom

2.1 Tretman lekseme *jedan* u rečnicima srpskog jezika

Još od samih začetaka izučavanja srpskog jezika postojala je svest o tome da leksema *jedan* nije samo broj. Zato se u srpskim rečnicima i gramatikama uglavnom posle numeričkih navode i nenumeričke funkcije lekseme *jedan*, za koje neki autori ističu da liče na članske upotrebe.

2.1.1 Leksema *jedan* u Vukovom *Rječniku* (1818). Leksemi *jedan* pripisuje se više značenja: 1. *einer, unus*; 2. *ein, aliquis*; 3. *jedni kažu: einige (die einen) sagen; aliqui dicunt* (Rječnik, s.v. *jedan*). Numeričko je samo prvo značenje; u drugom, leksema *jedan* okarakterisana je kao neodređena zamenica (ako je suditi po latinskom prevodu) ili kao član (ako je suditi po nemačkom prevodu); u trećem značenju leksema *jedan* je imenička zamenica.

2.1.2 Leksema *jedan* u *Rječniku JAZU* (1895). *Rječniku JAZU* zasnovan je na korpusu tekstova do 19. veka, na Vukovom *Rječniku*, i, manjim delom, na tekstovima srpskih pisaca druge polovine 19. veka. Rečnički članak *jedan* zauzima više od deset strana. Izdvaja se 8 upotreba ove lekseme: pod tačkom 1, leksema *jedan* ima vrednost prideva *jedini, sam* (*Imam staru samoranu majku, i jednoga brata rođenoga*); pod tačkom 2, sinonimna je s pridevom *isti* (*Ako smo i jedne vjere, nijesmo jedne ćudi*). Pod tačkom 3 navode se upotrebe lekseme *jedan* uz imenice koje označavaju jedinicu vremena (*u jedan čas*); pod tačkom 4 upotrebe u spojevima tipa *jedan glas* (*Pjevaju po dvoje u jedan glas*). Tek se pod tačkom 5 navode numeričke vrednosti lekseme *jedan*. Pod tačkom 6 navode se članske upotrebe reči *jedan*, pod tačkom 7 emfatičke, a pod tačkom 8 adverbijalne. U nastavku ćemo detaljnije predstaviti tačke 6 i 7.

Iako se vrste reči u ovom rečniku ne određuju eksplicitno, pod tačkom 6 leksema *jedan* se određuje preko grčkih i latinskih neodređenih zamenica, poredi se s leksemom *neki*, i naglašava se da u ovom značenju leksema *jedan* nije broj, niti pridev sinoniman s pridevima *jedini* ili *sam*:

τίς, quidam, aliquis, ne ističe se ni po što kao kod predašnjijeh značeña da je ñeko sam, jedini, ili da je ñešto samo, jedino, niti se ispoređuje s mnoštvom ili s čim

drugijem, nego samo da se nešto ne naznačuje osobito između drugijeh iste vrste, isporedi neki, nekakav. (Rječnik JAZU, s.v. jedan, t. 6)

Dodatno, leksema *jedan* poredi se s **neodređenim članom**, ali se ističe da njena upotreba u srpskom ipak nije obavezna:

quidam, unus, kao pravi articulus indefinitus (obično stoji uz supstantiv [...]). ovakvo je značenje postalo ne samo u našem nego i u mnogijem drugijem mlađijem jezicima, n. p. u svijem romanskijem, germanskijem, pa i u slavenskijem [...] rijetko se razlikuje u kojem jeziku ovakovi članak od pravoga broja [...] Premda se ovo značenje i upotrebljavanje već javlja u stslovenskom, ipak nije tako nadvladalo u našem jeziku (kao n. p. u romanskijem i germanskijem jezicima) da se ne može kazati supstantiv bez jedan u ovakovijem slučajevima, te i dan današnji može se početi n. p. pripovjedati : Bio jedan car i Bio car. (Rječnik JAZU, s.v. jedan t. 6a)

U nastavku tačke 6 navode se primeri ove „članske“ upotrebe lekseme *jedan* (mi izdvajamo samo nekolicinu, po sopstvenom izboru):

- (1) Kričaše kako *1 lav*. (t. 6a)
- (2) Zlo živiti i srićno umrti jest *jedan neobičajni događaj*. (t. 6a)
- (3) Nek ulovi *jednu ribu morunu*. (t. 6a)
- (4) Al eto ti *jednoga junaka*. (t. 6a)
- (5) Molitva je *jedno delo ko ishodi od razuma*. (t. 6a, a))
- (6) *Jedan velik gospodin* bješe pustio množastvo zlata i srebra i pođe u *jedan manastijer*. (t. 6a, a))
- (7) Slišah *jednoga drugoga angela*. (t. 6a, a))
- (8) Odvede ga u *jednu drugu kuću*. (t. 6a, a))
- (9) Iz zatvora na trgovište *jednoga golemoga lava* pustiše. (t. 6a, a))
- (10) Donesi mi *jedan list hartije*, da ti gradim jednu sitnu kńigu. (t. 6a, a))
- (11) Ima ovde *jedno jezero*. (t. 6a, a))

- (12) *Stoje jedna vješala.* (t. 6a, a))
- (13) *Jedno jutro uskrseće dođe.* (t. 6a, b))
- (14) *Jedan dan hotiše ispitati narok Aleksandrov.* (t. 6a, b))
- (15) *Ima jedan Balačko vojvoda.* (t. 6a, c))

Kao što se iz navedenih primera vidi, leksema *jedan* se u jeziku na koji se oslanja *Rječnik JAZU* mogla, pored zajedničkih, upotrebiti i uz apstraktne (2, 5) i vlastite imenice (15), uz napomenu da se uz vlastite imenice leksema *jedan* koristi umesto leksema *neki, nekakav*.² Leksema *jedan* takođe se koristi uz imenice *pluralia tantum* (12) — a to se, uostalom, u rečniku i ističe.

Takođe, mogla se upotrebiti u različitim rečeničnim kontekstima: tako se leksema *jedan* sreće u sintagmama u funkciji subjekta, objekta i dopune za mesto u izjavnim rečenicama u kojima je glagol u prošlom vremenu (6–9), te u prezentativnim i egzistencijalnim konstrukcijama (4, 11, 12, 15). Kao članske navode se i upotrebe lekseme *jedan* u rečenici s imperativom (3, 10), u okviru poredbene konstrukcije (1), i u predikatu (2, 5).

U *Rječniku* se posebno izdvajaju (t. 6a, b)) kao članske upotrebe lekseme *jedan* uz imenicu u akuzativu koja označava jedinicu vremena (13, 14). Iz primera je jasno da je u pitanju temporalni akuzativ, situacija u kojoj je determinacija imenice obavezna (cf. Ivić 2008)

U nekim primerima se leksema *jedan* pojavljuje zajedno s leksemom *drugi* (7,8). Ove primere smo naveli jer leksema *drugi* u njima nije broj već vrsta neodređene zamenice (cf. francusko *autre* prema *seconde*). Ovo je zanimljivo zato što je Daničić još 1857. godine Vuku skrenuo pažnju da je spoj *jedan drugi* varvarizam, nastao po ugledu na nemačko *eine andere* (Karadžić 1996: 482, pismo 252).³

² Vredi napomenuti da Milka Ivić upotrebu lekseme *jedan* uz vlastite imenice u primeru (15) komentariše kao izuzetak, i dodaje da je uz vlastito ime moguće upotrebiti samo leksemu *neki* (Ivić 1971: 111, fusnota 30). Međutim, danas je sasvim moguće upotrebiti *jedan* uz vlastito ime: *Onda je došla jedna Marija*.

³ Zanimljivo je da i Sever Pop u svojoj gramatici rumunskog jezika (Pop 1948: 387) komentariše rumunsko *un alt* kao varvarizam nastao po ugledu na francusko *un autre*.

Pod tačkom 7, navedene su upotrebe kojima se leksemom *jedan* ističe „koje duševno osećanje, kao čudo (uopće) ili divljeće, ili nasuprot preziraće i mržna“. Tako postoje upotrebe uz apstrakne imenice u kojima leksema *jedan* „ističe značenje kao da je nešto veliko“ (t. 7b) (16), zatim, upotrebe kojima se „ističe uopće nešto da nije drugo nego ono što je“ (t. 7c) (17); upotrebe kojima se iskazuje „mržnja, a osobito preziraće“ (t. 7d) (18, 19); upotrebe uz vlastite imenice, kada se želi istaći „da je što ugodno, lijepo, dobro, uzvišeno itd.“ (t. 7e) (20):

- (16) Tada...učini se *jedan* plač, žalost i tuga. (t. 7b)
- (17) Nemade se *jedno* muško čedo, no s'imade jedna zmija ļuta. (t. 7c)
- (18) Kako *jedan* rob naj gori ispod robļa svoga umrijeti. (t. 7d)
- (19) Vladao je ne kako episkop, nego kako *jedan* Dioklecian. (t. 7d)
- (20) *Jedan* sveti Ivan Gualberto s lipom smrtju umri, jer udiļ prosti ubojici brata svoga. (t. 7e)

Ono što ovde upada u oči jeste da je sintagma s leksemom *jedan* u primerima (16, 20) upotrebljena na subjekatskoj poziciji izjavne rečenice u prošlom vremenu, kao i primeri (6–9), iz tačke 6a, a). U primeru (17) leksema *jedan* upotrebljena je u odričnoj rečenici (tj. pod domašajem negacije), a u primerima (18–19) u okviru poredbene konstrukcije, kao u primeru (1), iz tačke 6a.

Pod tačkom 7f posebno su izdvojene upotrebe lekseme *jedan* u poredbenoj konstrukciji (21–25):

- (21) Kako *jedni* psi vi mrete.
- (22) Taj lica rumena bjehu studena jakino *jedan* mraz.
- (23) Koja se činaše kao *jedna* Susana
- (24) Vladaće je *jedno* more.
- (25) Svit je ovi *jedna* vaga, koja ozdo ima vraga.

Ovde se javljaju primeri u kojima leksema *jedan* stoji uz brojivu imenicu u množini (21), uz gradivnu imenicu (22) i uz vlastitu imenicu (23). Primer upotrebe u poredbenoj konstrukciji javlja se i u okviru tačke 6a (1), i tačke 7d (18), a jedan primer

upotrebe uz vlastitu imenicu, a u sklopu poredbene konstrukcije, naveden je i pod tačkom 7d, u kojoj se navodi da se leksemom *jedan* ističe „mržña, a osobito prezirañe“ (19). U primerima (25, 26) sintagma s leksemom *jedan* javlja se u predikatu, kao i u primerima (2, 5) iz tačaka 6a i 6a, a).

Rječnik JAZU, dakle, pruža obilje primera nenumeričke upotrebe lekseme *jedan*. Ti primeri nisu uvek klasifikovani prema jasnim kriterijumima, ali se vidi da se leksema *jedan*, u jeziku na koji se oslanja *Rječnik JAZU*, mogla upotrebljavati u nizu konteksta, uz zajedničke, apstraktne i vlastite imenice, na subjekatskim i objekatskim pozicijama, u rečenicama s imperativom i negacijom, u poredbenim konstrukcijama i u predikatu, što će nama biti relevantno u nastavku rada.

2.1.3 Leksema *jedan* u *Rečniku SANU (1973)*. Rečnik SANU takođe izdvaja nenumeričke upotrebe lekseme *jedan*, u 10 tačaka. Pod tačkama 1 i 2 navedena su numerička značenja; pod tačkom 3, izdvajaju se upotrebe u kojima leksema *jedan* ima vrednost prideva *isti* (*Eno i čelo i nos, ma jedan otac, de!*); pod tačkom 4, navedene su upotrebe u kojima leksema *jedan* znači *jedini* ili *sam* (*Svak se nada novcu i dobitku, jedan Adel o novcu ne misli*). Pod tačkom 5a, leksema *jedan* objašnjava se preko lekseme *neki* („koji ukazuje na nedovoljno određen pojam, neki, nekakav, izvestan“), i daje se primer njene upotrebe u egzistencijalnoj rečenici (26). Pod tačkom 5b, izdvaja si upotreba lekseme *jedan* pod domašajem negacije, u kom slučaju se leksema *jedan* može zameniti leksemom *nijedan* (27). Pod tačkom 6, pomenute su upotrebe lekseme *jedan* u korelaciji s leksemom *drugi* (*Što jezik izlanda, to kroz jedno uho ulazi, a kroz drugo izlazi*). Pod tačkom 7, navedene su upotrebe koje bismo mogli nazvati emfatičkim: „sa značenjem većeg isticanja imenice uz koju stoji“ (28), uz vlastitu imenicu, „koji je izuzetne važnosti, izuzetnog značaja, poznat, čuven, slavan“ (29), u poredbenoj konstrukciji, s napomenom da leksema *jedan* u ovom primeru ima značenje „pravi, istinski; rođeni (o stepenu srodstva)“ (30), i „sa pojačanim i negativnim osobinama pojma koji označava imenica uz koju stoji“ (31):

(26) Bio *jedan* car. (t. 5a)

(27) Sa surovošću nećeš *jedne* žene osvojiti. (t. 5b)

(28) Taj ti zna sve glavare u glavu i po imenu — čudo jedno! (t. 7a)

(29) Toliko i tako je mogao uraditi samo *jedan Vuk*. (t. 7b)

(30) Hvala ti ko *jednom bratu*. (t. 7v)

(31) A što si takav, *životinjo jedna!* (t. 7g)

Pod tačkama 8–9 date su upotrebe lekseme *jedan* „u im. službi“ (*Jedno misli kamila, drugo kamilar; Dajte da i ova bena jednu kaže*). Pod tačkom 10 date su upotrebe „u pril. službi“, u kojima leksema *jedan* znači *oko, blizu, otprilike* ([...] *zakonika, izdanog pred jednu tridesetinu godina*).

Sličan opis lekseme *jedan* daje se u Rečniku Matice srpske (RMS 1967/1990), i u Rečniku srpskog jezika (RSJ 2007).

2.2 Tretman lekseme *jedan* u gramatikama srpskog jezika

I u gramatikama je primećivana sličnost lekseme *jedan* s neodređenim članom. Tako Tomislav Maretić smatra da neki pisci „kvare jezik“ upotrebljavajući broj *jedan* „bez ikakve potrebe prema njemačkom artikulu *ein*, franc. *un*, tal. *uno*“ (Maretić 1963: 510).

Mihailo Stevanović takođe pominje ovu upotrebu: „Broj jedan se vrlo često u našem jeziku upotrebljava — ne da se njim označi broj, nego više kao neka vrsta neodređenog člana“ (Stevanović 1970: 313), i zatim ovu člansku upotrebu ilustruje primerima (32–36):

(32) Starac ga uze za ruku, pa ga izvede na *jedan brežuljak*.

(33) Odatle pođe na *jedno mesto*.

(34) Na onome jablanu ima *jedna ptica*.

(35) Bio *jedan bogat čovek* i imao tri sina.

(36) U tome dođu do *jedne jame*.

Stevanović dalje napominje da se u ovim primerima leksema *jedan* ne upotrebljava kao broj („baš [...] jedan, a ne više“), i da se uvek može zameniti zamenicom *neki*: „Upotrebom reči *jedan* u stvari se kazuje neodređenost pojma, ono uglavnom što se u našem jeziku inače označava neodređenom zamenicom *neki*.“ (Stevanović 1970: 313).

Stevanović zatim napominje da se leksema *jedan* u ovom značenju („kao neka vrsta neodređenog člana“) može upotrebiti u obliku množine, i to uz imenice koje nisu ni *pluralia tantum*, niti one koje „tek množinom čine jednu prirodnu celinu“ (*jedne rukavice*), što ilustruje primerima (37–41):

- (37) U *jednim njegovim pesmama* su i rima i ritam savršeni, a po ostalima se može suditi da on nije baš mnogo polagao na muzičku stranu pesme.
- (38) *Jedni* su im pošli u susret, a *jedni* ih ovde čekaju.
- (39) *Jedne* ćete pobiti i raspeti, a *jedne* tući po zbornicama.
- (40) *Jedni* su to prihvatili s odobravanjem, dok su ga drugi osuđivali.
- (41) *Jedni* su *pisci* i u duši i po razumu odobravali Vukovu reformu, a li se nijedan nije usuđivao da to javno kaže.

Međutim, ovi primeri su problematični kao ilustracija „članske“ upotrebe lekseme *jedan*, jer je u nekim primerima leksema *jedan* imenička zamenica (38–40), a u nekima se javljaju korelati: *ostali* (37), *jedni* (38, 39), *drugi* (40). Jedini primer koje se može uzeti kao ilustracija „članske“ upotrebe lekseme *jedan* uz imenicu u množini jeste (41), u kome se na javljaju korelati.

Stevanović takođe napominje da leksema *jedan* može imati značenje prideva *isti*, *jednak*:

- (42) *Jedna majka* ih je odnegovala. (= ista);
- (43) Vaši i naši narodi su kroz vekove bili *jedne sreće*. (= jednake, iste).

Pavica Mrazović (Mrazović 2009: 288–290) leksemu *jedan* smatra determinatorom (u njenoj terminologiji: *determinativ*). Kao osnovne funkcije ovog determinatora autorka izdvaja sledeće:

1. izdvajanje tipičnog predstavnika (44);
2. upotreba ispred ličnog imena, kojom se izdvaja „predstavnik određenog tipa“ (45);
3. afektivna kvalifikacija imenice (46);
4. posebno isticanje afektivne kvalifikacije uz imenicu u vokativu (47);

5. obeležavanje nepoznatog, novog, neodređenog — tada se leksema *jedan* može zameniti leksemom *neki* (48):

- (44) Biću s tačke *jednog pisca* veoma zainteresovan posmatrač. (primer se javlja i u Ivić 1971: 107)
- (45) Sada bi nam opet bio potreban *jedan Vuk*.
- (46) Svi znaju da si ti *jedan lažljivac*.
- (47) *Ale jedne*, sve bi prisvojile!
- (48) Tražio te *jedan / neki čovek*.

Pavica Mrazović takođe navodi da se leksema *jedan* može upotrebiti u množini u korelativnim konstrukcijama *jedni — drugi*, i kao pridev: *Mi smo jednih / istih godina*.

Kako ističe Čudomirović (2012: 321), ovo je „daleko najiscrpniji pregled različitih upotreba lekseme *jedan* u našim gramatikama“. Kao manu Čudomirović izdvaja to što neke od formulacija „ne ukazuju jasno da je reč o različitim upotrebama“: npr. izdvajanje tipičnog predstavnika, ilustrovano primerom (44), i značenje predstavnika određenog tipa, ilustrovano primerom (45) (Čudomirović 2012: 321, fusnota 1).

Mrazović zaključuje da u srpskom ne postoji član kao vrsta reči (Mrazović 2009: 288), ali da leksema *jedan* ima funkciju člana kada je u rematskoj poziciji, u kom slučaju se može zameniti leksemom *neki*, kao u primeru (48) (Mrazović 2009: 289). Stav autorke o vrednosti lekseme *jedan* u primerima (44, 45) nije jasan.

Izuzev Pavice Mrazović, koja govori o *determinativu*, autori gramatika i rečnika obično tretiraju leksemu *jedan* kao broj, ali navode i njene nenumeričke upotrebe. U nenumeričkim upotrebama, leksema *jedan* se ili izjednačava s leksemom *neki*, ili se, pak, eksplicitno poredi s neodređenim članom.

Najviše primera nenumeričkih upotreba lekseme *jedan* nalazimo u *Rječniku JAZU*, dok najsistematičniji pregled pruža Pavica Mrazović u svojoj *Gramatici*. Upotreba lekseme *jedan* koja se obično ističe kao članska jeste tzv. rematska upotreba, u kojoj se leksema *jedan* može zameniti leksemom *neki*.

2.3 Odlike lekseme *jedan* u srpskom

Na osnovu pregleda gramatika i rečnika, možemo izdvojiti sledeće odlike lekseme *jedan* u srpskom:

1. Ima oblike za sva tri roda: *jedan, jedna, jedno*.
2. Menja se po pridevskoj / zameničkoj promeni.
3. Koristi se uz brojive zajedničke imenice.
4. Ne koristi se uz nebrojive imenice (gradivne i zbirne imenice). Uz gradivne imenice se eventualno može upotrebiti u tri slučaja:
  - a) kada se referiše na neku diskretnu, brojivu količinu materije koju denotira imenica, npr. *Daćete mi jednu kafu* (podrazumeva se da je u pitanju neka standardizovana količina kafe koja se obično služi, implicitno je *šolju* kafe);
  - b) kada je imenica upotrebljena metaforički : *Ti si jedno zlato / đubre*.
  - c) kada imenica denotira podvrstu (taksonomijsko čitanje): *Jedna voda sada postaje trend u svetu zdravlja i lepote*.⁴
5. Može se upotrebiti uz vlastite imenice: *Treba nam jedan Marks. Onda je došao jedan Vasa*.
6. Kombinuje se s imenicama u jednini...
7. ... ali od svih brojeva, jedini ima oblike množine: *jedni, jedne, jedna*.
8. U množini se može javiti:
  - a. uz imenice pluralia tantum: *jedne gaće*, ili imenice „koje (...) tek množinom (obično dvojstvom) čine jednu prirodnu celinu.“ (Stevanović 1970: 313): *jedne čarape*;
  - b. u ekspresivno-afektivnim konstrukcijama: *Budale jedne!*
  - c. kada znači „isti“: *Mi smo jednih godina*.

---

⁴ Google, <http://www.lokalnenovine.rs/rubrike/zdravlje/zdra-18.06/clanak.php>

d. u korelativnoj konstrukciji: *Jedni sede, drugi stoje*.

e. u poredbenoj konstrukciji, u ranijim fazama jezičkog razvoja: *Kao jedni psi vi mrete* (*Rječnik JAZU*, s.v. *jedan*).

9. Stoji ispred imenice, osim u emfatičkim / afektivno-ekspresivnim upotrebama: *Budalo jedna*.

Ovde dodajemo još nekoliko važnih odlika koje se u gramatikama i rečnicima ne pominju:

10. Ima numeričku vrednost ako se može modifikovati s *bar, najviše, najmanje, više od, manje od, ukupno, tačno, samo, jedino* (Stanojević 2013: 63): *Napravio je tačno / bar / najviše / ukupno jednu grešku // više od jedne greške u diktatu*.

11. Ima numeričku vrednost u imeničkoj partitivnoj sintagmi: *jedan litar vina*.

12. Može se kombinovati s prisvojnim pridevskim zamenicama, u kom slučaju je obično na prvom mestu: *jedan moj prijatelj* (a ne: *moj jedan prijatelj*)

13. Može se kombinovati s pokaznim pridevskim zamenicama, razgovorno,⁵ u kom slučaju je obično na drugom mestu: *taj jedan čovek* (a ne: *jedan taj čovek*)

14. Ne može se kombinovati s neodređenim zamenicom: **jedan neki / *neki jedan čovek*.

2.4 Tretman lekseme *jedan* u srpskoj lingvistici

I srpski lingvisti bavili su se nenumeričkim upotrebama lekseme *jedan*; neki su poredili ove upotrebe s upotrebom neodređenog člana u francuskom (Stanojević 2013); neki su je posmatrali u arealnoj perspektivi, i poredili je s upotrebama lekseme 'jedan' u (slovenskim) jezicima u okruženju (Friedman 2001, 2003); neki su izdvajali i klasifikovali sve njene upotrebe, bez preteranih pretenzija na poređenje s drugim stranim

---

⁵ Klajn (2000: 69) obeležava spojeve *taj neki, taj jedan* kao nemoguće. Piper, komentarišući spoj *taj neki*, smatra da ovom „pomodnom jezičkom poštapalicom“ govornik „stavlja do znanja da ne može da nađe reč kojom bi se tačno izrazio“ (Piper 2005: 935). O spoju *taj jedan* detaljno je pisao Boban Arsenijević (2018).

jezikom (Piper 2005), a neki su nastojali da razluče da li se može govoriti o članskim upotrebama (Ivić 1971; Ivić 1989; Čudomirović 2012).

Izučavanje lekseme *jedan* isprepletano je s izučavanjem određenosti / neodređenosti u srpskom jeziku, kao i s ispitivanjem referencijalnog statusa imeničke sintagme. Autori su posebno izučavali vezu između obaveznosti, fakultativnosti i nemogućnosti upotrebe lekseme *jedan*, s jedne strane, i određenosti / neodređenosti imeničke sintagme, s druge strane. Takođe je posebna pažnja posvećivana razlici između leksema *jedan* i *neki*.

Mi ćemo, radi bolje preglednosti, u nastavku predstaviti dosadašnja istraživanja ne po autorima, već iz ugla konteksta koje su ovi autori izdvajali kao relevantne za upotrebu lekseme *jedan*, i, delom, lekseme *neki*.

2.4.1 Konteksti u kojima se upotrebljavaju lekseme *jedan* i *neki*

Milka Ivić (1971, 1989), izdvojila je nekoliko situacija u kojima se javlja leksema *jedan*: kada je sintagma u rematskoj funkciji, odnosno, kada se entitet denotiran imenicom uvodi prvi put u diskurs (49), i kada se skreće posebna pažnja na izdvajanje referenta za čiji se identitet pretpostavlja da je slušaocu nepoznat, a to se radi da bi referent postao pogodan kandidat za tematizaciju u daljem govoru (50):

(49) Pričao mi *jedan njegov zemljak*... (Ivić 1971: 110)

(50) Ona je to čula od *jednog studenta* kome je nekada Irenina majka davala časove klavira. **Taj** je čak bio svedok na sudu ... (Ivić 1989: 93)

Milka Ivić napominje da je u ovom kontekstu leksemu *jedan* moguće zameniti leksemom *neki*. Razlika je u tome što je u odnosu na leksemu *jedan* leksema *neki* „emfatički markirana forma“ kojom se „potencira rematski karakter iskaza“ (Ivić 1971: 111). Autorka takođe napominje da se upotrebom lekseme *neki* insistira na *nepoznatosti* entiteta uvedenog sintagmom, i da, dodatno, leksema *neki* u rematskoj funkciji može dodati negativnu afektivnu nijansu značenju imenice (Ivić 1971: 113):⁶

---

⁶ Pojava da zamenice mogu imati notu nipodaštavanja ili isticanja postoji i u drugim jezicima (v. Haspelmath 1997: 189–190). Npr. engleski determinator *some* takođe može imati ovu „nipodaštavačku“

(51) Zaljubila se, zamisli, u *neko*g pevača.

Distinkcija poznatosti / nepoznatosti referenta govorniku u sprezi s odnosnom leksema *jedan* i *neki* posebno je izučavana. Piper (2005: 936) ističe da se leksema *jedan* (uz druga sredstva) koristi za izražavanje *neodređene referencijalnosti*. Upotrebu u kojoj je referent nepoznat i govorniku i sagovorniku, te se može upotrebiti leksema *neki*, Piper naziva *opšti ignorativ*. Upotrebu u kojoj je referent poznat govorniku a nepoznat sagovorniku, te se može upotrebiti leksema *jedan*, Piper naziva *simulirani ignorativ*.⁷

Stanojević (2013) se koncentrisao takođe na aspekt poznatosti / nepoznatosti imenovanog entiteta govorniku, i poredio neodređeni član u francuskom s leksemama *jedan* i *neki* u srpskom. U oba jezika se kao relevantno pokazuje epistemičko obeležje poznatosti i nepoznatosti referenta *sagovorniku*. Ako je referent nepoznat sagovorniku, u francuskom se upotrebljava neodređeni član, a u srpskom je moguće upotrebiti lekseme *jedan* ili *neki*. Međutim, postoji još jedna relevantna epistemička distinkcija koja se javlja u okviru neodređene referencijalnosti, a to je poznatost / nepoznatost referenta *govorniku*, razlika koju je posebno izučavao Haspelmat (Haspelmath 1997). Neodređeni član i leksema *jedan* neutralni su po pitanju ove distinkcije (Stanojević 2012: 274; 2013: 69). Leksema *neki*, međutim, teško poprima interpretaciju „poznato govorniku“; stoga, kada želi da istakne da mu je referent poznat, govornik mora upotrebiti leksemu *jedan*. Isto napominje i Čudomirović (2012: 326). Stanojević svoju tezu potkrepljuje analizom primera iz prevodne književnosti (u pitanju je francuski roman preveden na srpski). Pitanja na koje želi da dâ odgovor jesu: 1. kada se francuski neodređeni član prevodi leksemom *jedan* a kada leksemom *neki*; 2. da li se lekseme *jedan* i *neki* mogu zameniti. Autor zaključuje sledeće: kada god je nepoznati karakter referenta u prvom planu, upotreba lekseme *neki* biće preferirano sredstvo. Međutim, pošto je leksema *jedan* neutralna po pitanju ove distinkcije, ona se može interpretirati i kao da ima obeležje „nepoznato govorniku“, i tada može alternirati s leksemom *neki*.

---

notu: *Marc wrote some paper (or other) on indefinites and now he considers himself a specialist.* (Farkas 2002: 69).

⁷ Piper ističe da postoji i jedna neodređeno referencijalna upotreba kada je referent poznat i govorniku i sagovorniku: *konspirativ*. Ovde veoma odgovara pridev *izvesni*: *Pozdravila te je izvesna koleginica*. Leksemu *jedan* moguće je na ovaj način upotrebiti samo ako sagovornik iz konteksta može da shvati na koga referiše govornik: *Pozdravila te jedna koleginica iz biblioteke.* (Piper 2005: 938)

Dakle, sintagme s leksemom *jedan* koriste se za uvođenje novih referenata u diskurs (rematska funkcija). Prisustvo lekseme *jedan* takođe signalizira da će referent biti važan u narednom diskursu, tj. da će postati tema. Sintagme kojima se uvodi novi referent u diskurs mogu sadržati i leksemu *neki*. Leksema *neki* markirana je obeležjem „nepoznato govorniku“, za razliku od lekseme *jedan*, koja je neutralna po pitanju distinkcije „poznato / nepoznato govorniku“.

2.4.2 Konteksti u kojima se leksema *jedan* ne upotrebljava

Milka Ivić prepoznala je posebnu grupu konteksta u kojima se leksema *jedan* ne upotrebljava. U pitanju su konteksti „kada izostaje autentičnost imenovane pojave, bilo zbog toga što događaj vezan za nju nije uopšte još ostvaren, ili se u njega sumnja, ili se njegovo postojanje negira i sl.“, odnosno konteksti za koje je karakteristična „irealnost situacije“ (Ivić 1971: 112). Ova „irealnost situacije“ favorizuje upotrebu lekseme *neki*, dok je upotreba lekseme *jedan* u ovim kontekstima gotovo isključena (Ivić 1971: 112, fusnota 33).

Kao kontekste za koje je karakteristična „irealnost situacije“, autorka izdvaja: kondicionalne rečenice (52), izrične rečenice koje su dopuna uz glagol *misliti* (53), negaciju (54), rečenice s izrazom *bez bojazni* (55), modalne kontekste (rečenice s modalnim glagolima ili priložima, kao što je *nema sumnje*) (56), i poredbene konstrukcije (57) (Ivić 1971: 112–113):

- (52) **Ako** postoji *neki rizik* da se dete rodi sa fizičkim ili mentalnim anomalijama...
- (53) Mnogi **misle** da sam ja *neki mek i bolećiv čovek*.
- (54) **Ne može** se govoriti o *nekom posebnom i značajnom interesovanju Srba za Bjelinskog*.
- (55) Klub je bio prazan, on je mogao mirno sedeti u njemu, **bez bojazni** da će ga *neki stari dosadljivac* gnjaviti.
- (56) ... u čuvenoj nadgorbnoj besedi despotu Đorđu koju je, **nema sumnje**, sastavilo *neko visoko duhovno lice*.

(57) Njega ne posmatraju više u kući **kao nekog običnog domaćeg učitelja**.

Iako je tačna konstatacija ove autorke da je upotreba lekseme *jedan* isključena u ovim rečenicama i da se u njima može upotrebiti samo leksema *neki*, moramo konstatovati da je u primeru (53) sintagma s leksemom *neki* upotrebljena u predikatu, a to je upotreba koju treba posmatrati odvojeno (v. odeljak 2.4.4); da primer s negacijom (54) uključuje modalni glagol, što zamagljuje razliku između negativnih i modalnih konteksta; da primer s izrazom *bez bojazni* (55) može potpasti pod negaciju, pošto predlog *bez* spada u implicitno negativne izraze;⁸ i da je u primeru u kome je upotrebljen izraz *nema sumnje* (56) sintagma s leksemom *neki* subjekat svršenog glagola u perfektu, te bi se tu pre govorilo o upotrebi u kojoj je identitet entiteta nepoznat govorniku, što favorizuje upotrebu lekseme *neki*.

Oslanjajući se na Haspelmatov rad (Haspelmath 1997), Čudomirović se koristi terminima *specifičnost* i *nespecifičnost*. Prema Haspelmatu, specifična čitanja neodređenih zamenica javljaju se u izjavnim rečenicama u kojima je upotrebljen perfekt svršenog glagola, ili prezent radnje u toku, dok se nespecifična čitanja javljaju kada je u rečenici prisutan neki operator, poput modalnog glagola, glagola želje, negacije, imperativa, veznika kondicionalne rečenice itd. (v. o tome više u poglavlju 4)

Čudomirović specifična čitanja neodređenih sintagmi parafrazira izrazom „određeno, konkretno“, a nespecifična izrazom „bilo koje“ (Čudomirović 2012: 324). On smatra da i sintagme s leksemom *jedan* i sintagme s leksemom *neki* mogu imati nespecifična čitanja. U primeru (58), koji odgovara primeru koji navodi Haspelmat za ruski (Haspelmath 1997: 39), on leksemu *jedan* parafrazira na oba načina:

(58) Ivan želi da otpeva *jednu* (=konkretnu, određenu / bilo koju) *romansu*.
(Čudomirović 2012: 324)

Međutim, autor odmah dodaje da je upotreba lekseme *jedan* neobična kada govornik ne može identifikovati entitet o kome se radi, kao što je to slučaj u nespecifičnim upotrebama.

---

⁸ U pitanju su izrazi koji leksički kodiraju negaciju, pa se uz njih mogu upotrebiti zamenice *i*-serije, npr. *bez ikakve sumnje* (v. poglavlje 4, odeljak 4.8.5).

Čudomirović navodi još jedan primer nespecifičnog čitanja lekseme *jedan*, preuzet iz Elektronskog korpusa srpskog jezika (59). Mada Čudomirović to ne komentariše, u ovom primeru je sintagma s leksemom *jedan* upotrebljena u kondicionalnoj rečenici, što je tipičan kontekst u kome neodređena sintagma može dobiti nespecifičnu interpretaciju:

(59) *Ako jedan osiguranik uplati godišnju premiju od 200 maraka, a šteta iznosi 300 maraka, jasno je da tu nešto nije u redu.* (Čudomirović 2012: 326)

Stanojević (2013: 68) navodi da je u nespecifičnim upotrebama leksema *neki* dominantna. Iako leksema *jedan* nije apriori isključena u sintagmama s nespecifičnom interpretacijom, ovaj autor u svom korpusu (francuski roman preveden na srpski) nije našao nijedan takav primer. U zaključku navodi da je leksema *jedan* dominantna u kontesktima koji favorizuju specifično čitanje, dok leksema *neki* prevagnjuje u kontekstima koji omogućavaju nespecifično čitanje.

Stanojević (2012) komentariše i upotrebu lekseme *jedan* u prisustvu negacije. On smatra da sintagme s leksemom *jedan* uvek imaju širok domašaj u odnosu na operator negacije. Tako se primer (60) može interpretirati samo kao da postoji jedna knjiga takva da je osoba o kojoj se radi nije pročitala:

(60) *Nije pročitao jednu knjigu.* (Stanojević 2012: 274)

Širok domašaj je karakteristika specifičnih čitanja. Međutim, po mišljenju ovog autora, leksema *neki* je teže prihvatljiva u prisustvu negacije — stoga stavlja znak pitanja u primeru (61):

(61) *? Nije pročitao neku knjigu.* (Stanojević 2012: 274)

Ipak, autor napominje da neki izvorni govornici prihvataju ovakve rečenice s tumačenjem „nije pročitao neku beznačajnu knjigu“ (Stanojević 2012: 274, fusnota 8). Međutim, kontekst u kome se leksema *neki* ponaša isto kao leksema *jedan* nije teško konstruisati, kao što pokazuje primer (62):

(62) *Zašto je pao ispit? — Nije pročitao neku knjigu, a lagao je da jeste.*

U ovom primeru leksema *neki* ima širok domašaj u odnosu na operator negacije: postoji neka knjiga (govornik nije siguran koja / kakva, ali zna da postoji — dakle, u

pitanju je konkretna knjiga, ali nepoznata govorniku) takva da je osoba o kojoj se radi nije pročitala.

Kada su u pitanju nespecifične interpretacije sintagmi s leksemama *jedan* i *neki*, jedan od glavnih problema s kojima su se autori susretali jeste izdvajanje konteksta u kojima imenička sintagma može dobiti nespecifičnu interpretaciju. Ono što je sigurno jeste:

1. da je, u kontekstima koje su izdvajali pomenuti autori (posebno M. Ivić i Stanojević), leksema *neki* bolji izbor od lekseme *jedan*, odnosno, da sintagme s leksemom *neki* lakše dobijaju nespecifičnu interpretaciju;

2. da se leksema *jedan* može upotrebiti u jednom od tipičnih konteksta koji omogućavaju nespecifično čitanje, u kondicionalnoj rečenici (v. primer 59).

2.4.3 Upotreba lekseme *jedan* u generičkim rečenicama

O upotrebi lekseme *jedan* u generičkim rečenicama pisali su Milka Ivić (1971), Jovan Čudomirović (2012), i, u dva navrata, Veran Stanojević i Ljubica Đurić (2016a, 2016b).

Milka Ivić ne koristi izraz *generički*, ali navodi primere u kojima se „vrši partikularizacija, ali sasvim načelna, tj. bez vezivanja za konkretnu individuu odnosno objekat“ (Ivić 1971: 108–109):

(63) Od *jednog beletriste* ne može se ni tražiti mnogo više.

(64) Kod *jedne knjige* naučnika zanima naziv i sadržina, antikvara pijačna vrednost.

Formalnije, ova autorka predstavlja sintagme s *jedan* u takvim primerima na sledeći način: „neko (nešto) ko je (što je) NP“.

Čudomirović (2012: 332–333) kao generičke određuje i upotrebe lekseme *jedan* u predikatu, kada se leksema *jedan* nalazi u okviru partitivne konstrukcije *jedan od X* (65):

(65) Doktor Duško mi je *jedan od najmilijih drugova*.

Ipak, ma koliko sličnosti postojalo između generičke i predikativne upotrebe imeničke sintagme, smatramo da ove dve upotrebe ne treba poistovećivati, zato što subjekatska i predikatska pozicija nameću različita interpretativna pravila za sintagme koje se na tim pozicijama nalaze. Drugo, smatramo da treba razlikovati sintagme u kojima je upotrebljena samo leksema *jedan* od partitivne konstrukcije u kojoj je upotrebljen spoj *jedan od*. Naime, partitivne konstrukcije (oblika *n od X*, pri čemu je *n* broj a *X* imenica) po svojoj prirodi su presupozicionalne: njima se presuponira postojanje nekog skupa *X* iz koga se „uzima“ *n* elemenata. (v. o tome poglavlje 4, odeljak 4.2.3 i odeljak 4.4.2)

Čudomirović ističe da se u generičkim rečenicama leksema *jedan* ne može zameniti leksemom *neki* bez štete po značenje. On upotrebu lekseme *jedan* u generičkim rečenicama određuje kao pridevsku, i dodaje da je u generičkim rečenicama imenica posebno naglašena, te da ovakve upotrebe odlikuje ekspresivnost (Čudomirović 2012: 335).

M. Ivić i Čudomirović su posebno isticali generičke upotrebe lekseme *jedan* uz vlastite imenice:

(66) Taj mladić ispoljava razložitost *jednog Dekarta*. (Ivić 1971: 109)

(67) Kako verovati *jednom Koštunici*? (Čudomirović 2012: 335)

Ivić ovu upotrebu određuje kao „emfatičku“, pošto se njome „naglašava autentičnost prirode ličnosti koja se imenuje“. Ovo postaje očigledno ako se leksema *jedan* u istom kontekstu ne upotrebi: *kad govorimo o filozofiji Dekarta* naspram *kad govorimo o filozofiji jednog Dekarta* (Ivić 1971: 110). Važno je u ovoj upotrebi da ličnost koju imenuje vlastita imenica bude *poznata*, jer samo tako može postati „simbol određenog intelektualnog ili karakternog profila“ (Ivić 1971: 109). Čudomirović dodaje da je test za generičko čitanje vlastite imenice mogućnost njene zamene poredbenom konstrukcijom. Tako bi se primer (67) mogao preformulisati na sledeći način: „Kako verovati političaru kao što je Koštunica?“ (Čudomirović 2012: 336).

Milka Ivić još napominje da leksema *jedan* u ovim slučajevima funkcioniše kao posebna vrsta markera kojim se obeležava prelaz od vlastite u zajedničku imenicu (Ivić 1971: 109, fusnota 24). Čudomirović ističe da se u istim slučajevima leksema *jedan* ne može zameniti leksemom *neki* (Čudomirović 2012: 336).

Stanojević i Đurić (2016a, 2016b) upoređivali su generičke rečenice u srpskom i francuskom, s posebnim osvrtom na generičke rečenice s leksemom *jedan* u srpskom i generičke rečenice s neodređenim članom u francuskom. Konstatovali su da se leksema *jedan* može upotrebiti samo u tzv. *normativnim* generičkim rečenicama. Normativnim generičkim rečenicama izražava se neka zakonitost moralnog ili socijalnog tipa. U tom smislu Stanojević i Đurić (2016b) porede dva slučaja: *jedan*, u kome se entitetu na poziciji subjekta pripisuje svojstvo biološkog, definitornog tipa, i kada upotreba lekseme *jedan* nije moguća (68), i drugi, u kome mu se pripisuje svojstvo društvenog, moralnog tipa, kada je leksemu *jedan* moguće upotrebiti (69):

(68) *Jedan muškarac ima hromosome različitog tipa (xy).

(69) *Jedan muškarac* ne plače.

Isto važi i kada se leksema *jedan* upotrebi uz vlastite imenice: tada se ističe neka moralna karakteristika koja je od suštinske važnosti za određenje ličnosti kao takve (70). To pokazuje i nemogućnost da se leksema *jedan* upotrebi uz vlasitio ime kada predikat denotira neko svojstvo biloškog, fizičkog tipa (71) (Stanojević i Đurić 2016b: 129):

(70) *Jedan Grigorije Zidar* ne beži iz svog rodnog grada.

(71) **Jedan Grigorije Zidar* ne može da hoda. (ako se glagol *moći* tumači kao da izražava fizičku sposobnost)

Prednost ovog pristupa je u tome što odbacuje pomalo nejasne pojmove „ekspresivnosti“ i „autentičnosti prirode“ i daje jedinstveno objašnjenje za upotrebe lekseme *jedan* u generičkim rečenicama, bez obzira na to da li se leksema *jedan* javlja uz vlastitu ili zajedničku imenicu.

Mada Stanojević i Đurić to eksplicitno ne tvrde, iz njihovih primera je očigledno da je poznatost nosioca vlastite imenice relativan pojam. Naime, osoba koju imenuje vlastita imenica ne mora biti poznata poput Dekarta ili Koštunice u primerima koje navode Ivić i Čudomirović (66, 67), ali mora biti poznata učesnicima u komunikaciji da bi znali koje svojstvo ta ličnost može da predstavlja. Ovo možemo ilustrovati sledećim primerom:

(72) Zar da zbog *jednog Marka Pavlovića* ti gubiš živce?

Očigledno je da i govornik i sagovornik moraju imati ista zajednička znanja o „Marku Pavloviću“, i da „Marko Pavlović“ mora imati neku istaknutu (u ovom slučaju negativnu) osobinu po kojoj je poznat i govorniku i sagovorniku da bi se leksema *jedan* mogla upotrebiti.

Dakle, jedna grupa autora objašnjavala je generičku upotrebu lekseme *jedan* u preko izdvajanja tipskog predstavnika, „autentičnosti prirode imenovanog pojma“, i posebne ekspresivnosti (Ivić 1971, Čudomirović 2012); druga, preko posebnog tipa rečenice u kojima se ove sintagme mogu javiti, a to su generičke rečenice kojima se izražava neki zakon ili norma društvenog ili moralnog tipa, te se stoga nazivaju *normativnim* generičkim rečenicama (Stanojević i Đurić 2016a, 2016b). Istaknuto je da se u generičkim upotrebama leksema *jedan* ne može zameniti leksemom *neki*, i da, kada se upotrebi uz vlastito ime, leksema *jedan* funkcioniše kao operator koji pretvara vlastitu imenicu u zajedničku imenicu.

2.4.4 Upotreba lekseme *jedan* u predikatu

Upotreba lekseme *jedan* u predikatu (73) povezivana je s upotrebama u vokativu (74), apozitivu (75) i uzvičnim rečenicama (76, 77):

(73) Vi ste *jedan grubijan* — reče Pekiše. (Čudomirović 2012: 337)

(74) Nikad se ne smeј živim zmajevima, Bilbo, *budalo jedna!* (Čudomirović 2012: 336)

(75) E, dugo li ga je zadržo, *svinja jedna!* (Čudomirović 2012: 337)

(76) Sve bi htela da ima. *Ala jedna nenasita!* (Ivić 1971: 114)

(77) *Ale jedne!* Ne znate šta vam je dosta! (Ivić 1971: 114)

Ivić (1971: 114) i Čudomirović (2012: 336) smatraju da leksema *jedan* u ovim upotrebama ima „ekspresivno-afektivnu funkciju“. Za sve ove konstrukcije karakteristično je:

1. da imenica „ima jasno vrednosno značenje“ (Čudomirović 2012: 337), obično negativno (*Svinjo jedna* vs. *Obučaru jedan). Čudomirović napominje da je

leksemu *jedan* moguće upotrebiti i uz imenice s pozitivnim značenjem, ali se takve rečenice koriste u obraćanju deci: *Pametnice jedna* (Čudomirović 2012: 338).

2. leksema *jedan* je u postpoziciji, izuzev u predikatu;

3. leksema *jedan* može imati oblike množine (cf. primer 77);

4. leksema *jedan* ne može se zameniti leksemom *neki*, ali se može zameniti leksemom *nijedan*. Tada leksema *nijedan* nije antonim lekseme *jedan*, već, naprotiv, njen sinonim. (Čudomirović 2012: 338)

S obzirom da je u postpoziciji moguće upotrebiti i običan pridev (*Budalo matora!*), i da leksema *jedan* u ovim upotrebama može imati množinu, reklo bi se da se ovde zaista radi o pridevu, a to mnogi autori i tvrde („neodređeni pridev“, Meljčuk i Milićević 2009, prema Čudomirović 2012: 337).

Međutim, povezivanje apozitivnih, vokativnih i upotreba u uzvičnim rečenicama s upotrebama u predikatu suočava se s nekoliko problema:

1. leksema *jedan* se u predikatu *može* upotrebiti i bez afektivne funkcije, ako je imenica modifikovana pridevom (u kom slučaju je pridev taj koji nosi kvalifikaciju) (78), ili relativnom rečenicom (79):

(78) Petar je *jedan dobar radnik*.

(79) Petar je *jedan momak što sam ga upoznala na Marijinom rođendanu*.

S druge strane, tačno je da uz pomoć lekseme *jedan* imenice s neutralnim značenjem dobijaju ekspresivno značenje: *Ti si seljak* vs. *Ti si jedan seljak*.⁹

2. leksema *jedan* u predikatu nije (ili barem ne mora biti) u postpoziciji, kao što je to slučaju u vokativu: *Ti si jedan kreten* vs. ? *Ti si kreten jedan*.

---

⁹ Ista pojava zabeležena je i u nekim jezicima s članskim sistemom, kao što je francuski (*Pierre est un avocat* = Pjer je dobar advokat), nemački (*Peter ist ein Athlet* = Peter izgleda atletski, ima atletsku građu, Geist 2013: 141). Ista pojava postoji u bugarskom (*Той е един артист!* = On je loš umetnik, Ginina 1987: 451)

3. mada nije apriori isključeno da leksema *jedan* ima množinu u predikatu, takve primere je izuzetno teško naći, a i konstatovati, što opet suprotstavlja ove upotrebe vokativnim: ? *Vi ste jedni kreteni*.

4. u predikatu se, za razliku od vokativa, *može* javiti i leksema *neki*, što potvrđuju i sledeći primeri, u kojima se u predikatu koriste i leksema *jedan* (80, 81) i leksema *neki* (82, 83):

(80) Ti si *jedan ugojeni degenerik!*¹⁰

(81) G. Krevel je *jedan podlac!*¹¹

(82) Jesi li ti musliman ili katolik? Ili si *neki neznabožac?*¹²

(83) Uh, što si *neki alapljivko!*¹³

Ovo je ujedno i kontraargument Čudomirovićevoj tvrdnji da su vokativne konstrukcije ekvivalentne kopulativnim konstrukcijama (2012: 337): ako su ekvivalentne, zašto je onda u vokativu nemoguće upotrebiti leksemu *neki*, a u predikatu jeste?

Milka Ivić smatra da je razlika između leksema *jedan* i *neki* u predikatu u „osvedočenosti“: leksema *jedan* ukazuje na osvedočenost govornika o datoj kvalifikaciji, a leksema *neki* — na neosvedočenost.¹⁴ Ona svoju tvrdnju o leksemi *jedan* potkrepljuje primerom (84):

(84) Svi znaju da si ti *jedan zvrndov, jedan uobraženi glupak*. (Ivić 1971: 114)

Primer je u izvesnoj meri problematičan zbog prisustva izraza *svi znaju*, koji takođe daje notu „osvedočenosti“. Mi smatramo da je distinkcija osvedočenost / neosvedočenost veoma bliska distinkciji poznato / nepoznato govorniku, i da se iz nje

---

¹⁰ *ParCoLab*, Goran Marković: *Tito i ja* — 1992

¹¹ *ParCoLab*, Onore de Balzac: *Rođaka Beta* — 1846 (prev. Jelisaveta Marković, 2006)

¹² *ParCoLab*, Vidosav Stevanović: *Abel i Liza* — 2001

¹³ *ParCoLab*, Dobrica Ćosić: *Koreni* — 1954

¹⁴ „Ovde *neki*, pridržavajući u osnovi afektivnu značenjsku nijansu imenice koju bliže određuje ukazuje pri tom na to da onome ko daje kvalifikaciju nedostaje pravo osvedočenje o njenom stvarnom domašaju i mogućim razmerama.“ (Ivić 1971: 113)

može izvesti, te da nema potrebe povećavati broj distinktivnih crta vezanih za upotrebe leksema *jedan* i *neki*.

Možemo dodati i da imenice s pozitivnom konotacijom teže prihvataju leksemu *neki*, što bi opet ukazivalo na neraskidivu vezu između pozitivne / negativne konotacije imenice u upotrebe leksema *jedan* i *neki*:

(85) ? Ona je *neka* lepotica.

Dakle, mada postoje i značajne sličnosti, predikativne upotrebe lekseme *jedan* razlikuju se od vokativnih, apozitivnih i upotreba u uzvičnim rečenicama. Zato postoji osnov da se analiziraju odvojeno od ovih upotreba.

Pomenućemo još da Čudomirović upotrebe lekseme *jedan* u predikatu, vokativu, apozitivu i u uzvičnim rečenicama smatra podvrstom generičkih upotreba (Čudomirović 2012: 336), i to argumentuje mogućnošću parafraze uz pomoć prideva *pravi* ili rečice *baš*, što ilustruje primerom (86):

(86) *Budalo jedna!* = *Prava si budala!* / *Baš si budala!* (Čudomirović 2012: 338)

Milka Ivić takođe povezuje upotrebe u predikatu i generičke upotrebe: smatra da se obe razvijaju na bazi partikularizacije: u generičkim upotrebama izdvaja se tipski predstavnik, a u predikativnim se naglašava „autentičnost kvalifikacije“ (Ivić 1971: 118).

Istina je da se u generičkim rečenicama koje prihvataju leksemu *jedan* može izvršiti zamena pridevom *pravi* (87). Takva zamena, međutim, nije moguća u svim slučajevima (88), a isključena je kada je leksema *jedan* upotrebljena uz vlastito ime (89):

(87) *Jedan* / *Pravi* muškarac ne plače.

(88) *Jedan* /*Pravi car se ne klanja seljacima.

(89) *Jedan* /*Pravi Grigorije Zidar ne beži iz svog rodnog grada.

Stoga smatramo da upotrebu u predikatu treba razdvojiti od generičke, mada između ove dve upotrebe postoje nesumnjive sličnosti: u oba slučaja imenica denotira svojstvo, a ne konkretnu jedinku.

2.4.5 Obavezne i fakultativne upotrebe lekseme *jedan*

Obaveznim i fakultativnim upotrebama lekseme *jedan* jedina se bavila Milka Ivić (1971). Ona je iznela nekoliko opservacija:

1. Upotreba lekseme *jedan* obavezna je u svakom „saopštenju koje je tako organizovano da se neminovno pomišlja na *pojedinačnost* ostvarivanja imenovanog pojma“ (Ivić 1971: 107). Ivić ovu opservaciju ilustruje primerom (90):

(90) Ta svest se tek nedavno jasno formulisala u ovim rečima *jednog ispitivača Brankove poezije i pesničke klime u kojoj je ona nastala*.

Autorka objašnjava da izraz *ove reči* dovodi „intenzivno do svesti ideju o pojedincu koji ih govori“ (Ivić 1971: 107). Međutim, smatramo da ovde nije „pojedinačnost“ ta koja je presudna za obaveznu upotrebu lekseme *jedan*, već činjenica da je rečenica tako organizovana da bi bez lekseme *jedan* sintagma bila interpretirana određeno (tj. kao da je u pitanju već poznat, ranije uveden referent).

2. Upotreba lekseme *jedan* fakultativna je u primerima u kojima se „napušta apsolutna semantička uopštenost u korist pojedinačnog označavanja“, odnosno kada se „specificira pojedinačno“, a imenička sintagma proširena je raznim modifikatorima (Ivić 1971: 108). Ovo po autorki nije ista „pojedinačnost“ kao ona iz prethodne tačke, te je ona stoga naziva *partikularizacija*.

Daje nekoliko primera kojima ilustruje ovu fakultativnu upotrebu (Ivić 1971: 108). Sintagme s leksemom *jedan* modifikovane su rečju *takav* (91) i relativnom rečenicom (92, 93):

(91) A vrednost ukupne investicije za *jedan takav moderan aerodrom* procenjuje se na...

(92) Neposredne ambicije britanske diplomatije (bi) bile — *jedna rezolucija Saveta bezbednosti kojom bi se tražilo da Sirija...*

(93) Grčić hoće da postigne određenu umetničku sugestiju, da neguje *jednu prozu koja se namerno izgrađuje kao artistska tvorevina*.

Međutim, s obzirom da je i u primeru (90) iz tačke 1 takođe prisutna modifikacija, nije sasvim jasno u čemu je razlika između pojedinačnosti i partikularizacije. Ono što

takođe upada u oči (mada to nije bilo u fokusu autorke kada je navodila ove primere) jeste da je sintagme s leksemom *jedan* u svim primerima moguće tumačiti i nespecifično: u primeru (91), naime, nije jasno da li je aerodrom već izgrađen ili ne: sintagmu bismo mogli tumačiti kao „bilo koji aerodrom koji je takav“ — dakle, nespecifično. U primeru (92) je upotrebljen potencijal, što pogoduje nespecifičnoj interpretaciji imeničke sintagme; na kraju, u primeru (93), sintagma s leksemom *jedan* nalazi se pod domašajem glagola želje, što takođe otvara mogućnost za nespecifičnu interpretaciju sintagme (v. poglavlje 4, odeljak 4.8.1 za dalju diskusiju o ovom primeru).

Prema Milki Ivić, leksema *jedan* fakultativna je uz apstraktne imenice — odnosno, uz imenice koje označavaju pojavu „koja se ne može individualizovati u našoj svesti na onaj način na koji je inače individualizacija neminovna kada se radi o ličnostima ili predmetima“ (1971: 106):

- (94) Posle više od hiljadu godina neprekidnog gomilanja intelektualnih vrednosti, *jedna kultura* može s pravom da posumnja u celishodnost daljeg gomilanja.

Autorka napominje da je ovakva upotreba bliska upotrebama neodređenog člana u zapadnoevropskim jezicima. Međutim, u primeru (94) izostavljanje lekseme *jedan* dovodi do slabije prihvatljivosti primera: naime, bez lekseme *jedan*, sintagma *kultura* eventualno bi mogla imati određenu interpretaciju („kultura“ je već pomenuta u diskursu), dok s leksemom *jedan* dobijamo generičku interpretaciju. Stoga bi se pre reklo da je u ovom slučaju upotreba lekseme *jedan* obavezna.

Da bi potkrepila svoje viđenje da je upotreba lekseme *jedan* moguća jer je u pitanju apstraktna imenica, autorka u fusnoti (Ivić 1971: 106, fusnota 13) poredi zajedničke i apstrakne imenice. Tako se prema autorki spojevi sa zajedničkom imenicom poput *osuda žene*, *kupovina knjige* mogu tumačiti na dva načina: određeno (*osuda te žene*, *kupovina te knjige*), i generički (termin autorke; *osuda žene, a ne muškarca; kupovina knjige, a ne cveća*), dok se spojevi *osuda jedne žene*, *kupovina jedne knjige* tumače se samo „u partikulativnom smislu, bez određenosti“. Autorka ove primere suprotstavlja primerima s apstraktnom imenicom: *negovanje kulture* i *negovanje jedne kulture* znače isto, ali se upotrebom lekseme *jedan* insistira na generičkom značenju. Moguće je da je u vreme pisanja članka (sedamdesete godine 20. veka) generičko značenje zaista bilo

isključeno u sintagmama poput *osuda jedne žene* ili *kupovina jedne knjige*; međutim, danas je generička interpretacija sasvim moguća, kao što pokazuje primer (95):

(95) Kupovina *jedne knjige* iziskuje veliku pažnju.

3. Upotreba lekseme *jedan* nemoguća je kada imenička sintagma ima tematsku funkciju (kada označava staru, poznatu informaciju — dakle, kada se interpretira određeno), u generičkim upotrebama, odnosno „onda kada se imenovanom pojmu daje načelno tumačenje“ (Ivić 1971: 105), što je ilustrovano primerom (96), u predikatu (97), i kada je imenica kontrastivno naglašena, odnosno kada se govornik „usredsređuje na autentičnost prirode imenovanog pojma“, što je ilustrovano primerom (98) (Ivić 1971: 105):

(96) *Pesnik...* to je uvek samo prethodnik i glasonoša novog doba.

(97) On je *pobednik*.

(98) Ubio je *čoveka* (a ne psa).

2.4.6 Leksema *jedan* i status neodređenog člana

Milka Ivić (1971: 119) smatra da leksema *jedan* u srpskom nije neodređeni član, iz dva razloga: 1) zato što se ne koristi u kontekstima u kojima bi u jezicima s članom član bio obavezan, kao što su generičke rečenice tipa *A poet is a man who writes poems*, i u slučaju kada se govornik fokusira na „autentičnost imenovanog pojma“: *We have seen a tiger in the street*; 2) zato što srpski nema određeni član. Što se tiče prvog razloga, možemo primetiti da i sama autorka navodi primere u kojima sintagme s leksemom *jedan* imaju generičku interpretaciju (primeri 63, 64, 66 u odeljku 2.4.3). Što se tiče drugog razloga, zabeleženi su jezici u kojima postoji neodređeni član iako određenog člana nema (cf. Moravcsik 1969).

Čudomirović (2012: 344) smatra da je leksema 'jedan' u generičkim rečenicama i kontekstima koji omogućavaju nespecifičnu interpretaciju neodređene sintagme slična neodređenom članu. No, on upotrebe u generičkim rečenicama obeležava kao ekspresivne, i zaključuje da je zbog toga leksemu *jedan* bolje smatrati neodređenom zamenicom i u generičkim i u nespecifičnim upotrebama. Takođe ističe da se leksema *jedan* nije morfološki i fonološki redukovala: nije izgubila akcent, deklinaciju, oblike za

rod, i dodaje da su to „inače promene koje tipično prate takav razvoj“. Međutim, kao kontraargument ovome možemo reći da do fonološke redukcije nije došlo ni u nekim romanskim jezicima (francuski, španski, italijanski), niti u nekim germanskim (nemački), a nije došlo ni do gubitka oblika za rod; takođe, gubitak deklinacije u članu vezan je za gubitak deklinacije uopšte; štaviše, nekad se deklinacija može izgubiti u imeničkom a opstati u članskom sistemu (nemački).

Problem s dosadašnjim istraživanjima, iako veoma vrednim, jeste što nisu sistematično poredili upotrebe lekseme *jedan* s upotrebama neodređenog člana u jezicima u kojima ova vrsta reči postoji. A kako mi želimo da se u ovom radu pozabavimo upravo tim pitanjem — koliko leksema *jedan* u savremenom sprskom jeziku ima sličnosti s neodređenim članom — upoređićemo njene upotrebe s upotrebama francuskog neodređenog člana *un*, pošto je u francuskom kao jeziku s članskim sistemom nemoguće upotrebiti sintagmu bez člana, bilo određenog bilo neodređenog. Kao opšti teorijski okvir za ovo poređenje poslužiće nam teorija gramatikalizacije, koju izlažemo u narednom poglavlju.

3. Gramatikalizacija

Gramatikalizacija jeste proces kojim jezičke jedinice s leksičkim značenjem poprimaju, vremenom, gramatičko značenje — što će reći da gube leksičku komponentu značenja, i počinju da obeležavaju neku apstraktnu, gramatičku kategoriju. Ovim procesom nastaju, na primer, razni gramatički afiksi, pomoćni glagoli, neki predlozi, i neki determinatori, kao što su određeni ili neodređeni član.

Gramatikalizacija podrazumeva nekoliko procesa (Heine 1997: 75; Heine & Kuteva 2005: 15 i 2007: 34):

1. desemantizacija („semantičko izbeljivanje“, *semantic bleaching*), tj. gubljenje leksičkog sadržaja i dobijanje gramatičkih obeležja;
2. morfološka redukcija, tj. gubljenje morfosintaksičkih osobina karakterističnih za izvornu leksemu, što može dovesti i do promene vrste reči. Ovaj proces se još naziva i *dekategorizacija (deategorialization)* (Hopper & Traugott 2003: 106);
3. fonetska redukcija ili fonetska „erozija“;
4. obaveznost (*obligatorification*, Lehmann 2002: 124) — upotreba datog elementa postaje obavezna.

Na primer, u srpskom, glagol *hteti*, koji je nekada imao samo značenje „želeti“, postao je pomoćni glagol u formiranju futura I: *ja ću pevati*, koji se veoma približava sufiksu: *pevaću*. U ovoj funkciji glagol *hteti* više ne znači „želeti“, već služi za markiranje apstraktne kategorije temporalnosti. *Hteti* je, dakle, desemantizovano. Zatim, *hteti* je u službi pomoćnog glagola morfološki i fonetski redukovano: izgubilo je prvi slog (*ja hoću da pevam* nije isto što i *ja ću da pevam*), izgubilo je akcenat, postalo je klitika (*Ja ću pevati*), i afiks (*Pevaću*). U bugarskom jeziku i južnim srpskim dijalektima morfološka redukcija je otišla još dalje: glagol *hteti* u funkciji pomoćnog glagola više ne razlikuje oblike za lice: u prizrensko-timočkoj zoni: *će da pričam, kude će ideš, će pomremo, će ostarite*,¹⁵ ni u bugarskom: *az **уе** нея, му **уе** newu* itd. Zato je oblik trećeg lica dobio veću distribuciju: *će / уе* se koristi uz sva lica.

---

¹⁵ Primeri iz Ivić 2001: 151.

3.1 Neodređeni član i implikacione skale

Istorijski gledano, neodređeni član u (zapadnoevropskim) jezicima u kojima je opozicija određeno / neodređeno gramatikalizovana, jeste oslabljeni oblik broja 'jedan'. I uopšte, i velikoj većini jezika koji imaju neodređeni član, taj je član nastao od broja 'jedan' (Heine 1997: 71).

Gramatikalizacija broja 'jedan' u neodređeni član odvija se u nekoliko faza, koje se predstavljaju *gramatikalizacionim skalama*. One se mogu posmatrati *dijahronijski*, kao razvojni stupnjevi, i *sinhronijski*, kao implikacione skale na kojima svaki stupanj podrazumeva postojanje prethodnih stupnjeva.

3.1.1 Givon (Givón 1981) je predložio prvu implikacionu skalu za neodređeni član. Analizirajući upotrebe lekseme 'jedan' (*exad*, i redukovana, sufiksalna forma *-xad*) u razgovornom hebrejskom (*Street Hebrew*), Givon razlikuje tri velika stupnja (Givón 1981: 50):

- (1) kvantifikacija > referencijalnost / denotacija > generičnost / konotacija

Na kvantifikacijskom stupnju, 'jedan' je broj.

Na referencijalnom stupnju, 'jedan' označava *neodređenu referencijalnost*. Givon referencijalnost određuje kao „specifični identitet“. Za upotrebu lekseme 'jedan' u razgovornom hebrejskom potrebno je da specifični identitet entiteta označenog imenicom (a ne *tip* entiteta) bude relevantan, i da entitet bude *važan* u narednom diskursu — da se o njemu govori, tj. da postane *tema*. Givon ovakvu upotrebu lekseme 'jedan' u hebrejskom ilustruje sledećim primerima (on daje primere na hebrejskom i prevodne ekvivalente na engleskom; mi navodimo samo engleske ekvivalente):

- (2) *A man* came in yesterday and started talking and... (Givón 1981: 36)

- (3) *A man* came in yesterday, not a woman! (Givón 1981: 36)

- (4) After I finished working, I went down to the shop across the street and I bought *a book*, and then I went home and read it and it was excellent. (Givón 1981: 38)

- (5) After I finished working, I went down to the shop across the street and I bought *a book*, and then I went home and ate and went to sleep. (Givón 1981: 39)

Specifični identitet relevantan je u primerima (2) i (4), i u tim rečenicama se u hebrejskom može upotrebiti leksema 'jedan'. U rečenicama (3) i (5) specifični identitet jedinke nije važan, već samo njen *tip*, te upotreba hebrejskog 'jedan' nije moguća.

Dakle, na prvom stupnju, 'jedan' signalizuje: da govornik ima na umu konkretnu, određenu jedinku, i da će se o toj jedinki govoriti u narednom diskursu.

Treći stupanj je za Givona stupanj *nereferencijalnosti* (mada u skali (1) koristi termine generičnost / konotacija). Kao kontekste u kojima imenička sintagma može biti nereferencijalna, na poziciji objekta ili subjekta, Givon izdvaja: domašaj negacije, opšta (*da / ne*) pitanja, kondicionalne rečenice, domašaj intenzionalnih glagola (Givon koristi termin „neimplikativni glagoli“), futur i generičke rečenice. U ovim kontestima, nedeterminisane imenice u razgovornom hebrejskom tumače se bilo kao referencijalno određene bilo kao nereferencijalne. Ukoliko se u ovim kontekstima upotrebi leksema 'jedan' (što je obično praćeno modifikacijom relativnom rečenicom ili pridevima), imenička sintagma tumači se samo kao referencijalno neodređena. Givon ovo ilustruje primerima (6, 7) (navodimo engleske prevodne ekvivalente):

- (6) She neglected to read *a book* which the teacher recommended, and... (Givón 1981: 41)
- (7) If you see *a man* there with red hair and wearing glasses, ... (Givón 1981: 44)

U stupanj nereferencijalnosti prema Givonu potpadaju i predikativne upotrebe. Sintagme s 'jedan' se u principu ne upotrebljavaju na poziciji predikata u razgovornom hebrejskom; ako se leksema 'jedan' ipak upotrebi, sintagma se tumači kao referencijalno neodređena:

- (8) John is *a professor* I met last year... (Givón 1981: 49)

Givon još u okviru nereferencijalnih upotreba komentariše i generičke upotrebe, u kojima se hebrejsko 'jedan' ne može upotrebiti.

Zbog različitih konteksta u kojima sintagma može biti nereferencijalna, Givon (1981: 49) deli treću, nereferencijalnu fazu na tri podstupnja: *predikativni*, u kome se 'jedan' koristi uz imenice na poziciji predikata (eng. *Peter is an architect*), *generički*, u kome se 'jedan' koristi na subjekatskoj poziciji generičkih rečenica (eng. *A lion is a carnivorous animal*), i *nereferencijalne upotrebe pod domašajem modala ili negacije*, koje se uglavnom odnose na objekatske pozicije (eng. *She wants to marry a Russian*).

Givon (1981: 49) predlaže i hijerarhiju ovih nereferencijalnih upotreba u okviru trećeg stupnja (Tabela 1):

Tabela 1

<ul style="list-style-type: none"> • imenice u predikatu • objekat u kontekstu futura 	<p>generički subjekat</p>	<ul style="list-style-type: none"> • objekat pod domašajem modala • objekat pod domašajem negacije • neodređeni objekat
---	---------------------------	--

Prema Givonu, 'jedan' će se, posle stupnja neodređene referencijalnosti, u nereferencijalnim upotrebama prvo proširiti na imenice u predikatu i na objekat u kontekstu futura, zatim će generički subjekat dobiti 'jedan', i, na kraju, objekti pod domašajem modala i negacije, kao i neodređene sintagme na poziciji objekta kada je važan tip jedinke, a ne njen konkretni identitet. Kada je ovaj stupanj dostignut, možemo, prema Givonu, govoriti o potpunoj gramatikalizaciji broja u član.

3.1.2 Hajne (Heine 1997) predlaže nešto kompleksniju, i univerzalnu implikacionu skalu upotreba nedređenog člana:

- (9) broj > prezentativni marker > marker specifičnosti > marker nespecifičnosti > generalizovani član.

Na prvom, početnom stupnju, 'jedan' je broj, i izražava *kardinalnost* i *kvantitet*.

Drugi i treći stupanj (*prezentativni marker* i *marker specifičnosti*) jesu zapravo podstupnjevi Givonovog referencijalnog stupnja. Od drugog stupnja nadalje 'jedan' više nije broj već postaje „neodređeni determinator“ (Heine 1997: 73).

Stupanj *prezentativnog markera* odgovara Givonovom referencijalnom stupnju: podrazumeva da 'jedan' signalizuje da je u diskurs uveden novi referent, o kome će se govoriti u daljem diskursu (biće gramatički određen, odnosno tema). Hajne ovaj stupanj ilustruje primerom iz jednog actečkog jezika i engleskim prevodnim ekvivalentom (mi navodimo samo engleski ekvivalent, s na pomenom da je u actečkom leksema 'jedan' upotrebljena u okviru sintagme u kurzivu):

(10) One day, *a coyote* was very hungry, they say... (Heine 1997: 72)

Treći stupanj jeste stupanj u kome 'jedan' postaje *marker specifičnosti*. Ovaj stupanj podrazumeva da se leksema 'jedan' koristi uz bilo koji referent poznat govorniku ali ne i sagovorniku, nezavisno od toga da li će biti relevantan u daljem diskursu, mada obično jeste. Hajne ovaj stupanj ilustruje Givonovim primerima za prvu, referencijalnu fazu (v. primere 2 i 3).

Na četvrtom stupnju, leksema 'jedan' se koristi kao *marker nespecifičnosti*, što znači da se njome uvodi entitet čiji je referencijalni identitet nevažan i govorniku i sagovorniku. Hajne kao primer navodi rečenice u engleskom u kojima je upotrebljen imperativ (Heine 1997: 73):

(11) Buy me *a newspaper*, please!

(12) Draw *a dog*!

Ovaj stupanj odgovara Givonovom trećem, nereferecijalnom stupnju. Hajne dodaje da su ovaj stupanj dostigli engleski, nemački, i većina romanskih jezika.

Hajne, u odnosu na Givona, dodaje još jedan, poslednji, peti stupanj, koji naziva *generalizovani član (generalized article)* (Heine 1997: 73). 'Jedan' se na ovom stupnju koristi uz sve tipove imenica (uz gradivne i apstraktne imenice), i može se koristiti u množini. Po Hajenovom mišljenju, španski jezik dostigao je ovaj stupanj, jer se u njemu neodređeni član može upotrebiti u množini, kako pokazuje primer (13):

(13) Un día venían *unos hombres*...(Heine 1997: 73)

Dakle, Hajne pravi distinkciju u okviru Givonove referencijalne faze: deli je na dva podstupnja, *prezentativni marker* i *marker specifičnosti*, i dodaje još jedan stupanj, stupanj *generalizovanog člana*. On s mnogo manje detalja pristupa stupnju markera nespecifičnosti, ali zato dodaje kontekst koji Givon nije pominjao, a to je imperativ.

3.1.3 Vajs (Weiss 2004) na materijalu makedonskog pravi dodatne razlike u okviru Givonove referencijalne faze, koju naziva *specifična referencijalnost*. Pored diskursne prominentnosti koju leksema 'jedan' markira (referent je bitan za naredni diskurs, Hajneov *prezentativni marker*) i obeležja poznatosti govorniku (Hajneov *marker specifičnosti*), Vajs kao važno obeležje izvaja i to da referent ima neku neobičnu, neočekivanu karakteristiku.¹⁶ Ovaj referent ne mora biti bitan u narednom diskursu. Za Vajsa, glavne su dve funkcije: funkcija *topike* (referent će postati tema u narednom diskursu) i funkcija *distinktivnosti* (referent ne mora biti važan u narednom diskursu, ali se po nečemu ističe).

Kada je reč o upotrebama lekseme 'jedan' u predikatu (koje Givon navodi u okviru trećeg, nereferencijalnog stupnja), Vajs naglašava da je prisustvo dodatnih modifikatora obavezno (Weiss 2004: 150), mada ne navodi primere u kojima je prisutna modifikacija. Takođe ističe da makedonsko *eden* može funkcionisati kao *intenzifikator* kada imenička sintagma u predikatu denotira neku moralnu osobinu¹⁷ (primere prenosimo onako kako su navedeni u izvoru):

(14) Toj e *eden lažlivec*. (Weiss 2004: 150)

Vajs ovaj primer na engleski prevodi služeći se pridevom *real* (*a real liar*). On smatra da je ova intenzifikatorska upotreba lekseme *eden* izvedena iz pridevske ('jedinствен, jedini?'), jer je opis koji se pruža predikatom „jedini adekvatan“ za jedinku na poziciji subjekta (Weiss 2004: 150).

Relevantno je još što Vajs smatra da upotreba lekseme 'jedan' u predikatu predstavlja napredniju fazu gramatikalizacije od generičke upotrebe, jer za upotrebu u predikatu postoji više restrikcija (modifikacija, intenzifikacija) (Weiss 2004: 150). Vajs se, međutim, ne bavi generičkim rečenicama u makedonskom, samo napominje da generički subjekti mogu biti određeni, neodređeni (*s eden*) i nedeterminisani (bez ikakve članske lekseme / morfeme).

Iako Vajs ne citira Hajnea, on takođe komentariše upotrebu makedonskog *eden* uz nebrojive imenice (Hajenov stupanj *generalizovanog člana*). Leksema *eden* se može

---

¹⁶ Ovaj vid specifičnosti će kasnije u literaturi dobiti naziv *noteworthiness* (Ionin 2006, Von Heusinger 2008).

¹⁷ Ista upotreba lekseme *jedan* u srpskom naziva se „ekspresivno-afektivna“ (v. poglavlje 2, odeljak 2.4.4).

upotrebiti uz apstraktne nebrojive imenice (*eden strav, eden apetit*), i tada je za njenu upotrebu presudna neobična karakteristika, kao u primeru (15), koji autor preuzima od V. Fridmana (Friedman 2001):

(15) počna da mlaska so *eden čudesen apetit*. (Weiss 2004: 151)

Uz gradivne imenice nemoguće je upotrebiti leksemu *eden*. U primerima tipa (16), sintagmom *eden čaj* referiše se na brojivu količinu denotata — odnosno, imenica *čaj* više nije gradivna već brojiva:

(16) Ako sakate da mi donesete *eden čaj*. (Weiss 2004: 151)

Umesto Givonovog termina *nereferencijalnost* Vajs usvaja termin *nespecifičnost*. Kao kontekste u kojima neodređena sintagma može biti nespecifična (u čemu se oslanja na Haspelmath 1997), Vajs izdvaja domašaj intenzionalnih glagola, kondicionalne rečenice, pitanja, imperative, rečenice s evidencijalnom modalnošću, i iterativne rečenice s kvantifikatorom (Weiss 2004: 152). U ovim kontekstima sintagma s leksemom *eden* ne može dobiti nespecifičnu interpretaciju, osim u slučaju da postoje dodatni atributi, posebno relativne rečenice. Tada, prema autorovim informatorima, leksema *eden* postaje neznatno prihvatljivija u kondicionalnim rečenicama (17), s imperativom (18), i potpuno prihvatljiva u upitnim rečenicama u kojima je prisutan kontrast (19). Međutim, leksema *eden* i dalje nije prihvatljiva u „običnim“ pitanjima (20) niti pod domašajem kvantifikatora, kada se mora upotrebiti leksema *nekoj* (21) (primere prenosimo onako kako su navedeni u izvoru, Weiss 2004: 155–156):

(17) Ako te slušne ? *eden policaec*, kojšto go znae tatko ti, k'e go zatvori.

[Ako te čuje policajac koji ti poznaje oca, uhapsiće ga.]

(18) Vikni ? *eden lekar* koj sega ne dežura.

[Zovi lekara koji sada nije dežuran.]

(19) Što da ti kupam: *edno slatko kuče* ili *edna mlada ubava mačka*?

[Šta da ti kupim: jedno slatko kuče ili jednu mladu lepu mačku?]

(20) Ima li kaj vas *eden lekar kojšto može da lekuva hepatit B?

[Ima li kog vas lekar koji može da izleči hepatitis B?]

- (21) K'e stignev vo **eden povelik i pozanimliv grad*, ... vednaš k'e go ostavev kuferot vo xotelot i k'e izletav nadvor.

[Kad god bi stigao u veći i zanimljiviji grad, ... odmah bi ostavljao svoj kofer u hotelu i izlazio napolje.]

Ovo Vajsa navodi na zaključak da nije referencijalni status sintagme presudan u gramatikalizaciji lekseme 'jedan', barem ne u balkanskoslovenskim jezicima, već sintaksička zapreka koja se ogleda u specifikaciji imeničke sintagme atributima ili relativnom rečenicom.

Na kraju, Vajs postulira *gramatikalizacioni kanal* (Weiss 2004: 156) u kome broj preko „singulativne konstrukcije“ 'jedan od' prelazi u neodređenu zamenicu. U okviru stupnja neodređene zamenice imenička sintagma s leksemom 'jedan' je *specifična*. Postoje dve, hijerarhijski jednake vrste specifičnosti: specifičnost kao 'mogućnost da referent postane tema', i specifičnost kao 'referent ima neobičnu karakteristiku'. U ovoj drugoj vrsti, imenica je obično modifikovana (tj. prisutan je neki atribut). Iz ove dve vrste specifičnosti leksema 'jedan' može preći u stupanj neodređenog člana, koji opet ima dva velika podstupnja: prvi čine upotrebe u predikatu i generičke upotrebe, a drugi nespecifične upotrebe. Do upotreba u predikatu dolazi se samo preko specifičnosti drugog tipa, u kojoj referent ima neobičnu karakteristiku, zato što i u toj specifičnoj upotrebi i u predikativnoj upotrebi referent mora biti modifikovan. Ta modifikacija, na kraju, može poboljšati prihvatljivost sintagmi s *eden* i u kontekstima koji omogućavaju nespecifične interpretacije, a mogućnost nespecifične interpretacije sintagme s 'jedan' predstavlja završni stupanj gramatikalizacije u neodređeni član.

3.1.4 Lj. Gajst (Geist 2013) bavila se gramatikalizacijom lekseme 'jedan' u neodređeni član u bugarskom jeziku. Ona je preimenovala Givonovu skalu na sledeći način (Geist 2013: 126):

- (22) kvantifikacija ('jedan' je broj) > referencijalnost ('jedan' je neodređeni determinator) > nereferecijalnost ('jedan' je neodređeni član).

Prihvatila je Hajneovu podelu referencijalnog stupnja na dva podstupnja: stupanj *prezentativnog markera* (u kome 'jedan' signalizuje da je imenička sintagma specifična, i da će biti prominentna u narednom diskursu, odnosno da će postati tema) i stupanj

markera specifičnosti (u kome 'jedan' znači da je referent poznat govorniku a nepoznat sagovorniku, ali ne mora postati tema u narednom diskursu). Givonov treći stupanj (*generičnost / konotacija*, prikazan u Tabeli 1, tj. stupanj *nereferencijalnosti*) svela je na jednostavniju hijerarhiju (Geist 2013: 137):

- (23) predikativna upotreba > generička upotreba > nereferencijalna upotreba
pod domašajem modala ili negacije

Važno je istaći da u okviru predikativnih upotreba lekseme 'jedan' Gajst pravi razliku između *predikativnih* i *identifikacionih* kopulativnih rečenica. U predikativnim rečenicama upotreba bugarskog 'jedan' je nemoguća (24), dok je u identifikacionim moguća (25). Postoji još jedan tip u kome je upotreba lekseme 'jedan' moguća: *specifikujuće* kopulativne rečenice (26), u kojima se demonstrativ *tova* zapravo predikat a sintagma s *edin* subjekat (primere prenosimo onako kako su navedeni u izvoru, Geist 2013: 139–140):

- (24) Toj e **edin žurnalist po profesija*.
(25) Toj e *edin žurnalist, kogoto poznavam otdavna*.
(26) Tova e *edin žurnalist, kogoto poznavam otdavna*.

U običnim predikativnim rečenicama, bugarsko 'jedan' se može koristiti kao intenzifikator uz imenice koje imaju neku evaluativnu komponentu (27) (što je situacija koju zatičemo i u srpskom). Međutim, bugarsko 'jedan' se može upotrebiti i uz neutralne imenice, i tada transformiše neutralna svojstva u evaluativna, i to negativna: tako rečenica (28) znači da je Petar *loš* učitelj (Geist 2013: 141):

- (27) Ivan e *edin glupak*.
(28) Petâr e *edin učitel*.

Gajst komentariše da slična pojava postoji i u nemačkom: rečenica *Peter ist Athlet* znači da je Peter atletičar po zanimanju, dok rečenica *Peter ist ein Athlet* znači da Peter ima atletsku građu, a ne mora po zanimanju biti atletičar.

Na osnovu analize bugarskog 'jedan', autorka smatra da postoji paralelizam između generičke i predikativne upotrebe — odnosno, da su ove dve upotrebe hijerarhijski jednake (Geist 2013: 145), što znači da jezik može 'preskočiti' jednu od njih

na svom putu ka nereferencijalnim upotrebama, koje predstavljaju završni stupanj gramatikalizacije 'jedan' u neodređeni član.¹⁸

Gajst zadržava Hajneov stupanj *generalizovanog člana* koji se koristi uz sve imenice, bez obzira na njihovu brojivost ili jedninu / množinu.

3.1.5 Lj. Đurić (2015) se koncentriše isključivo na generičku fazu u srpskom i bugarskom, i, sledeći rad V. Stanojevića (Stanojević 1998), pravi razliku između *analitičkih* i *normativnih* generičkih rečenica.

Analitičke rečenice izražavaju logičku nužnost, i koriste se u definicijama i za izražavanje bioloških, matematičkih zakona koji ne mogu biti prekršeni. U analitičkim rečenicama sintagma na poziciji subjekta može se u francuskom (29) i engleskom (30) javiti i s određenim i s neodređenim članom:

(29) *Le / Un lapin est un animal.*

(30) *The / A rabbit is an animal.*

U bugarskom se u ovom slučaju mora upotrebiti određeni član (31), a u srpskom nedeterminisana imenica (32):

(31) *Заякът е животно.*

(32) *Zec je životinja.*

Normativne generičke rečenice s druge strane izražavaju deontičku nužnost. Njima se izražavaju neki društveni i moralni zakoni. U ovakvim rečenicama, imenička sintagma na poziciji subjekta u generičkoj rečenici će u francuskom (33) i engleskom (34) biti upotrebljena s neodređenim članom:

(33) *Un gentleman ouvre la porte aux dames.*

(34) *A gentleman opens the door for ladies.*

---

¹⁸ Tako se u francuskom neodređeni član ne koristi u predikativnim upotrebama kada imenička sintagma denotira profesiju ili nacionalnu pripadnost, npr. *Pierre est architecte*, dok se u engleskom, u istom slučaju, koristi: *Peter is an architect*.

U bugarskom je moguće upotrebiti i određeni član i leksema *edin* (35), a u srpskom je moguće (mada ne obavezno) upotrebiti leksema *jedan* (36) (Đurić 2015: 45–46):

(35) *Джентълменът / Един джентълмен* отвара врата на дамите.

(36) *Džentlmen / Jedan džentlmen* otvara vrata damama.

Na osnovu ove bliskosti između neodređenog člana / lekseme 'jedan' i normativne generičnosti, Lj. Đurić predlaže da se generička faza podeli na dva podstupnja, stupanj normativne generičnosti i stupanj analitičke generičnosti, koji se nalazi dalje na implikacionoj skali u bugarskom i srpskom.

3.2 Razvoj neodređenog člana u francuskom jeziku

An Karlije (Carlier 2001) pratila je istorijski razvoj neodređenog člana na tekstovima od XII do XVI veka. U fokusu su joj bile sintagme čiji je centar zajednička imenica, a koje u rečenici zauzimaju poziciju subjekta ili direktnog objekta.

Prema njenim istraživanjima, u starofrancuskom periodu sintagma s leksemom *uns* uvek ima specifičnu interpretaciju, a leksema *uns* ima dve funkcije: da signalizuje da je u tekst uveden novi referent, i da najavi anaforu u daljem diskursu. Mada upotreba lekseme *uns* u starofrancuskom periodu nije obavezna, Karlije je naziva članskom: za nju, sve što nije numeričko, člansko je. U ovom periodu, imenice bez determinatora na argumentskim pozicijama tumače se nespecifično, odnosno, njima se denotira svojstvo, i na njih se ne može referisati zamenicom u narednom diskursu. Ipak, u jednom ograničenom broju slučajeva leksema *uns* može se eventualno upotrebiti i kada sintagma ima nespecifičnu interpretaciju, ali samo pod uslovom da bude preuzeta anaforam u daljem kontekstu, i da kontekst koji je omogućio nespecifičnu upotrebu bude i dalje na snazi. Karlije navodi primer s kondicionalnom rečenicom:

(37) Si com se tu vouloies descrivre *un vantierres* et plain de vaine gloire qui se feroit riches et glorious, — mais **il** seroit malostru, avoires et chiches, — tu ne senefierois pas qu'**il** soit riches mais plains de vanité.

[Par exemple si vous voulez décrire non un vrai riche mais quelqu'un qui fait semblant de l'être, vous direz : . . .] (Carlier 2001: 74–75)¹⁹

Od XIV veka javljaju se upotrebe lekseme *un* u kontekstima koji omogućavaju nespecifične interpretacije; sintagma, pritom, ne mora u nastavku teksta biti preuzeta anaforom.

Počev od XV veka leksema *un* se širi u svim kontekstima koji omogućavaju nespecifičnu interpretaciju.

Na kraju XIV veka sintagme s *un* javljaju se kao subjekat u generičkim rečenicama, ali ova upotreba se širi tek u XVI veku. Generička upotreba, prema autorki, predstavlja konačni raskid s numeričkom funkcijom.

Dakle, put kojim je od starofrancuskog *uns* nastao neodređeni član *un* izgleda ovako:

(38) specifičnost > nespecifičnost > generičnost

Karrije zaključuje da se u savremenom francuskom neodređeni član odlikuje odsustvom anaforičnosti (u smislu da referent nije ranije uveden u diskurs, nije poznat), što ga razlikuje od određenog člana, i da funkcioniše kao gramatički marker brojive jednine, što ga razlikuje od broja (Carlier 2001: 77–78). Po autorki, jednina, koja se izražava neodređenim članom, jeste gramatička, apstraktna kategorija, dok je kvantitet, koji se izražava brojem, konkretna kategorija.^{20,21}

3.3 Sumarni prikaz gramatikalizacionih skala o kojima smo govorili u ovom poglavlju prikazan je u Tabeli 2:

---

¹⁹ Prevod na savremeni francuski koji navodi Karrije nije njen sopstveni, već prevod Gija Ašara s latinskog (Guy Achard). Imenica *vantierres* znači „hvalisavac“.

²⁰ „La désémantisation qu’a subie l’article *un* consiste donc en une transition d’un sens concret, ancré dans la réalité dénotée, vers un sens plus abstrait, ressortissant au domaine de la grammaire.“ (Carlier 2001: 78)

²¹ Pomenimo još da je u jednom periodu postojao neodređeni član u množini (*uns, unes*), koji danas postoji u španskom, katalonskom i portugalskom. Isprva se javljao uz imenice *pluralia tantum*, ili imenice koje množtvom čine prirodnu celinu (tzv. interna množina); međutim, u starofrancuskom se može naći i uz ostale brojive imenice (eksterna množina). U srednjofrancuskom periodu, ponovo se koristi samo uz internu množinu, a od XV veka gotovo potpuno nestaje. U XVI veku potisnula ga je konstrukcija *de* + određeni član, iz koje se razvio današnji neodređeni član u množini.

Tabela 2

Givón (1981) hebrejski	referencijalnost / denotacija		generičnost / konotacija			---
	bitan je konkretan identitet referenta, referent je bitan za naredni diskurs, postaće <i>tema</i>		— imenice u predikatu — objekat u kontekstu futura	generički subjekat	— objekat pod domašajem modala ili negacije — neodređeni objekat	
Heine (1997) OPŠTE	prezentativni marker uvođenje novog referenta, bitnog za naredni diskurs	specifični marker referent poznat govorniku a nepoznat sagovorniku	nespecifični marker imperativ			generalizovani član upotreba uz nebrojive imenice
Carrier (2001) francuski	specifične upotrebe uvođenje u diskurs novog referenta, koji će biti preuzet zamenicom		nespecifične upotrebe		generičke upotrebe	---
			referent je uveden u hipotetičkom kontekstu, ali će biti preuzet zamenicom	referent je uveden u hipotetičkom kontekstu, bez anaforskog preuzimanja		
Weiss (2004) makedonski	neodređena zamenica		neodređeni član			---
	specifično: bitno za naredni diskurs		generičke upotrebe		nespecifične upotrebe	
	specifično: svojstvo vredno pomena (+ modifikacija)		predikativne upotrebe (+ modifikacija)			
Geist (2013) bugarski	referencijalnost — neodređeni determinator		nereferencijalnost — neodređeni član			generalizovani član
	prezentativni marker	specifični marker	predikat generički subjekat	nereferencijalne upotrebe pod domašajem modala ili negacije		
Đurić (2015) srpski i bugarski			generički subjekat			
			deontička nužnost	analitička nužnost		

Svi autori se slažu da je prvi korak u gramatikalizaciji stadijum *neodređene referencijalnosti*, odnosno *specifičnosti*. Specifičnost podrazumeva da govornik referiše na *konkretnu* jedinku, ali kao važne isticane su i odlike poput uvođenja novog referenta u diskurs, pogodnosti referenta za tematizaciju u daljem diskursu (odnosno, pogodnost referenta da bude antecedent za anaforu u daljem tekstu), poznatosti referenta govorniku i posedovanja neobične karakteristike. Vajs je podelio stadijum specifičnosti na dva hijerarhijski jednaka podstupnja, od kojih potiču dva paralelna gramatikalizaciona kanala, jedan ka predikativnim upotrebama, i jedan ka nespecifičnim. Hajne je takođe napravio potpodelu u okviru stupnja specifičnosti, i postavio uvođenje novog referenta u diskurs kao hijerarhijski starije od označavanja poznatosti referenta govorniku.

Mi ćemo u radu pokušati da sagledamo ponašanje lekseme *jedan* u svim ovim specifičnim upotrebama, kao i da damo predlog mogućeg redosleda pretpostavljene gramatikalizacije ove lekseme u srpskom, oslanjajući se pre svega na Hajneovu potpodelu.

U stadijumu *nereferencijalnosti* postoje velika neslaganja, kako u pogledu redosleda gramatikalizacionih (pod)stupnjeva, tako i u pogledu konteksta koji su relevantni za gramatikalizaciju. Većina autora izdvaja generičke i predikativne upotrebe kao poseban stupanj u gramatikalizaciji, dok u posebnu grupu svrstava kontekste u kojima je moguća nespecifična interpretacija sintagme, među kojima su imperativ, domašaj univerzalnog kvantifikatora, modalnog glagola i negacije, opšta (*da / ne*) pitanja itd., zavisno od autora. Najveći broj konteksta ipak izdvaja Givon, i daje najdetaljniji predlog progresije gramatikalizacije kroz finalni, nereferencijalni stupanj. Mi ćemo se u svojoj analizi najviše oslanjati na njegov rad, i na rad Martina Haspelmeta (Haspelmath 1997), koji je sistematizovao kontekste u kojima je moguća nespecifična interpretacija neodređenih sintagmi. Pokušaćemo da utvrdimo kako se neki konteksti koje Givon nije posebno pomenuo (kao što je imperativ ili domašaj univerzalnog kvantifikatora), ali koji se javljaju kod Haspelmeta, uklapaju u opšti tok gramatikalizacije u srpskom jeziku (ako se uklapaju).

Kada su specifične i nespecifične upotrebe sintagmi s leksemom *jedan* u pitanju, bavićemo se samo sintagmama čiji je centar zajednička imenica, a koje u rečenici zauzimaju subjekatsku ili objekatsku poziciju. Dakle, vlastite imenice biće isključene, mada očekujemo da se analiza koju ćemo pružiti za zajedničke imenice može, barem

delom, proširiti i na njih. Takođe, biće isključene upotrebe sintagmi s leksemom *jedan* u drugim sintaksičkim pozicijama, kao što je pozicija padežnog atributa.

Generičke i predikativne upotrebe posmatraćemo odvojeno. Skrenućemo pažnju na postojanje različitih tipova generičnosti, jer se te razlike pokazuju kao relevantne za upotrebu lekseme *jedan* u srpskom. Pri tome ćemo se najviše oslanjati na sopstvena dosadašnja istraživanja. Bavićemo se samo sintagmama s leksemom *jedan* koje se u generičkim rečenicama javljaju na poziciji subjekta.

Što se predikativnih upotreba tiče, relevantno je što je Ljudmila Gajst skrenula pažnju na činjenicu da nisu sve kopulativne rečenice ujedno i predikativne. Postoje i specifikujuće i identifikujuće rečenice, koje dopuštaju upotrebu lekseme 'jedan' iza kopule. Za gramatikalizaciju je bitno da leksema 'jedan' može da se koristi u predikativnim kopulativnim rečenicama. Mi ćemo u ovom radu nastojati da razdvojimo identifikacione od predikativnih kopulativnih rečenica u srpskom. Takođe, pokušaćemo da vidimo kako prisustvo modifikacije (pridevom ili relativnom rečenicom) utiče na upotrebu lekseme *jedan* u predikatu.

Stupanj generalizovanog člana, koji postulira Hajne a zadržava Gajst, podrazumeva da leksema 'jedan' počinje da se koristi u množini i uz nebrojive imenice. Jedan od Hajnovih argumenata za dodavanje ovog stupnja jeste određeni član, za koji ne postoje restrikcije u upotrebi ni po pitanju jednine ili množine, ni po pitanju brojivosti / nebrojivosti imenica. Međutim, čini nam se da se stupanj generalizovanog člana ne uklapa u gramatikalizacionu šemu, zato što počiva na drugačijem kriterijumu: dok su faze specifičnog, nespecifičnog, generičkog i predikativnog u biti semantičko-pragmatičke prirode, faza generalizovanog člana je morfološke prirode: naime, leksema 'jedan' u množini morala bi takođe da prođe kroz sve postulirane faze da bismo je mogli nazvati članom. I Gajst napominje da je upotreba 'jedan' kao neodređenog člana u množini dovoljan, ali ne i nužan uslov da bi se reklo da neki jezik ima neodređeni član (Geist 2013: 129). Zato stupanj generalizovanog člana nećemo uzimati u obzir.

Treba napomenuti i da su autori često neodređeni u terminologiji: u optičaju su termini „marker“, „neodređeni determinator“, „neodređena zamenica“, „neodređeni član“. Ako koriste termin „neodređeni determinator“, možemo postaviti pitanje u čemu je razlika između „neodređenog člana“ i „neodređenog determinatora“: „neodređeni determinator“ bi trebalo da bude termin nadređen terminu „neodređeni član“, jer je

neodređeni član vrsta neodređenog determinatora. Pritom, neki autori koriste termin „neodređeni član“ već na prvom, specifičnom stupnju, što je tipično za autore koji pišu o gramatikalizaciji u jezicima koji već imaju neodređeni član (npr. Carlier 2001).

Mi smo se u ovom radu opredelili za neutralni termin *leksema*. Ipak, govorićemo o *determinaciji* ili *determinisanim imenicama* kada je u sintagmi prisutna leksema *jedan*, *neki* ili neka od pridevskih zamenica (*taj*, *bilo koji*, itd.), i *nedeterminisanim imenicama*, odnosno o sintagmama *bez determinatora*, kada sintagmu čini „gola“ imenica. Termin *modifikacija*, *modifikovana imenica* koristićemo u slučajevima kada je u sintagmi prisutan pridev ili relativna rečenica.

Još jedno pitanje koje će nam biti u fokusu jeste da li je (eventualna) gramatikalizacija lekseme *jedan* u neodređeni član u srpskom tipološki ili arealni fenomen. Zato ćemo u poglavlju 7 uporediti upotrebe lekseme *jedan* u srpskom s njenim upotrebama u savremenom bugarskom jeziku.

4. Specifičnost i nespecifičnost

U francuskom, sintagme se neodređenim članom na argumentskim pozicijama (subjekat, pravi i nepravi objekat)²² mogu se interpretirati kao *specifične* ili kao *nespecifične*. Ovu razliku ilustruje rečenica (1):

(1) Marie veut épouser un Japonais.

Rečenicu možemo razumeti na dva načina: u jednom tumačenju, rečenica znači da Mari želi da se uda za konkretnog Japanca (npr. Akiru). Ako je tako razumemo, to znači da neodređenu sintagmu *un Japonais* tumačimo kao specifičnu. Međutim, rečenica može značiti i da Mari želi da se uda za *bilo kog* Japanca, tj. da joj je samo bitno da je osoba za koju se udaje — Japanac. Ako rečenicu razumemo na ovaj način, to znači da sintagmu *un Japonais* tumačimo kao nespecifičnu.

Specifičnost podrazumeva da govornik ima na umu *konkretnu jedinku*. Samim tim, nespecifičnost podrazumeva da govornik nema na umu konkretnu jedinku: *bilo koji* predstavnik tipa ili klase entiteta koji denotira imenica može zadovoljiti predikat, jer govorniku nije u fokusu konkretni entitet denotiran imenicom, već njegov *tip*.

4.1 Odlike specifičnih i nespecifičnih neodređenih sintagmi u francuskom

Specifične neodređene sintagme bliske su određenim sintagmama po tome što omogućavaju upotrebu interrečeničnih zamenica (*diskursna anafora*) — odnosno, na

---

²² Argument je izraz koji dopunjuje značenje predikata. Predikat, obično izražen glagolom, najčešće zahteva jedan do tri argumenta. Koliko argumenata glagol zahteva zavisi od njegove valence, ili subkategorizacije. Argumente su sintaksičke pozicije na kojima se mogu naći argumenti. To su, zapravo, sintaksičke funkcije koje argumenti mogu vršiti. U pitanju su sledeće funkcije: subjekat, pravi objekat, nepravi objekat, i razne vrste dopuna, najčešće uvedene predlogom. Svaki izraz bez koga bi rečenica bila negramatična jeste argument. U tome je razlika između argumenta i adjunkta: argumenti su dopune, a adjunkti – odredbe. U rečenici *Mama je stavila šerpu na sto*, predložsko-padežna konstrukcija *na sto* je dopuna (ne bi bilo pravilno reći **Mama je stavila šerpu.*), dakle, argument, dok je u rečenici *Mačka je sela na sto* izraz *na sto* odredba, dakle, adjunkt, jer bi rečenica bila gramatična i bez tog izraza.

Smatra se da su subjekat i pravi objekat najvažniji argumenti. Oni, naime, mogu učestvovati u nekim sintaksičkim operacijama u kojima ostali argumenti obično ne učestvuju; najpoznatija od tih operacija jeste pasivizacija.

specifičnu sintagmu moguće je referisati anaforičnom zamenicom u prezentskoj indikativnoj klauzi (2), isto kao i na određenu (3) (Karttunen 1969/1976, Heim 1983/2002):

(2) Paul regarde un chien. Il est noir.

(3) Paul regarde le chien. Il est noir.

Zbog ove bliskosti s određenim sintagmama, specifične sintagme se često nazivaju i *referencijalnim* odnosno *referencijalno neodređenim*, dok se nespecifične sintagme nazivaju *nereferencijalnim* (npr. Piper 2005). Termin *referencijalnost*, ili *referencijalna neodređenost*, preferiraju istraživači koji se bave gramatikalizacijom (v. poglavlje 3). Ipak, u radovima istraživača koji se bave neodređenim članom, a koji žele da izbegnu izjašnjavanje po pitanju referencijalnog statusa neodređenih sintagmi, ili njihovu referencijalnost odbacuju,²³ *specifičnost* jeste češći termin.

---

²³ Terminološki izbor umnogome zavisi od teorije neodređenog člana za koju se dati istraživač zalaže. U pristupima koji insistiraju na uniformnom tretmanu neodređenih sintagmi i sve neodređene sintagma tretiraju kao kvantifikatorske izraze, ne govori se o specifičnosti već o *širokom domašaju* egzistencijalnog kvantifikatora koji uvodi neodređeni član, ili o *nezavisnom čitanju* (von Heusinger 2000). Samim tim, ne govori se ni o nespecifičnosti već o uskom domašaju egzistencijalnog kvantifikatora ili zavisnom čitanju. U pristupima koji odbacuju uniformni tretman i postuliraju dva leksička unosa za neodređeni član (Fodor & Sag 1982), specifične sintagme su one koje su uvedene *referencijalnim* neodređenim članom, a nespecifične one koje su uvedene *kvantifikatorskim* neodređenim članom. U pristupima koji ističu vezu između određenog i neodređenog člana koristi se termin *presupozicionalnost* (npr. Heim 2011): specifičnost podrazumeva presupoziciju egzistencije. Postoje i pristupi koji neodređeni član tretiraju kao individualnu promenljivu bez ikakve kvantifikatorske snage – takav teoretski okvir jeste *teorija reprezentacija diskursa* (DRT) (Heim 1983/2002, Kamp & Reyle 1993). Specifične sintagme su promenljive koje su vezane egzistencijalnim kvantifikatorom koji uvodi (kon)tekst – operacija koja se naziva *egzistencijalno zatvaranje* (*existential closure*). Nespecifične sintagme su one koje su vezane lokalnim kvantifikatorom. Na sličan način se specifičnost analizira u pristupima u kojima neodređeni član uvodi funkcionalnu promenljivu – egzistencijalna kvantifikacija takođe dolazi iz (kon)teksta, (Kratzer 2003; Winter 1997 i Reinhart 1997 prema Dobrovie-Sorin & Beyssade 2012: 13, fusnota 12); nespecifična intrpretacija dobija se ako je funkcionalna promenljiva vezana lokalno. Specifična odnosno referencijalna interpretacija takođe može biti pripisana pragmatičkim faktorima (Ludlow & Neale 1991, Kamp & Bende-Farkas 2019).

Za razliku od specifične, na nespecifičnu sintagmu nije moguće referisati anaforičnom zamenicom u narednoj rečenici (5):

(4) Marie veut épouser un Japonais. Elle l'a rencontré hier. Il est beau.

(5) Marie veut épouser un Japonais parce qu'elle aime le Japon. *Il est beau.²⁴

Neke neodređene sintagme sklonije su specifičnom čitanju. Kako ističu Fodor i Sag (Fodor & Sag 1982), što je deskriptivni sadržaj imeničke sintagme bogatiji, to je veća sklonost ka specifičnom čitanju:

(6) Marie veut épouser un Japonais.

(7) Marie veut épouser un Japonais grand et souriant de quarante ans.

Dok je u rečenici (6) moguće i specifično čitanje (Mari želi da se uda za određenog Japanca) i nespecifično čitanje (Mari želi da se uda za bilo kog Japanca), u rečenici (7) je specifično čitanje prominenetnije jer je sintagma bogatija deskriptivnim sadržajem.

Takođe, francuske sintagme s neodređenim članom u kojima su prisutne lekseme *certain* i *précis* (tipa *un certain N* i *un N (bien) précis*) uvek su specifične (Martin 2005, Jayez & Tovena 2002):

(8) Marie veut épouser un certain Japonais / un japonais précis.

Imenička sintagma u kojoj je imenica modifikovana specifikujućom relativnom rečenicom (Kleiber 1987), odnosno, relativnom rečenicom u kojoj je predikat u perfektivnom perfektu ili prezentu radnje u toku, biće specifična:

(9) Marie veut épouser un Japonais qu'elle a vu hier à le fête.

Imenička sintagma koja je modifikovana nespecificujućom relativnom rečenicom čiji je predikat u subjunktivu ili kondicionalu (Gosselin 1990) biće nespecifična:

(10) Marie veut épouser un Japonais qui *ait* / *aurait* quarante ans et deux enfants.

---

²⁴ Referisanje je moguće ako je prisutan neki operator koji omogućava nespecifično čitanje, kao što je modalni glagol (Karttunen 1969/1976: 383-384): *Marie veut épouser un japonais parce qu'elle est elle-même japonaise. Il doit être beau.*

Ako sintagma svojim sadržajem ne nameće specifično ili nespecifično čitanje, kao u gorenavedenim slučajevima, rečenični kontekst može favorizovati interpretaciju neodređene sintagme kao specifične ili nespecifične.

4.2 Konteksti koji favorizuju specifično čitanje u francuskom — *realis* konteksti

Kontekste koji favorizuju specifično čitanje subjekatske ili objekatske neodređene sintagme Haspelmat naziva *realis* kontekstima (Haspelmath 1997: 38). *Realis* kontekste on određuje kao potvrdne izjavne rečenice u perfektivnom perfektu ili u prezentu, kada se prezent odnosi na radnju u toku. Rečenica takođe ne bi trebalo da sadrži kvantifikatorski izraz (Karttunen 1969/1976: 383), niti bilo koji drugi operator (modalni glagol, generički operator, negaciju, itd.), jer to može dovesti do dvosmislenosti između specifične i nespecifične interpretacije.

Mi ćemo u nastavku istaći tri rečenična konteksta koja favorizuju interpretaciju neodređene sintagme kao specifične u francuskom. To su: egzistencijalna rečenica, unipersonalna konstrukcija, i rečenica sa specifikujućim predikatom.

4.2.1 Egzistencijalna rečenica jeste specijalizovana konstrukcija kojom se iskazuje egzistencija / postojanje entiteta na poziciji (logičkog) subjekta. Tipična egzistencijalna rečenica u francuskom ilustrovana je primerom (11):

(11) Il y a un livre sur la table.

Egzistencijalne rečenice imaju posebna sintaksička svojstva (McNally 2011, Moro 2006): obično su uvedene posebnim izrazom (u francuskom *il y a*, u engleskom *there is*, u srpskom *ima*), u njima (logički) subjekat (*un livre*) nikad nije na inicijalnoj poziciji, gotovo uvek postoji odredba za mesto (*sur la table*) i postoje restrikcije u vidu detereminatora koji se mogu javiti uz imenicu: tako su određene (12) i kvantifikatorske sintagme (13) isključene u egzistencijalnoj rečenici, dok su neodređene sintagme prihvatljive (Milsark 1974):²⁵

---

²⁵ Određene sintagme mogu se javiti pod određenim uslovima (McNally 2011: 1843), npr. u nabranjanju (tzv. *list reading*): *Car entre lui et le feu il y avait le ruisseau, le chemin, et, de chaque côté du chemin, encore un champ.* (ParCoLab, Ivo Andrić : *Au temps d'Anika* — 1931 (prev. Anne Yelen, 1979)). No,

(12) *Il y a le livre sur la table.

(13) *Il y a chaque livre sur la table.

Smatra se da je osnovna diskurzivna funkcija egzistencijalne rečenice *uvođenje novih entiteta u diskurs*. Naime, inicijalna pozicija u rečenici, koju obično zauzima subjekat, informativno gledano jeste pozicija rezervisana za već poznate, *tematske* elemente, dok novi, *fokusirani* odnosno *rematski* elementi izbegavaju ovu poziciju. Svojim sintaksičkim osobenostima egzistencijalna rečenica upravo omogućava novouvedenim entitetima da „izbegnu“ da se nađu na inicijalnoj poziciji, na kojoj bi se inače nalazili u kanoničkoj subjekatsko-predikatskoj rečenici (McNally 2011: 1843). Jedan od pokazatelja da su egzistencijalne rečenice namenjene uvođenju novih referenata u diskurs jeste i to što se na poziciji (logičkog) subjekta ovih konstrukcija ne može upotrebiti određena sintagma, jer određena sintagma podrazumeva poznatost entiteta denotiranog sintagmom. S druge strane, sintagme s neodređenim članom pogodne su za upotrebu u egzistencijalnim rečenicama i uvođenje novih entiteta u diskurs zato što one podrazumevaju da je entitet denotiran imenicom nepoznat sagovorniku.

Singularna sintagma s neodređenim članom u egzistencijalnoj rečenici uvek je specifična. To su istakli mnogi autori (Fodor & Sag 1982, Lumsden 1988/2014, McNally & Van Geenhoven 1998, Bende-Farkas & Kamp 2001, Kamp & Bende-Farkas 2019, itd.), a pokazatelj specifičnosti jeste i činjenica da je u egzistencijalnoj rečenici nemoguće upotrebiti sintagmu modifikovanu nespecificujućom relativnom rečenicom sa subjektivom (podsećamo da su takve sintagme uvek nespecifične):

(14) *Il y a dans mon bureau une fille qui soit belle.

4.2.2 Unipersonalna konstrukcija bliska je egzistencijalnoj rečenici po nizu karakteristika. Ilustrovana je rečenicom (15):

(15) Il est entré une femme.

Kao u egzistencijalnim rečenicama, u unipersonalnim konstrukcijama takođe postoji gramatički subjekat — zamenica trećeg lica jednine *il*, logički subjekat (*une*

---

dublje zalaženje u uslove koji omogućavaju upotrebu određenih sintagmi u egzistencijalnim rečenicama nadilazi okvire ovog rada.

femme), i glagol koji je u trećem licu jedinine i slaže se s gramatičkim subjektom. Kao što je slučaj s egzistencijalnim rečenicama, ni u unipersonalnoj konstrukciji sintagma u funkciji logičkog subjekta ne nalazi se na inicijalnoj poziciji, i ne može biti određena (16) niti kvantifikatorska (17), već samo neodređena:

(16) *Il est entré la femme

(17) *Il est entré chaque femme

Ove konstrukcije takođe služe uvođenju novih referenata u diskurs, i nameću specifičnu interpretaciju singularne sintagme s neodređenim članom. Razlikuju se od egzistencijalnih po tome što upotrebljeni glagol nije sam po sebi bezličan, te se ove rečenice mogu transformisati u kanoničke subjekatsko-predikatske strukture: *Une femme est entrée*, dok je s egzistencijalnim rečenicama ovakva transformacija nemoguća: *Il y a une femme dans la rue* — **Une femme y a dans la rue*.

4.2.3 Specifikujući predikat. Sintagma s neodređenim članom može uvesti nov entitet u diskurs i biti specifična i kada *nije* u egzistencijalnoj rečenici ili unipersonalnoj konstrukciji, pod uslovom da se javi na poziciji subjekta *specifikujućeg predikata*. Specifikujući predikati (Kleiber 2001) omogućavaju prostornu i vremensku lokalizaciju entiteta označenog imeničkom sintagmom na poziciji subjekta. Oni tako obezbeđuju egzistenciju tom entitetu, i samim tim nameću specifično čitanje neodređene sintagme na poziciji subjekta:

(18) Un avion s'est écrasé hier dans les Vosges (Kleiber 2001: 49)

Neodređena sinagma *un avion* uvodi novi, dosad nespomenuti entitet u diskurs. Specifikujući predikat, koji pruža informaciju o mestu i vremenu događaja (*s'écraser hier dans les Vosges*), samim tim posredno obezbeđuje egzistenciju entitetu *un avion* koji učestvuje u tom događaju. Stoga Klajber specifično čitanje naziva *egzistencijalnim čitanjem*.

Isto važi i za sintagme na poziciji objekta: sa specifikujućim predikatom, one će imati specifično čitanje (19):

(19) Hier j'ai acheté un livre.

Rečenica (18) znači da postoji konkretan avion za koji važi da se srušio u Vogeziima juče (npr. *Boing 747 koji je poleteo iz Marseja u 16.30*), a rečenica (19) da postoji konkretna knjiga (npr. *Čiča Gorio*) za koju važi da ju je govornik kupio juče.

Treba napomenuti da neodređena sintagma na poziciji subjekta specifikujućeg predikata može pored egzistencijalnog imati i još jedno, tzv. *partitivno* ili *presupozicionalno čitanje*. Ovo čitanje dobija se ako postoji neki prethodno uvedeni skup:

(20) Les Chinois ont envoyé *trois avions* vers la France. *Un avion* s'est écrasé hier dans les Vosges.

Sintagma *un avion* mogla bi se parafrazirati sintagmom s kompleksnim determinatorom karakterističnim za partitivne konstrukcije : *un des trois avions*. U partitivnim konstrukcijama, u kojima se kombinuju dva determinatora, drugi determinator je uvek određen (*un de + les trois avions*), pošto je skup od koga se „uzima deo“ već poznat.

Za razliku od egzistencijalnog čitanja, u kome specifikujući predikat posredno obezbeđuje egzistenciju entitetima koji učestvuju u događaju, u partitivnom čitanju egzistencija entiteta ne zavisi od predikata, već upravo od prethodno uvedenog skupa.²⁶

U partitivnom čitanju leksema *un* nema člansku već numeričku vrednost. Uopšte, kad god *un x* možemo parafrazirati izrazom *un des x*, leksema *un* više nije član već broj.

4.2.4 Nespecifično čitanje u *realis* kontekstu: emfatičko i kontrastivno naglašavanje

Međutim, u *realis* kontekstu, odnosno sa specifikujućim predikatom, sintagme s neodređenim članom mogu imati još jedno čitanje, u kome govorniku nije bitan sam

---

²⁶ Međutim, to ne znači da su partitivne sintagme nužno specifične, kao što se predlaže u nekim pristupima (npr. Enç 1991, Farkas 1994). Da partitivne sintagme mogu biti i specifične i nespecifične pokazuje činjenica da su dvosmislene u neprozirnim kontekstima (kad su pod domašajem modalnog glagola ili gla.gola želje, v. odeljak 4.8.1 i 4.8.2): *Jean veut épouser une sœur de Pierre.* (= *Marie* / = *n'importe laquelle*). U ovom primeru govornik može imati na umu konkretnu Pjerovu sestru (npr. Marie), a može mu u biti i nebitno koja je od Pjerovih sestara u pitanju. Dakle, partitivnost i specifičnost su dva različita fenomena.

entitet, već samo *tip* entiteta. Ako rečenice (18, 19) shvatimo kao odgovor na pitanje „Kakav *tip* predmeta se srušio?“ odnosno „Kakav *tip* predmeta si kupio?“, sintagme imaju *nespecifično* čitanje. Ako interpretacija sintagme kao specifične ili nespecifične u *realis* kontekstu zavisi isključivo od referencijalne namere govornika, onda se govori o *epistemičkoj (ne)specifičnosti* (Farkas 1994, 2002; Von Heusinger 2011). Kada govornik namerava da referiše na konkretnu individuu, govorimo o epistemički *specifičnoj* upotrebi. Kada mu je u fokusu *tip* entita, dakle, kada je bitna samo pripadnost klasi entiteta koji imaju neko svojstvo, govorimo o epistemički *nespecifičnoj* upotrebi.²⁷

Ovo nespecifično čitanje postaje još očiglednije ako se imenica koja je centar sintagme naglasi,²⁸ kontrastivno (21, 22) ili emfatički (23, 24). Upotrebom kontrastivne intonacije implicira se kontrast s drugim članovima skupa (*x a ne y*), dok s emfatičkom intonacijom implicitnog kontrasta nema (Lambrecht 1981: 69).^{29,30}

---

²⁷ Ova distinkcija može se povezati s Donelanovom distinkcijom referencijalno / atributivno (Donnellan 1966, prema Lyons 1977: 185–186), vezanom za određene imeničke sintagme. Kod Donelana, rečenica *Smith's murderer is insane* („Smitov ubica je lud“) može imati dva čitanja: referencijalno i atributivno. U referencijalnom čitanju, sintagma *Smith's murderer* („Smitov ubica“) upućuje na određenu osobu, s imenom i prezimenom, za koju se tvrdi da je luda, dok je u atributivnom čitanju važan sam deskriptivni sadržaj imeničke sintagme, svojstvo „biti Smitov ubica“. U referencijalnoj upotrebi, govornik zna tačno o kojoj se osobi radi – zna da je Smitov ubica, npr. Petar Petrović – dok u atributivnoj upotrebi govornik ne mora to znati, to jest, rečenica se može parafrazirati na sledeći način: „Ko god da je ubio Smita, lud je“. Prema Barbari Parti (Partee 1970/2004), ova distinkcija se može primeniti i na neodređene imeničke sintagme: referencijalno čitanje odgovaralo bi specifičnim sintagmama, a atributivno – nespecifičnim. Ali u oba slučaja postoji presupozicija egzistencije, što znači da presupozicionalnost nije ključan faktor u razdvajanju specifičnog i nespecifičnog čitanja (Partee 1970/2004: 29). U svom kasnijem radu (Partee 2005), B. Parti je malo odstupila od stava da je ova distinkcija semantičke prirode, ali je istakla da svakako postoje pragmatičke razlike, kao što su poznatost / nepoznatost govorniku, i komunikativna namera govornika – da li govornik neodređenom sintagmom želi da ukaže na relevantno svojstvo entiteta označenog sintagmom, ili želi da ga identifikuje.

²⁸ Na uticaj prozodijskih faktora na interpretaciju sintagme kao nespecifične u *realis* odnosno specifikujućem kontekstu ukazuje i fon Hojzinger (von Heusinger 2011: 1044).

²⁹ Dodatno, postoje i posebne strukture za emfatičko naglašavanje: takva je *clivée* konstrukcija u francuskom (*C'est un médecin qui m'a dit ça*), ili glagol *do* u engleskom (*John does drink*), dok se kontrastivno naglašavanje uglavnom izražava samo intonacijom.

³⁰ Mel'čuk (2001) takođe pravi ovu distinkciju u okviru *diskurzivne* emfaze (nasuprot *faktuelnoj* emfazi), ali ne koristi termin *emfatička intonacija* već „insistiranje na izjavi“ (*insistance on the statement*).

- (21) Un *avion* s'est écrasé hier dans les Vosges (et non un hélicoptère)
- (22) Hier j'ai acheté un *livre* (et non un cahier).
- (23) J'ai parlé à un *logicien*, et maintenant je comprends le lambda-calcul.
- (24) Un *médecin* m'a dit ça, c'est pourquoi je le prends au sérieux.

Treba napomenuti da, ako u ovim rečenicama naglasimo leksemu *un*, ona više neće imati člansko već numeričko čitanje. U numeričkom čitanju postoji implicitan kontrast s ostalim brojevima ('jedan a ne dva, tri, četiri...'), dok u članskoj upotrebi implicitnog kontrasta s ostalim brojevima nema (cf. Corblin 2006: 46, Lehman 2002: 46–47). Upravo je ta „numerička neutralnost“ ono što razlikuje neodređeni član od broja.

Ovo znači da neodređena sintagma u *realis* kontekstu, odnosno sa specifikujućim predikatom, mada uvodi novi entitet u diskurs, ne mora biti specifična. Ona je specifična samo ako govornik ima na umu konkretan entitet, a nespecifična ako je govorniku u fokusu tip entiteta. Ovo nespecifično čitanje u francuskom često je (mada ne nužno) praćeno kontrastivnim ili emfatičkim naglašavanjem, kojim se ističe tip entiteta denotiranog imenicom.

Podsećamo da je upotrebu neodređene sintagme u *realis* kontekstu s nespecifičnom interpretacijom Givon (Givón 1981) istakao kao pokazatelj da je leksema 'jedan' u datom jeziku dostigla stupanj neodređenog člana (v. poglavlje 3, odeljak 3.1.1).

Dakle, u egzistencijalnoj rečenici, unipersonalnoj konstrukciji i kao argument specifikujućeg predikata, neodređena sintagma uvek je specifična, što znači da govornik ima na umu konkretan entitet. Međutim, kontrastivni i emfatički akcenat mogu „poništiti“ specifično čitanje i nametnuti nespecifičnu interpretaciju, tako što će se u govornikovom fokusu naći tip entiteta a ne njegov konkretni identitet.

4.3 Neodređene sintagme u srpskom i specifično i nespecifično čitanje

Francuskim sintagmama s neodređenim članom u srpskom odgovaraju tri tipa sintagmi: sintagme s leksemom *jedan*, zatim sintagme s leksemom *neki*, i, najzad, sintagme bez determinatora.

Sintagme s leksemama *jedan* ili *neki* uvek su neodređene, a interpretacija ovih sintagmi kao specifičnih ili nespecifičnih zavisi od konteksta (Piper 2005: 942).³¹ Preliminarno možemo reći da sintagma s leksemom *jedan* ima pretežno specifično čitanje, dok sintagma s leksemom *neki* može imati specifično ili nespecifično čitanje.

Sintagme bez determinatora predstavljaju problem jer mogu biti određene ili neodređene. Kod ovih sintagmi važnu ulogu igra i red reči: inicijalna pozicija u rečenici je takođe i tematska pozicija, i ona favorizuje *određenu* interpretaciju sintagme; neinicijalna pozicija je, s druge strane, rematska, i ona favorizuje *neodređenu* interpretaciju sintagme bez determinatora. Da li će ta neodređena sintagma biti specifična ili nespecifična zavisi u tom slučaju od konteksta.

Kao u francuskom, i u srpskom postoje sintagme koje su uvek specifične: takve su, na primer, sintagme s pridevima *izvesni* i *određeni*, koji odgovaraju francuskim pridevima *certain* i *précis*. Međutim, pošto je nama u ovome radu u fokusu ponašanje leksema *jedan* a ne izučavanje specifičnosti uopšte, ovi i slični pridevi koji učestvuju u interpretaciji imenice na osi specifičnost–nespecifičnost ili određenost–neodređenost ostaće izvan naše pažnje. Ipak, smatraćemo specifičnom svaku sintagmu koja se bez štete po značenje može parafrazirati izrazom (*jedan*) *određeni*.

Kao u francuskom, i u srpskom modifikacija relativnom rečenicom može presudno uticati na određivanje specifičnosti ili nespecifičnosti neodređene sintagme; dodatno, pošto u srpskom ne postoji član, relativna rečenica može uticati na interpretaciju sintagme bez determinatora kao određene ili neodređene. Tako, ako je u njoj imenica modifikovana *specifikujućom relativnom rečenicom*, sintagma bez determinatora u srpskom interpretiraće se samo kao određena (25) (*Tražim onu sekretaricu...*), a sintagma s *jedan* ili *neki* interpretiraće se kao specifična (26) (*Tražim jednu određenu sekretaricu...*). Nespecifična interpretacija u oba slučaja je isključena. Relativna rečenica je specifikujuća ako je u njoj upotrebljen indikativni perfekat ili prezent:

(25) Tražim sekretaricu koja je juče bila na sastanku.

(26) Tražim jednu / neku sekretaricu koja je juče bila na sastanku.

---

³¹ Napominjemo da Piper koristi izraze *neodređena referencijalnost* i *nereferencijalnost* da označi ono što mi nazivamo *specifičnost* i *nespecifičnost*.

Ako je u njoj imenica modifikovana *nespecifikujućom relativnom rečenicom*, sintagma će se interpretirati samo kao nespecifična, bez obzira da li je imenica nedeterminisana (27) ili determinisana leksemom *jedan* ili *neki* (28). Relativna rečenica je nespecifikujuća ako je u njoj upotrebljen potencijal, koji u principu ima samo modalne upotrebe:

(27) Tražim sekretaricu koja bi pristala da radi vikendom.

(28) Tražim jednu / neku sekretaricu koja bi pristala da radi vikendom.

Ako sintagma s *jedan*, *neki* ili bez determinatora nije modifikovana relativnom rečenicom, njena interpretacija kao specifične ili nespecifične određuje se na osnovu konteksta.

4.4 Konteksti koji favorizuju specifično čitanje neodređene sintagme u srpskom jesu egzistencijalne rečenice, i rečenice sa specifikujućim predikatom (u sprezi s redom reči). U pitanju su, dakle, isti tipovi konteksta kao u francuskom, s tim da u srpskom ne postoje unipersonalne konstrukcije; ono što se u francuskom postiže unipersonalnim konstrukcijama, u srpskom se postiže redom reči.

4.4.1 Egzistencijalne rečenice. U srpskom, postoje dva tipa egzistencijalnih rečenica (Stanojčić i Popović 2000: 250): rečenice s glagolom *biti* u krnjem perfektu, i bezlične rečenice s glagolima *imati* i *biti*.

1. Rečenice s glagolom *biti* ili nekim drugim „egzistencijalnim glagolom“,³² npr. *živeti*, u obliku krnjeg perfekta, javljaju se s gramatičkim subjektom u nominativu. Subjekt stoji iza glagola (poredak V+S), a glagol kongruira sa subjektom. Ove rečenice karakteristične su za početak narativnog teksta, posebno pripovetke ili bajke, te u neku ruku predstavljaju okamenjene folklorne formule.

Subjekatska sintagma u jednini u ovim rečenicama može se javiti bez determinatora (29) ili može biti determinisana: leksemom *jedan* (30, 31) ili leksemom *neki* (32) odnosno *nekakav* (33). Primeri su preuzeti iz *Srpskih narodnih pripovjedaka* (1853, 1870) Vuka Karadžića i *Sabranih bajki* braće Grim (1979):

(29) Bila žena nerotkinja, pa molila Boga da joj da da rodi. (VK, *Biberče*).

---

³² Termin iz Stanojčić i Popović (2000: 366).

- (30) Bio *jedan car* pa imao tri sina i pred dvorom zlatnu jabuku koja za jednu noć i ucveta i uzre i neko je obere. (VK, *Zlatna jabuka i devet paunica*)
- (31) Bio jednom *jedan kralj* pa se tako razboleo da niko nije verovao da će izvući živu glavu. (Grim, *Životvorna voda*)
- (32) Bila jednom *neka sirotica* i imala sina. (Grim, *Na putovanju*)
- (33) Bio *nekakav čoek vrlo bogat* i imao zlu i preopaku ženu s kojom se drugi put vjenčao (VK, *Zla maćeha*)

Subjekat u ovim rečenicama ne može biti određen niti se može javiti s univerzalnim kvantifikatorom, kako pokazuju primeri u kojima je na poziciji subjekta sintagma s pokaznom zamenicom, koja je nužno određena (34), i sintagma s kvantifikatorom *svaki* (35):

- (34) *Bila ona carica
- (35) *Bila svaka carica

To nas navodi na zaključak da ovaj tip egzistencijalnih rečenica favorizuje neodređene sintagme na poziciji subjekta, te da nedeterminisanu imeničku sintagmu u ovom tipu egzistencijalne rečenice (primer 29) treba interpretirati kao neodređenu, isto kao i sintagme determinisane leksemama *jedan* (30, 31), *neki* (32) i *nekakav* (33).

Pored toga što je subjekatska sintagma u ovim rečenicama neodređena, možemo postulirati da je ona i uvek specifična, pošto imenica može biti modifikovana specifikujućom relativnom rečenicom (36, 37):

- (36) Bio jednom *jedan kralj koji* je dobio sinčića sa belegom što je značilo da će mu kad napuni šesnaest godina doći glave neki jelen. (Grim, *Dva kraljeva deteta*)
- (37) Bilo jednom *jedno čobanče koje* se sa svojih mudrih odgovora na svako pitanje nadaleko pročulo. (Grim, *Čobanče*)

Pošto ova struktura sama po sebi nameće neodređeno i specifično čitanje a isključuje određeno, lekseme *jedan*, *neki* ili *nekakav* u njoj nisu obavezne: naime, imenica bez ikakvog determinatora može se tumačiti samo kao neodređena i specifična. Međutim,

kako pokazuje analiza incipijentnih rečenica, kako u Vukovim *Pripovjetkama* tako i u *Bajkama* braće Grim, imenica češće jeste determinisana nego što nije: u dve Vukove zbirke (1853, 1870), od ukupno 111 pripovedaka, 37 počinje egzistencijalnom rečenicom s krnjim perfektom glagola *biti*. Računali smo tu i 2 pripovetke koje počinju posesivnom konstrukcijom *U X bio Y* (tipa *U nekakva čoveka bio jedan čoban...* (VK, *Nemušti jezik*). Nismo računali ukupno 11 rečenica koje počinju glagolom *biti* u nekom drugom obliku (perfektu: *Bila je nekaka devojka koja nije rođena od oca i majke...* (VK, *Djevojka brža od konja*), ili imperfektu: *Bijaše bređa jedna žena, pa usni da svake neđelje po jedan dan ima jednoničiti doklen rodi* (VK, *Sunčareva majka*)). Drugim rečima, držali smo se striktno rečenica s krnjim perfektom glagola *biti*. Od tih 37 rečenica, sintagma na poziciji subjekta u jednini determinisana je ukupno 27 puta (oko 73%): leksemom *jedan* u 23 slučaja (oko 85%) i leksemom *nekakav* u 4 slučaja (oko 15%). U 7 slučajeva subjekatska sintagma nije determinisana (oko 18%). U 3 slučaja determinisana je osnovnim brojem (*dva, tri* itd.). Leksema *neki* se u ove dve zbirke ne sreće kao determinator subjekatske imenice u incipijentnoj rečenici.

S druge strane, u Grimovim *Bajkama* (1979), 78 od 215 bajki počinje egzistencijalnom rečenicom s glagolom *biti* u krnjem perfektu. Računali smo i 1 pripovetku koja počinje posesivnom konstrukcijom *U X bio Y*. Držali smo se i u ovom slučaju striktno krnjeg perfekta glagola *biti*: dakle, nismo računali rečenice koje počinju glagolom *živeti* u krnjem perfektu, niti 7 rečenica koje počinju glagolom *biti* u nekom drugom obliku. Taj drugi oblik je, inače, u prevodu bajki braće Grim uvek imperfekat (npr. *Beše neki čovek koji je imao tri sina, ali od imanja nemaše ništa do kuće u kojoj je živeo.* (Grim, *Tri brata*)). Od tih 78 rečenica, sintagma na poziciji subjekta u jednini determinisana je ukupno 69 puta (oko 88%): leksemom *jedan* 17 puta (oko 22%) i leksemom *neki* 52 puta (oko 66%). U 3 slučaja sintagma nije determinisana (oko 4%). Determinisana je osnovnim brojem ukupno 6 puta. Leksema *nekakav* ne sreće se kao determinator subjekatske imenice u incipijentnoj rečenici.

Sumarni prikaz dat je u tabeli 3 (procenti su zaokruženi):

Tabela 3

EGZ <i>bio S</i>	JEDAN	NEKI / NEKAKAV	0	broj	UKUPNO
Vuk (1853, 1870)	23 (62%)	4 (11%)	7 (18%)	3 (9%)	37
	27 (73%)				
Grim (1979)	17 (22%)	52 (66%)	3 (4%)	6 (8%)	78
	69 (88%)				

Ono što upada u oči jeste:

1. u egzistencijalnim rečenicama s glagolom *biti* u krnjem perfektu subjekatska imenička sintagma u jednini mnogo češće jeste determinisana nego što nije (73% slučajeva kod Vuka, 88% slučajeva kod braće Grim);
2. determinacija je češća u prevodu bajki braće Grim nego kod Vuka;
3. determinacija leksemom *jedan* češća je kod Vuka nego kod braće Grim;
4. determinacija leksemom *neki* češća je u prevodu bajki braće Grim nego kod Vuka.³³

Rekli smo da egzistencijalne rečenice s glagolom *biti* u krnjem perfektu favorizuju neodređeno specifično čitanje imeničke sintagme na poziciji subjekta a isključuju određeno čitanje, i da stoga determinacija subjekatske sintagme u njima nije nužna, jer se sintagma svakako mora tumačiti kao specifična. Ipak, korpus pokazuje da je determinacija imeničke sintagme u ovom kontekstu pre pravilo nego izuzetak. To znači da sintagma „privlači“ determinaciju onda kada treba da se interpretira specifično,

³³ Takođe je zanimljivo primetiti da se ne sreću nedeterminisane imenice u množini: drugim rečima, nijedna bajka ne počinje, npr., *Bile devojke...* i sl., iako takva mogućnost nije apriori isključena. Ova činjenica, koja svakako zaslužuje neka dalja istraživanja, ipak nadilazi okvire ovog rada.

odnosno, da postoji veliki afinitet između determinacije i specifičnosti. Ovo nije neočekivano, pošto ovakav afinitet postoji i u drugim jezicima: naime, tipološke studije pokazuju da je specifičnost često markirana posebnim determinatorom, bez obzira na (ne)postojanje drugih determinatora (npr. Givón 1978, Raskin 1980), a neki autori smatraju da bi engleski mogao da razvije (ili je već razvio) *treći* determinator upravo za specifičnost.³⁴

2. Drugi tip egzistencijalnih rečenica jesu takozvane *bezlične egzistencijalne rečenice*, s glagolom *imati* u prezentu; ili glagolom *biti* u nekom drugom ličnom glagolskom obliku. Glagol je uvek u trećem licu jednine, a subjekat je iza glagola. Ako je imenica u jednini i ako je brojiva, subjekat je uglavnom u nominativu. Imenica u jednini u okviru subjekatske sintagme može biti nedeterminisana (38, 39), ili determinisana leksemama *jedan* (40, 41) ili *neki* (42):

(38) Lale, ima tu *doktor* koji se razume.³⁵

(39) i pored jedne seoske crkve (...) ima *seoska kućica* kojom ću se ja više ponositi, ako ti budeš htela sa mnom da živiš u njoj, nego da su se ostvarile sve moje nade kojih sam se odrekao (...) ³⁶

(40) Ima *jedna pesma* koju ćemo svi morati da naučimo napamet i koju ćete tokom marša često pevati.³⁷

(41) Ima tu *jedna devojka* koju poznajem i koja veli da sam lep kao Kupidon.³⁸

(42) Ima gore *neki stari bogataš* koji umire.³⁹

---

³⁴ U pitanju je determinator *this*: *Sarah wants to read a / this book about butterflies, but she can't find it.* (Ionin 2006: 180). Međutim pomeni ovog determinatora kao markera specifičnosti sreću se i mnogo ranije (v. npr. Pope 1972: 198–199).

³⁵ *ParCoLab*, Goran Marković: Turneja — 2008

³⁶ *ParCoLab*, Ivo Andrić: Anikina vremena — 1931

³⁷ *ParCoLab*, Goran Marković: Tito i ja — 1992

³⁸ *ParCoLab*, Viktor Igo: Zvonar bogorodične crkve — 1832 (prev. Dušan Đokić, 2011)

³⁹ *ParCoLab*, Alfons Dode: Mališan — 1868 (prev. Raško Dimitrijević, 1956)

Kao ni u egzistencijalnim rečenicama s glagolom *biti* u krnjem perfektu, ni u ovim rečenicama subjekat ne može biti određen niti se javiti s univerzalnim kvantifikatorom:⁴⁰

(43) *Ima / Bila je ta knjiga na stolu.

(44) *Ima / Bila je svaka knjiga na stolu.

U ovim rečenicama sintagma na poziciji subjekta takođe je uvek specifična, što pokazuje mogućnost modifikacije specifikujućom relativnom rečenicom (v. npr. rečenicu 42, u kojoj je upotrebljen prezent radnje u toku).

Pošto egzistencijalna rečenica nameće specifično čitanje, leksema *jedan* u njoj nije obavezna, ali je, kako korpus pokazuje, izuzetno česta. U Vukovim *Pripovjetkama*, od 37 primera egzistencijalne rečenice s glagolom *imati* u prezentu (ili glagolom *biti* u ostalim glagolskim vremenima) a u kojoj je subjekat brojiva imenica u jednini, u 11 rečenica imenica nije determinisana (45), u 25 rečenica je upotrebljena leksema *jedan* (46–48), a u jednoj leksema *nekaki* (48):

(45) Na onoj vodi s druge strane bio je *veliki grad* i u gradu *carski dvor*. (VK, *Kome Bog pomaže, niko mu nauditi ne može*)

(46) U toj i u toj planini ima *jedna baba*, pa ima dvanaest konja za jaslama da ne znaš koji je od koga lepši. (VK, *Zlatna jabuka i devet paunica*)

(47) Odmah iza grada tvogega oca ima *jedna rekavica*, i u onoj rekavici imaju tri šibljike (VK, *Aždaja i carev sin*)

(48) ... usni jednu noć, da ima negde u svetu *nekaki grad*, i u tome gradu da ima *jedan studenac*... (VK, *U laži su kratke noge*)

Sumarni prikaz dat je u Tabeli 4 (procenti su zaokruženi):

Tabela 4

EGZ <i>ima</i> S	JEDAN	NEKAKAV	0	UKUPNO
Vuk (1853, 1870)	25 (67%)	1 (3%)	11(30%)	37
	26 (70%)			

⁴⁰ Kao i u francuskom (v. fusnotu 25), pod određenim uslovima moguće je upotrebiti i određenu sintagmu.

Korpus *ParCoLab* teško je iscrpno pretražiti za ovaj tip rečenica; ipak, ako se u obrazac za pretraživanje unese leksema *ima* i pretraga suzi na one pojavnice u čijim se francuskim prevodima javlja izraz *il y a*, i ako se dobijeni rezultati (ukupno 441, u modu pregleda koji daje maksimalno 2000 rezultata) ručno pretraže, dobija se 46 egzistencijalnih rečenica s *ima* u kojima je subjekat brojiva imenica u nominativu. Od tih 46 rečenica, u 32 je upotrebljena leksema *jedan*, u 4 je upotrebljena leksema *neki*, a u 10 se imenica pojavljuje bez determinacije (za primere videti 38–42).

Sumarni prikaz dajemo u tabeli 5 (procenti su zaokruženi):

Tabela 5

EGZ <i>ima</i> S	JEDAN	NEKI	0	UKUPNO
<i>ParCoLab</i>	32 (69%)	4 (9%)	10 (22%)	46
	36 (78%)			

Mada je uzorak prikazan u tabelama 4 i 5 izuzetno mali, ipak se može nazreti tendencija da sintagma bude determinisana u bezličnim egzistencijalnim rečenicama, i to prevashodno leksemom *jedan*.

Dakle, oba tipa egzistencijalnih rečenica — rečenice s glagolom *biti* u krnjem perfektu i bezlične rečenice s glagolima *imati* i *biti* — nameću sintagmi na poziciji subjekta neodređenu i specifičnu interpretaciju. Korpusi (Vukove *Pripovjetke*, *Bajke braće Grim*, *ParCoLab*) ukazuju na to da postoji veliki afinitet između specifičnosti i determinacije, posebno determinacije leksemom *jedan*.

U poglavlju 3 rekli smo da na prvom stupnju gramatikalizacije leksema 'jedan' počinje da se koristi za uvođenje novih referenata u diskurs. Mogućnost upotrebe lekseme *jedan* u egzistencijalnim rečenicama, koje su upravo specijalizovane konstrukcije za uvođenje novih entiteta u diskurs, pokazuje da je leksema *jedan* napravila prvi korak u gramatikalizaciji ka neodređenom članu u srpskom.

4.4.2 Red reči u rečenici

U srpskom ne postoje unipersonalne konstrukcije koje bi omogućile da neodređene sintagme izbegnu inicijalnu poziciju u rečenici. Srpski zato ima slobodniji red reči: iako se rečenični poredak u kome je subjekat na početku rečenice (S+V) može smatrati kanoničnim, on se ipak može promeniti i bez pribegavanja posebnim sintaksičkim konstrukcijama, kao što su unipersonalne konstrukcije u francuskom.

Inače, smatra se da je *red reči u rečenici*, ili *linearizacija rečenice* (Piper 2005: 923), jedan od najvažnijih načina na koji se određuje referencijalni status imeničke sintagme u jezicima bez člana a sa slobodnim redom reči. Inicijalna pozicija u rečenici rezervisana je za već poznate, na ovaj ili onaj način u diskurs već uvedene entitete, dakle, za *temu*, i samim tim — za određenu referencijalnost. Nepočetna pozicija je, naprotiv, rezervisana za nove entitete — *fokus* ili *remu*, dakle, za neodređenu referencijalnost. A neodređena referencijalnost jeste, za nas, drugi naziv za specifičnost.

To znači da će sintagma bez determinatora na inicijalnoj subjekatskoj poziciji (S+V) u srpskom biti interpretirana kao *određena*, dok će sintagma bez determinatora na neinicijalnoj subjekatskoj poziciji (V+S) biti interpretirana kao neodređena.⁴¹ Tako ćemo u primeru (49) sintagmu *devojka* tumačiti kao određenu, jer se nalazi na tematskoj poziciji, rezervisanoj za već poznate entitete, dok ćemo u primeru (50), sintagmu *devojka* tumačiti kao neodređenu i specifičnu, jer se nalazi na rematskoj poziciji, rezervisanoj za entitete koji se prvi put uvode u diskurs:

(49) *Devojka* je ušla u sobu.

(50) U sobu je ušla *devojka*.

Jedini način da sintagma *devojka* u rečenici (49) dobije neodređenu interpretaciju jeste upotreba leksema *jedan* ili *neki* ispred imenice (kao u 51):

(51) *Jedna / Neka devojka* je ušla u sobu.

Ovo dodavanje može se izvršiti i u primeru (50), ali tada neće doći do promene interpretacije: u oba slučaja subjekatska sintagma interpretiraće se neodređeno.

---

⁴¹ O istoj pojavi u poljskom pisao je Szwedek (1974).

Da se sintagma *devojka* u primeru (50) tumači kao neodređena pokazuje primer (52), u kome imamo niz od dve rečenice: sintagma *devojka* u drugoj rečenici (koja je jednaka rečenici 50) ne može se nikako tumačiti kao koreferencijalna sa sintagmom *devojka* koja se pojavljuje u prvoj rečenici (koreferencijalne sintagme nose isti indeks). To je zato što neodređena sintagma, za razliku od određene, ne može biti koreferencijalna sa sintagmom koja je ranije uvedena; naime, neodređena sintagma uvodi nove entitete u diskurs — samim tim, ona nikad nije anaforična. S druge strane, u primeru (53) sintagmu *devojka* u drugoj rečenici možemo tumačiti kao koreferencijalnu sa sintagmom *devojka* u prvoj rečenici — a to je zato što određene sintagme jesu anaforične:

(52) *Devojka_i* je čula neku buku iza vrata. *U sobu je ušla *devojka_i*.

(53) *Devojka_i* je čula neku buku iza vrata. *Devojka_i* je ušla u sobu.

Ako u primeru (53) sintagmu *devojka* u drugoj rečenici determinišemo leksemom *jedan*, koja nameće neodređenu interpretaciju sintagme, sintagma opet neće moći da se tumači kao koreferencijalna sa sintagmom *devojka* u prvoj rečenici:

(54) *Devojka_i* je čula neku buku iza vrata. *Jedna devojka_i je ušla u sobu.

To znači da se leksema *jedan* (ili *neki*) mora upotrebiti ukoliko želimo da izbegnemo koreferencijalnost dve sintagme s istim centrom na inicijalnom položaju u nizu od dve ili više rečenica.

Za razliku od egzistencijalnih rečenica, poredak V+S ne isključuje određene sintagme na subjekatskoj poziciji, kao što pokazuje primer (55) u kome je imenica determinisana demonstrativom:

(55) U sobu je ušla *ona devojka*.

Treba naglasiti da su u primerima (49–55) svi upotrebljeni predikati *specifikujući*: oni pružaju informaciju o vremenskoj i prostornoj lokalizaciji entiteta na poziciji subjekta, i tako mu posredno obezbeđuju egzistenciju. Ovi predikati realizuju se: 1) kao svršeni glagoli u nekom prošlom vremenu (perfektu ili aoristu) ili narativnom prezentu; 2) kao nesvršeni glagoli u perfektu ili prezentu radnje u toku. Ovo je važno napomenuti, jer predikati u kojima je upotrebljen gnomski (generički) prezent, kvalifikativni prezent ili kvalifikativni perfekat nisu specifikujući i ne mogu obezbediti egzistenciju svojim argumentima. Zato sintagma determinisana leksemom *jedan* na poziciji subjekta

nespecificirajućeg predikata može da se tumači samo partitivno: *Jedna devojka je / je bila lepa. (jedna devojka = jedna od devojaka)*. U partitivnim sintagmama leksema *jedan* bliža je numeričkoj nego članskoj vrednosti. Indikativna je nemogućnost upotrebe lekseme *neki* u istom kontekstu: **Neka devojka je / je bila lepa*. To je zato što leksema *neki* ne može imati partitivna čitanja, a rečenica u kojoj je upotrebljen nespecificirajući predikat može biti prihvatljiva samo ako se sintagma na poziciji subjekta tumači partitivno.

4.4.2.1 Redosled V+S i S+V u incipijentnim rečenicama bajki: korpus

Dodatni pokazatelj da red reči u kome je subjekat iza predikata (V+S) dovodi do neodređeno-referencijalne odnosno specifične interpretacije subjekatske sintagme jeste činjenica da se ovaj poredak često sreće na početku pripovetke, mestu pogodnom za uvođenje novih entiteta u diskurs — i sama egzistencijalna rečenica s glagolom *biti* u obliku krnjeg perfekta ilustruje poredak V+S. U Vukovim *Pripovjetkama*, 40 od 111 priča počinje rečenicom u kojoj je predikat na prvom a subjekat na drugom mestu u rečenici; pritom, isključene su rečenice s glagolom *biti* na poziciji predikata, i u obliku krnjeg perfekta i u nekom drugom glagolskom obliku. Od toga, u 28 je subjekat u jednini (dakle, rečenice sa subjektima u množini ili subjektima s osnovnim brojem su isključene, njih ukupno 9); pritom su vlastita imena isključena (1 rečenica, *Pošao sveti Sava preko jedne planine pa sreće đavola* (VK, *Sveti Sava i đavo*)), kao i subjekti koji su presupozicionalno određeni (2 rečenice, npr. *Krene jedno jutro carev sin u lov.* (VK, *Đavolja maštanija i Božja sila*)). Od 28 rečenica, u 13 rečenica subjekatska sintagma nije determinisana (56), a u 15 jeste: u 7 je determinisana leksemom *jedan* (57), u 8 je determinisana leksemom *nekakav* (58):

- (56) Krene seljanin u jednu varoš na dva tri dni pred krsno ime da donese dva mijeha vina [...] (VK, *Vina mijeh i njegova pjesma*)
- (57) Dođe *jedan gradski lovac* u selo da lovi. (VK, *Pijesak i sveti Petar*)
- (58) Pođe *nekakav car* sa svojom ženom i sa kćeri da se šeta po moru na lađi. (VK, *Sve, sve, ali zanat*)

Od 111 priča, ukupno 18 priča počinje rečenicom s „kanoničnim“ redosledom, u kome je subjekat u jednini na prvom mestu. Od toga je u 12 rečenica subjekat u jednini

(isključena su pritom vlasitita imena — 2 rečenice, i presupozicionalno određene sintagme — 2 rečenice). Od tih 12 subjekata u jednini, 4 su determinisana leksemom *jedan* (59), 8 je determinisano leksemom *nekakav* (60), a nedeterminisanih subjekata nema:

- (59) *Jedan siromah* življaše u jednoj pećini i nemaše ništa do jednu šcer, koja bijaše mnogo mudra i iđaše svuda u prošnju (VK, *Djevojka cara nadmudrila*)
- (60) *Nekakav zet* dođe u punice, i sjedeći kod vatre vidi će dvije žene dobro posole jedan lonac... (VK, *Zet i punica*)

Sumarni prikaz dat je u tabeli 6 (procenti su zaokruženi):

Tabela 6

početna rečenica, VK (subjekat sg)	JEDAN	NEKAKAV	0	UKUPNO
V+S	7 (25%)	8 (29%)	13 (46%)	28
	15 (54%)			
S+V	4 (33,3%)	8 (66,6%)	0	12
	12 (100%)			

Dakle, kada pripovetka počinje S+V redosledom, determinacija imenice je pravilo; s druge strane, kada pripovetka počinje V+S redosledom, determinacija može izostati. Ovo se objašnjava činjenicom da V+S redosled svakako favorizuje interpretaciju subjekatske sintagme kao neodređene i specifične, te determinacija nije nužna da bi se dobila neodređena interpretacija subjekatske sintagme.

U Grimovim bajkama, od ukupno 215 bajki, 53 bajke počinje V+S redosledom, od čega 41 bajka počinje rečenicom sa subjektom u jednini (ne računajući pritom vlasitita imena i presupozicionalno određene sintagme). Mi smo u V+S redosled računali i

slučajeve kada rečenica počinje odredbom za vreme ili mesto (npr. *U Švajcarskoj jednom živeo neki stari grof koji je imao samo sina jedinca...* (Grim, *Tri jezika*)); takođe, u ove rečenice smo ubrojali i rečenice s glagolom *živeti* u obliku krnjeg perfekta (24 od ukupno 53, a 20 od 41 sa subjektom u jednini). Nismo računali rečenice u kojima je upotrebljeno složeno glagolsko vreme, pa kopula stoji ispred subjekta a radni glagolski pridev iza (npr. *Jednom je neki čovek **sedeo** sa svojom ženom pred kućnim vratima.* (Grim, *Nezahvalni sin*)); takvih rečenica u celom korpusu ima ukupno 7.

Od 41 rečenice, determinisano je 35 subjekta: 8 leksemom *jedan* (61) i 27 leksemom *neki* (62). 6 subjekata je nedeterminisano (63):

- (61) Živeo jednom *jedan kralj* koji je iza svog zamka imao divan vrt u kome je rasla jabuka što rađa zlatne plodove. (Grim, *Zlatna ptica*)
- (62) Živeo jednom *neki bogataš* i imao slugu, koji mu je vredno i valjano služio. (Grim, *Jevrejin u trnju*)
- (63) Držao *vuk* uza se lisicu, pa što god bi mu se prohtelo, lisica je morala da učini jer je bila slabija. (Grim, *Vuk i lisica*)

Ukupno 47 bajki počinje S+V redosledom, od toga 35 sa subjektom u jednini (ne računamo rečenice u kojima su na poziciji subjekta vlastita imena, ukupno 4). Takođe, računamo ovde i rečenice koje počinju odredbom za vreme (npr. *Jednom pevac reče svojim kokama...* (Grim, *Mrvice na stolu*). Od 35 subjekata u ovim rečenicama, determinisano je 29: 4 leksemom *jedan* (64) i 25 leksemom *neki* (65), a 6 subjekata je nedeterminisano (66):

- (64) *Jedan čovek* imao sedam sinova, ali je žarko želeo da dobije kćerkicu. (Grim, *Sedam gavranova*)
- (65) *Neka sirotica* sedela kraj gradskih zidina i prela, kad ugleda žabu krastaču kako izlazi iz jedne rupe pri dnu zida. (Grim, *Bajka o žabi krastači — II*)
- (66) *Vučica* donese na svet mladunče, pa naredi vuku da kao kumu pozovu lisicu. (Grim, *Lisica i gospa kuma*)

Vredi napomenuti da se u slučajevima kada nema determinacije uglavnom sreće imenica koja denotira životinju (66) ili imenica koja označava rodbinski odnos (relaciona imenica), pri čemu se drugi učesnik relacije takođe pominje (67):

(67) *Bratac uze sestricu za ruku i reče joj... (Grim, Bratac i sestrica)*

Sumarni prikaz dat je u tabeli 7 (procenti su zaokruženi).

Tabela 7

početna rečenica, Grim (subjekat sg)	JEDAN	NEKI / NEKAKAV	0	UKUPNO
V+S	8 (19%)	27 (66%)	6 (15%)	41
	35 (85%)			
S+V	4 (11,5%)	25 (71,5%)	6 (17%)	35
	29 (83%)			

Kada se uporede dva korpusa pripovetaka — Vuk i Grim — vidi se da je procenat imenica koje su determinisane u V+S redosledu mnogo veći kod braće Grim (85%) nego kod Vuka (54%). S druge strane, u S+V poretku češća je determinacija kod Vuka (100% naspram 83% kod braće Grim). Ipak, kao što smo prokomentarisali, moguće je da izostanak determinacije u S+V poretku kod braće Grim ima veze s upotrebljenim imenicama: naime, prevodioci bajki braće Grim gotovo nikad ne determinišu imenice koje denotiraju životinje (samo 1 slučaj).

4.4.2.2 Determinacija u incipijentnim rečenicama bajki

Ako sagledamo u globalu incipijentne rečenice Vukovih pripovedaka u kojima je subjekat u jednini (isključujemo vlasitite imenice i presupozicionalno određene imenice), računajući egzistencijalne rečenice s glagolom *biti* u krnjem perfektu (EGZ *bio S*), s glagolom *biti* u nekom drugom obliku (imperfektu ili perfektu) (V (*biti*)+S), rečenice s redosledom V+S i rečenice s redosledom S+V, uočavamo da su u subjekatskoj sintagmi,

bez obzira na poziciju i rečeničnu strukturu, upotrebljene lekseme *jedan* i *nekakav* u 62 slučaja (74%), dok imenica ostaje nedeterminisana u 22 slučaja (od ukupno 84):

Sumarni prikaz dat je u tabeli 8 (procenti su zaokruženi).

Tabela 8

Vuk	JEDNINA			UKUPN O
	+DET		-DET	
	JEDAN	NEKAK AV	0	
EGZ <i>bio S</i>	23	4	7	34
V (<i>biti</i>)+S	5	3	2	10
V+S	7	8	13	28
S+V	4	8	0	12
UKUPNO	39 (46%)	23 (27%)	22 (26%)	84
	62 (74%)			

Ovo nam pokazuje da postoji veliki afinitet između determinacije leksemama *jedan* i *nekakav* i uvođenja novih entiteta u diskurs u incipijentnim rečenicama Vukovih *Pripovedaka*.

Ako sagledamo u Grimovim bajkama u globalu incipijentne rečenice u kojima je subjekatska sintagma u jednini (ne računajući vlastita imena i presupozicionalno određene sintagme, 153 od 215), uočavamo da su u subjekatskoj sintagmi upotrebljene lekseme *jedan* ili *neki* u 138 slučajeva (90%), dok u 15 slučajeva imenica ostaje nedeterminisana.

Sumarni prikaz dat je u tabeli 9 (procenti su zaokruženi).

Tabela 9

Grim	JEDNINA			UKUPNO
	+DET		-DET	
	JEDAN	NEKI	0	
EGZ <i>bio</i> S	17	52	3	72
V (<i>biti</i>)+S	0	5	0	5
V+S	8	27	6	41
S+V	4	25	6	35
UKUPNO	29 (19%)	109 (71%)	15 (10%)	153
	138 (90%)			

Poređenjem dva korpusa uočavamo da je determinacija češća u Grimovim bajkama, bez obzira na rečnični poredak: u čak 90% slučajeva imenica je determinisana, naspram 74% kod Vuka, što bi značilo da se vremenom determinacija povećala. Zanimljivo je, ipak, da je determinacija leksemom *jedan* znatno ređa u Grimovim bajkama nego u Vukovim pripovetkama (svega 19% kod braće Grim naspram 46% kod Vuka). Moguće da to ima veze s izuzetno čestim prisustvom lekseme *jednom* u prevodu Grimovih bajki (za razliku od Vukovih pripovedaka, u kojima je upotreba ove lekseme u incipijentnoj rečenici pre izuzetak nego pravilo): naime, prevodilac je možda želeo da izbegne gomilanje reči istog korena (*jednom, jedan*). Ali to pitanje ostavićemo otvorenim.

4.4.3 Zaključak

Konteksti koji u srpskom favorizuju interpretaciju sintagme kao neodređene i specifične jesu egzistencijalne rečenice i poredak V+S. U egzistencijalnim rečenicama postoji velika sklonost ka determinaciji imenice, i to leksemama *jedan* i *neki*. Ta sklonost ka determinaciji je nešto manja u poretku V+S; ipak, ako sagledamo samo incipijentne rečenice, u korpusima tekstova koji su nastali kasnije (prevod *Bajki* braće Grim), determinacija u poretku V+S je češća nego u ranijim tekstovima (*Vukove Pripovjetke*). U poretku S+V u incipijentnim rečenicama determinacije je uglavnom pravilo, jer tada

rečnični poredak ne favorizuje interpretaciju imenice kao neodređene već kao određene, te se neodređenost mora eksplicitno naglasiti — opet, leksemama *jedan* i *neki*.

To nas dovodi do pitanja u čemu je razlika između ove dve lekseme. Tome posvećujemo naredna dva odeljka. Razlike koje se pominju u dosadašnjoj literaturi jesu distinkcija poznatost / nepoznatost govorniku i diskursna prominentnost.

4.5 Specifičnost i distinkcija poznato / nepoznato govorniku

Distinkcijom *poznatost / nepoznatost govorniku* bavio se Haspelmat (Haspelmath 1997) na planu neodređenih zamenica. Jezici mogu imati različite zamenice kojima govornik u *realis* kontekstu može naznačiti da li mu je entitet na koji upućuje sintagma poznat ili nepoznat. U tom smislu Haspelmat navodi ruski jezik, u kome postoje dve serije zamenica da izraze upravo ovu distinkciju: *-to* serija upotrebljava se kada je referent specifičan ali nepoznat govorniku, a *koe*-serija kada je referent specifičan i poznat govorniku (primeri iz Haspelmath 1997: 46; prenosimo ih onako kako su navedeni u izvoru):

- (68) Maša vstretilas' s *koe* s *kem* okolo universiteta. = Maša se sreła s nekim (meni poznatim) blizu univerziteta.
- (69) Maša vstretilas' s *kem-to* okolo universiteta. = Maša se sreła s nekim (meni nepoznatnim) blizu univerziteta.

Međutim, kada su *pridevske* zamenice u pitanju, Barbara Parti (2005) napominje da za izvorne govornike *koe*-serija nije prihvatljiva kada govornik želi da izrazi da mu je referent poznat. Umesto toga, koristi se leksema *odin* (primeri iz Partee 2005; prenosimo ih onako kako su navedeni u izvoru):

- (70) Maša xočet vyjti zamuž *koe-kakogo / *odnogo* xorošogo lingvista. = Maša želi da se uda za jednog (meni poznatog) dobrog lingvistu.
- (71) Maša xočet vyjti zamuž *kakogo-to* xorošogo lingvista. = Maša hoće da se uda za nekog (meni nepoznatog) dobrog lingvistu.

Francuski neodređeni član neutralan je po pitanju distinkcije poznatost / nepoznatost govorniku. Rečenica:

(72) Marie veut épouser un linguiste.

može se tumačiti na oba načina: da Mari želi da se uda za specifičnog, govorniku poznatog lingvistu, ili da Mari želi da se uda za specifičnog, ali govorniku nepoznatog lingvistu.⁴² (Naravno, postoji i treće tumačenje: da želi da se uda za nespecifičnog, bilo kog lingvistu. U ovom trećem slučaju pitanje poznatosti / nepoznatosti govorniku se ne postavlja.)

4.5.1 Poznatost / nepoznatost govorniku i lekseme *jedan* i *neki*

Kada je leksema *jedan* u pitanju, distinkcija *poznatost / nepoznatost govorniku* ubedljivo je najviše obrađivana u srpskoj lingvistici, posebno u poređenju s leksemom *neki*.

Kategoriju poznatosti / nepoznatosti uopšte Stanojević određuje kao kognitivnu kategoriju koja se odnosi na mogućnost / nemogućnost identifikovanja referenta (Stanojević 2010a: 155). Kada ukrstimo distinkciju poznatosti i nepoznatosti s govornikom i sagovornikom, postoji nekoliko kombinacija, u zavisnosti od „raspodele znanja učesnika u komunikaciji“ (Ivić 2000, Piper 2005: 934–936):

- Poznato govorniku, poznato sagovorniku — određeno ili neodređeno, *konspirativ*
- Poznato govorniku, nepoznato sagovorniku — neodređeno, *simulirani ignorativ* ili *indiferativ*
- Nepoznato govorniku, poznato sagovorniku — u upitnim rečenicama (*Šta je palo sa stola?*), *interogativ*
- Nepoznato govorniku, nepoznato sagovorniku — neodređeno, *opšti ignorativ*

Distinkcija *poznatost / nepoznatost sagovorniku* relevantna je kako za upotrebu neodređenog člana u francuskom tako i za upotrebu leksema *jedan* i *neki* u srpskom (Stanojević 2013): nepoznatost referenta *sagovorniku* je ključni uslov za upotrebu neodređenog člana u francuskom (ako je referent poznat i govorniku i sagovorniku,

---

⁴² Francuski inače poseduje dva izraza koji odgovaraju ovoj distinkciji: *un certain N* podrazumeva poznatost govorniku, dok *un N quelconque* podrazumeva nepoznatost govorniku (Jayez & Tovena 2006).

upotrebiće se određeni član); referent pritom može i ne mora biti poznat govorniku. Nepoznatost referenta sagovorniku je takođe uslov za upotrebu leksema *jedan* i *neki*.

Distinkcija *poznatost / nepoznatost govorniku* javlja se u okviru specifičnih upotreba neodređenih sintagmi. Francuski neodređeni član i leksema *jedan* neutralni su po pitanju ove distinkcije (Stanojević 2012, 2013); upotrebom *jedan* u srpskom signalizuje se da „nema potrebe insistirati na nepoznatosti pojave o kojoj se saopštava“ (Ivić 1971: 111); leksema *neki* međutim nije neutralna: *neki* upravo podvlači nepoznatost govorniku, i, štaviše, *obavezno* je upotrebiti ga kada se insistira na nepoznatosti (Ivić 1971:111). Da se leksemom *neki* izražava nepoznatost sagovorniku pokazuje nekompatibilnost s dodatkom „pogodi koji“; da je leksema *jedan* neutralna pokazuje kompatibilnost i s nastavkom „pogodi koji“ i s nastavkom „ali ne znam koji“ (nastavci predloženi u Dahl 1999) :

(73) Maša se videla s jednom drugaricom. Pogodi kojom! /Ali ne znam s kojom.

(74) Maša se videla s nekom drugaricom. *Pogodi kojom / Ali ne znam kojom.

(75) Ima jedna knjiga na stolu. Pogodi koja! / Ali ne znam koja.

(76) Ima neka knjiga na stolu. *Pogodi koja! / Ali ne znam koja.

Kako je leksema *jedan* neutralna (dakle, nije obeležena kao „poznato govorniku“), ona se može interpretirati i kao „nepoznato govorniku“, i tada može alternirati s *neki*.

Pošto leksema *neki* teško poprima interpretaciju „poznato govorniku“, kada govornik želi da insistira na činjenici da mu je referent poznat, upotrebiće leksemu *jedan* (vidi i Čudomirović 2012: 326). To pokazuje sledeći primer, zabeležen u spontanom razgovoru, u kome je leksema *jedan* u eksplicitnom kontrastu s leksemom *neki*:

(77) Ići će na more s neke dve drugarice... Ustvari, s *jedne* dve drugarice.

Govornik je prvo upotrebio leksemu *neki*, a zatim se ispravio i zamenio je leksemom *jedan*, što rezultira efektom „znam ko su te dve drugarice“.

Odnos francuskog neodređenog člana i leksema *jedan* i *neki* prema distinkciji poznato / nepoznato govorniku i sagovorniku prikazana je u tabeli 10 (kosa crta / znači da je leksema neutralna po pitanju datog obeležja, crtica – znači da je leksema obeležena negativno po pitanju datog obeležja):

Tabela 10

	Poznato govorniku	Poznato sagovorniku
<i>Jedan</i>	/	–
<i>Neki</i>	–	–
Un	/	–

Ova neutralnost lekseme *jedan* jeste dodatni pokazatelj njene desemantizacije tj. njenog semantičkog osiromašenja. To je dodatno približava neodređenom članu.

4.5.2 Specifičnost i diskursna prominentnost

Rekli smo u odeljku 4.5.1 da se leksema *neki* koristi kada se insistira na nepoznatosti referenta i sagovorniku i govorniku. Međutim, postoje konteksti u kojima se to obeležje ne aktivira. To pokazuje primer (78), u kome je jasno da je govorniku konkretni identitet referenta poznat:

(78) Videla sam se s nekom drugaricom.

Dakle, leksema *neki*, pored markiranja nepoznatosti sagovorniku, može vršiti još funkcija u jeziku: u primeru (78), radi se „značenjskoj zoni“ *indiferativa* (Ivić 2000: 141), koja podrazumeva da govornik *može* ali *ne želi* da bliže identifikuje entitet označen sintagmom, zato što smatra da takva identifikacija nije komunikativno relevantna.

Smatramo da se ova indiferativna značenjska komponenta može povezati s obeležjem *diskursne prominentnosti*, koje je izdvajano kao relevantno za gramatikalizaciju lekseme 'jedan' u neodređeni član (v. poglavlje 3). Sledeći Givona (1981) i M. Ivić (1989) *diskursnu prominentnost* možemo odrediti kao signalizovanje da će novouvedeni referent postati tema u narednom diskursu, te da stoga sagovornik treba da obrati posebnu pažnju na njega, da ga zapamti. Prema mišljenju An Karlije, ovo obeležje relevantno je i za gramatikalizaciju francuskog neodređenog člana: starofrancuski determinator *uns* korišćen je ne samo da uvede nove referente u diskurs, već i da naznači da će ti referenti biti *bitni* u daljem diskursu, što se ogleda u preuzimanju zamenicom u daljem tekstu (Carlier 2001).

U sprskom je leksema *neki* obeležena negativno po pitanju diskursne prominentnosti: u slučajevima kada je referent *poznat* govorniku, kao u primeru (78), leksema *neki* signalizuje da je entitet označen imenicom komunikativno nebitan, tj. diskursno neprominentan.

Leksema *jedan* je, s druge strane, neutralna po pitanju ovog obeležja: ona se može upotrebiti i kada je novouvedeni referent komunikativno relevantan, tj. diskursno prominentan, i kada to nije slučaj. Tako je u rečenici (79) referent sintagme čiji je centar imenica *drugarica* diskursno prominentan, i leksema *jedan* se može upotrebiti, dok je leksema *neki* u istom kontekstu manje prirodna; s druge strane, u rečenici (80) referent sintagme čiji je centar imenica *drugarica* nije diskursno prominentan, te se mogu upotrebiti ili leksema *jedan* ili leksema *neki*:

(79) Videla sam se juče s *jednom* / ? *nekom drugaricom*. Znaš šta joj se desilo? Uхватила je dečka kako je vara s najboljom drugaricom, i onda je uzela bejzbol palicu i olupala mu kola.

(80) Videla sam se juče s *jednom* / *nekom drugaricom*, a posle sam otišla na Novi Beograd kod babe da joj dam lek, a sada idem kući da učim.

Leksema *neki* signalizuje diskursnu neprominentnost samo u slučaju da je referent *poznat* govorniku. Ukoliko referent nije *poznat* govorniku, leksema *neki* je neutralna po pitanju diskursne prominentnosti: može se upotrebiti i kada je referent relevantan za naredni diskurs i kada to nije slučaj. To se vidi iz primera (81), u kome referent uveden sintagmom *neka žena* jeste relevantan za naredni diskurs, ali je govorniku nepoznat:

(81) Jutros je u autobus ušla *neka žena* i počela da se svađa s vozačem. Užasno je vikala i psovala. Mislim da je bila pijana. Hvala bogu, sišla je na sledećoj stanici.

Leksema *neki* se, dakle, može upotrebiti u dva slučaja: kada govornik želi da istakne da referent, koji mu je poznat, neće biti relevantan za naredni diskurs (primer 80), što odgovara „značenjskoj zoni“ *indiferativa*, ili kada govornik želi da istakne da mu je referent (koji *može a ne mora* biti relevantan za naredni diskurs) nepoznat (81), što odgovara „značenjskoj zoni“ *ignorativa*.

Ono što je važno jeste da leksema *jedan*, kao i u slučaju distinkcije poznato / nepoznato govorniku, pokazuje težnju ka neutralizaciji po pitanju distinkcije prominentno / neprominentno za dalji diskurs, za razliku od lekseme *neki*, koja je u oba slučaja markirana: obeležjem „nepoznato govorniku“, i obeležjem „diskursno neprominentno“. Ova neutralizacija približava leksemu *jedan* neodređenom članu.

Dakle, leksemama *jedan* i *neki* signalizuje se uvođenje novih referenata u diskurs. Ti referenti mogu biti bitni diskursno prominentni (tj. mogu postati tema u narednom diskursu), ali i ne moraju. Oni takođe mogu biti poznati ili nepoznati govorniku. Ako se želi naglasiti da referent neće biti relevantan za naredni diskurs, ili da govorniku nije poznat, upotrebiće se leksema *neki*. Ako se ništa od ovoga ne želi naglasiti, upotrebiće se leksema *jedan*. Leksema *jedan* može funkcionisati kao marker poznatosti govorniku ili relevantnosti za dalji diskurs samo kada je u eksplicitnom kontrastu s leksemom *neki*. Leksemi *neki* nije potreban eksplicitan kontrast, odnosno, ona uvek jasno signalizuje bilo da je referent nepoznat govorniku, bilo da je diskursno neprominentan.

4.6 Nespecifično čitanje u *realis* kontekstu

Ako je u *realis* kontekstu u srpskom imenica *kontrastivno* (82, 83) ili *emfatički* naglašena (84, 85), sintagma će imati nespecifičnu interpretaciju, bez obzira na službu (subjekat, objekat) i položaj u rečenici, jer se naglašavanjem komunikativni fokus pomera s konkretne jedinke na njen tip (v. odeljak 4.2.4). Kontrastivnim naglašavanjem implicira se kontrast s drugim članovima skupa (*x a ne y*), dok u emfatičkom naglašavanju takvog kontrasta nema.

(82) *Avion* se srušio se juče u Vogeziima. (avion, a ne helikopter)

(83) Danas sam kupio *knjigu*. (knjigu, a ne časopis) / *Knjigu* sam danas kupio...

(84) Pričao sam s *logičarem*, i sad razumem lambda račun.

(85) To mi je rekao *lekar*, zato to shvatam ozbiljno.

Sintagme s *jedan* teško prihvataju kontrastivno naglašavanje (86, 87), ali emfatičko naglašavanje ne odbijaju (88, 89):

- (86) ?? Jedan *avion* se srušio juče u Vogeziima. (avion, a ne helikopter)
- (87) ?? Danas sam kupio jednu *knjigu*. (knjigu, a ne časopis)
- (88) Pričao sam s jednim *logičarem*, i sad razumem lambda račun.
- (89) To mi je rekao jedan *lekar*, zato to shvatam ozbiljno.

Po sudu nekih govornika u primerima (88, 89) upotreba lekseme *jedan* je čak i poželjna. To što sintagme s leksemom *jedan* prihvataju emfatičko naglašavanje, čime se ističe *tip* entiteta denotiranog imenicom, ukazuje na to da leksema *jedan* ne forsira nužno specifičnu interpretaciju sintagme u *realis* kontekstu, što je približava neodređenom članu.

4.7 Obeležja specifičnosti i gramatikalizacioni proces

Na osnovu odlika lekseme *jedan* u sprskom, a oslanjajući se na razne podtipove specifičnosti izdvojene u prethodnom poglavlju, i posebno na Hajenovu potpodelu specifičnih upotreba, smatramo da se može postulirati skala semantičkog „izbeljivanja“ na gramatikalizacionom putu ove lekseme kroz specifične upotrebe ka nespecifičnim upotrebama (tabela 11).

Tabela 11

prezentativni marker	marker specifičnosti 1	marker specifičnosti 2	nespecifičnost
uvodi novi referent u diskurs	uvodi novi referent u diskurs	uvodi novi referent u diskurs	uvodi novi referent u diskurs
govornik ima na umu konkretnu individuu	govornik ima na umu konkretnu individuu	govornik ima na umu konkretnu individuu	
referent je poznat govorniku	referent je poznat govorniku		
referent je diskursno prominentan			

Na najranijem stupnju (*prezentativni marker*), leksema *jedan* (u nenumeričkom značenju) bogata je semantičkim sadržajem. Ona signalizuje da je u diskurs uveden novi referent, da govornik ima na umu konkretan entitet, da mu je taj entitet poznat, i da je bitan za naredni diskurs. Ovo je tipično za uvođenje referenata na početku priče:

- (90) Bio jednom *jedan car* i imao kćer... I car je bio strašno tužan... Zato je naredio da...

Na narednom stupnju (*marker specifičnosti 1*), sintagma s *jedan* se takođe upotrebljava za uvođenje novog referenta u diskurs, i signalizuje da govornik ima na umu konkretan entitet, i da mu je taj entitet poznat, ali sada ne mora biti bitan za naredni diskurs:

- (91) Juče sam se videla s *jednom drugaricom*, a onda sam otišla kući da učim pošto sutra imam ispit.

Na trećem stupnju (*marker specifičnosti 2*), sintagma s *jedan* uvodi novi referent u diskurs, i signalizuje da govornik ima na umu konkretan entitet, ali konkretni identitet tog entiteta više ne mora biti poznat govorniku:

- (92) Marija se videla s *jednom drugaricom*, zatim je otišla u vrtić da pokupi dete, a uveče na rođendan kod kumova. (govornik ne mora znati ko je drugarica!)

Na četvrtom stupnju (*nespecifičnost*), sintagma se može interpretirati kao nespecifična u *realis* kontekstu. Sintagma s *jedan* i dalje uvodi novi referent u diskurs, ali govornik više nema na umu konkretan entitet, te se pitanje njegove poznatosti ne postavlja. Govornik se fokusira na tip, što je praćeno emfatičkim naglašavanjem imenice:

- (93) To mi je preporučio *jedan lekar*, zato tako ozbiljno shvatam.

Mogućnost da sintagma s *jedan* dobije epistemički nespecifičnu interpretaciju u *realis* kontekstu (uz emfatičko naglašavanje) pokazuje da je leksema *jedan* uznapredovala na gramatikalizacionoj skali, jer više nije isključivi marker specifičnosti, što je svakako znak njenog semantičkog praznjenja. Ipak, važno je istaći da sintagme s leksemom *jedan* ne prihvataju kontrastivno naglašavanje (*Videla se s ??jednom drugaricom, a ne s*

dečkom). Ova razlika bi ukazivala na to da u okviru stupnja epistemičke nespecificnosti treba uzeti u obzir intonaciju, i da mogućnost sintagme s leksemom 'jedan' da primi kontrastivno naglašavanje ukazuje na napredniji stupanj u gramatikalizaciji lekseme 'jedan' u neodređeni član od mogućnosti iste sintagme da prihvati emfatičko naglašavanje.

Podsećamo još da Givon (Givón 1981) smatra da mogućnost neodređene sintagme s 'jedan' na poziciji objekta da dobije epistemički nespecificnu interpretaciju predstavlja najnapredniji, *završni* stupanj gramatikalizacije. Givon nije eksplicitno uzimao u obzir prozodijske faktore, ali je za ilustraciju epistemički nespecificnih sintagmi upotrebljavao je primere u kojima je imenica bila kontrastivno naglašena (*A man came in yesterday, not a woman!*).

4.8 Konteksti u kojima sintagma može biti nespecificna: *irrealis* kontekst

Konteksti u kojima neodređena sintagma može ili mora dobiti nespecificno čitanje u literaturi se obično nazivaju *irrealis* kontekstima (Croft 1983, Haspelmath 1997, Elliot 2000, Levinson 2006, itd.). Ovi konteksti između ostalog omogućavaju upotrebu nekih serija neodređenih zamenica koje se inače ne mogu upotrebiti u *realis* kontekstu: u francuskom zamenice serija *que ce soit, n'importe i personne*, u srpskom zamenice *bilo, i-, ma i ni-serija*.

Irrealis konteksti su pre svega konteksti u kojima je prisutan neki operator. Konteksti u kojima je prisutan modalni glagol, glagol mišljenja, glagol želje ili glagol traženja nazivaju se *neprozirni konteksti (opaque contexts)*; slični ovima su konteksti u kojima je prisutan univerzalni kvantifikator, bilo u vidu priloške odredbe (*svakog dana, petkom* itd.), determinatora (*svaki čovek*), ili glagolskog obilka kojim se izražava ponavljanje (npr. iterativni prezent u srpskom i francuskom, imperfekat ponavljanja u francuskom, perfekat nesvršenog glagola ili potencijal ponavljanja u srpskom) a koje neki autori nazivaju *distributivnim kontekstima* (npr. Haspelmath 1997). Ova dva tipa konteksta poznata su u literaturi upravo po tome što je u njima sintagma s neodređenim članom dvosmislena između specificnog i nespecificnog čitanja.

Pored ovih, postoje konteksti u kojima sintagme s neodređenim članom imaju pretežno nespecificna čitanja. U literaturi se obično izdvajaju: imperativ, futur, opšta (*da / ne*) pitanja, kondicionalne rečenice, indirektna i direktna negacija, poredbene

konstrukcije i generičke rečenice (Kartunen 1969/1976, Givon 1981, Haspelmath 1997, itd.). Svi ovi konteksti izdvajani su kao relevantni za gramatikalizaciju broja u neodređeni član.

Mi ćemo se prvo pozabaviti neprozirnim i distributivnim kontekstima, pošto je u njima sintagma s neodređenim članom dvosmislena između specifičnog ili nespecifičnog čitanja, a zatim i ostalim kontekstima, u kojima se sintagme s neodređenim članom teže interpretiraju kao specifične.

Futurum se u ovom radu nećemo baviti, zato što i dalje nije jasno da li različite future u francuskom i srpskom treba tretirati kao glagolska vremena (s preovlađujućom temporalnom komponentnom) ili glagolske načine (s preovlađujućom modalnom komponentnom).⁴³

4.8.1 Ponašanje neodređenih sintagmi u neprozirnom kontekstu

Neprozirni konteksti su konteksti u kojima je neodređena imenička sintagma pod domašajem nekog *intenzionalnog* operatora. Intenzionalni operatori su oni koji „stvaraju“ novi, neaktualni svet — svet u kome entiteti postoje ne nužno za govornika, već za nekog drugog (Kartunen 1969/1976: 383). Okidač intenzionalnosti uglavnom su tzv. *intenzionalni glagoli*. U intenzionalne glagole spadaju (Swanson 2011): glagoli želje (*vouloir* — *želeti*, *hteti*), glagoli traženja (*chercher* — *tražiti*), evaluativni glagoli (*admirer*, *respecter*, *mépriser* — *diviti se*, *poštovati*, *prezirati*), glagoli osećanja (*avoir peur que* — *bojati se da*), modalni glagoli (*pouvoir*, *devoir*), i glagoli propozicionog stava (*savoir que*, *croire que*, *espérer que*, *avoir peur que* — *znati da*, *verovati da*, *nadati se da*, *bojati se da*, ...). Glagoli propozicionog stava razlikuju se od ostalih po tome što kao objekat traže rečenicu (klauzu) ili imeničku sintagmu proširenu klauzom.

Intenzionalne glagole odlikuje (Forbes 2013): nemogućnost zamene jednog izraza drugim koreferencijalnim izrazom a da to ne utiče na istinosnu vrednost iskaza (*Lois Lejn traži Supermana* nije isto što i *Lois Lejn traži Klarka Kenta*); zatim, neutralnost

---

⁴³ Npr. o „verovatnoći ostvarivanja radnje“ koja utiče na upotrebu odgovarajućeg futura u francuskom pisao je Stanojević (2015); isti autor bavio se modalnim nijansama tzv. *futuroida* (*da* + prezent) u srpskom u odnosu na futur I, u poređenju s francuskim futurima (Stanojević 2014); kao čisto ili pretežno modalan oblik francuski futur analizira Alda Mari (npr. 2016, 2018).

vlastitih imena po pitanju egzistencije entiteta označenih imeničkom sintagmom na poziciji objekta (*On traži El Dorado* nas ne obavezuje na to da *El Dorado* postoji, nasuprot rečenici kao što je *On je našao El Dorado*); i, konačno, dvosmislenost imeničke sintagme u funkciji objekta u pogledu njene specifičnosti/nеспецифиčnosti ako imenička sintagma sadrži neodređeni član. Tako se u primeru (94) sintagma *un prof de hongrois* u prisustvu intenzionalnog **glagola traženja** (*chercher*) može tumačiti kao specifična, što je ilustrovano nastavkom (95) ili nespecifična, što je ilustrovano nastavkom (96) (nastavci preuzeti iz Haspelmath 1997:38):

(94) Marie cherche *un prof de hongrois*.

(95) Elle l'a rencontré hier, mais elle a oublié son nom.

(96) ... parce qu'elle veut apprendre le hongrois.

Ako govornik ima na umu konkretnu individuu, određenog profesora mađarskog, neodređena imenička sintagma je specifična. Ako govorniku nije bitna konkretna individua već samo tip — dakle, Mari traži bilo koga ko je profesor mađarskog — sintagma je nespecifična.

Isti slučaj imamo i s **glagolima želje** (*vouloir*):

(97) Marie veut épouser *un locuteur natif du hongrois*.

(98) Elle l'a rencontré hier.

(99) ... parce qu'elle est hongroise elle-même.

U prisustvu glagola želje, imenička sintagma s neodređenim članom može se tumačiti kao specifična ili nespecifična. U primeru (97), govornik može imati na umu individuu, određenog govornika mađarskog, i u tom slučaju je sintagma specifična (može se nastaviti rečenicom (98)), ili može imati na umu tip, bilo kog govornika mađarskog, u kom slučaju sintagma nespecifična (nastavak 99).

Modalni glagoli su slični glagolima želje:

(100) Marie peut épouser *un Yézidi*.

(101) Elle l'a rencontré hier à la foire. Ses parents le lui ont permis.

(102) ... parce qu'elle est elle-même Yézidi.

(103) Marie doit épouser *un Yézidi*.

(104) Elle l'a rencontré hier à la foire. Ses parents l'exigent.

(105) ... parce qu'elle est elle-même Yézidi.

U prisustvu modalnog glagola sintagme s neodređenim članom ponašaju se isto kao u prisustvu glagola traženja i glagola želje: mogu biti specifične (kako pokazuje druga rečenica u nizovima 101 i 104) ili nespecifične (nastavci 102 i 105).^{44,45}

Neodređene sintagme s leksemom *jedan* u srpskom u prisustvu intenzionalnih glagola mogu imati samo specifično čitanje. Ako se u primerima (108–110) upotrebi leksema *jedan*, rečenice se mogu tumačiti samo na jedan način: postoji određeni izvorni govornik mađarskog, odnosno Jezid, koga govornik traži, odnosno za koga Marija želi, može ili mora da se uda. Sintagme s leksemom *neki*, s druge strane, prihvataju i specifično i nespecifično čitanje — dakle, pored specifičnog tumačenja kakvo je dostupno i leksemi *jedan*, moguće je i tumačenje po kome govornik nema na umu konkretnog izvornog govornika mađarskog odnosno Jezida, već samo *tip* entiteta, odnosno *bilo ko* ko je izvorni govornik mađarskog odnosno Jezid može zadovoljiti predikat:

(106) Tražim *jednog / nekog izvornog govornika mađarskog*.

---

⁴⁴ Modalne glagole smo posebno izdvojili zato što glagoli *pouvoir* i *devoir* ne dozvoljavaju isti tip neodređenih zamenica; naime, modalni glagoli kojima se izražava obaveza (deontička nužnost, gl. *devoir*) ne dozvoljavaju upotrebu zamenica „slobodnog izbora“, kao što je u srpskom *bilo koji* ili u francuskom *n'importe qui* ili *qui que ce soit*. Zamenice „slobodnog izbora“ su uvek nespecifične. S druge strane, modalni glagol kojim se izražava dozvola (deontička mogućnost, gl. *pouvoir*) dozvoljava upotrebu ovih zamenica :

- Tu peux / *dois épouser n'importe qui / qui que ce soit.
- Možeš / *Moraš da se udaš za bilo koga.

⁴⁵ Modalne glagole smo posebno izdvojili zato što glagoli *pouvoir* i *devoir* ne dozvoljavaju isti tip neodređenih zamenica; naime, modalni glagoli kojima se izražava obaveza (deontička nužnost, gl. *devoir*) ne dozvoljavaju upotrebu zamenica „slobodnog izbora“, kao što je u srpskom *bilo koji* ili u francuskom *n'importe qui* ili *qui que ce soit*. Zamenice „slobodnog izbora“ su uvek nespecifične. S druge strane, modalni glagol kojim se izražava dozvola (deontička mogućnost, gl. *pouvoir*) dozvoljava upotrebu ovih zamenica :

- Tu peux / *dois épouser n'importe qui / qui que ce soit.
- Možeš / *Moraš da se udaš za bilo koga.

(107) Marija želi da se uda za *jednog / nekog izvornog govornika mađarskog*.

(108) Marija može / mora / treba da se uda za *jednog / nekog Jezida*.

Zanimljivo je da sintagme bez determinatora u istom kontekstu ne mogu dobiti specifično tumačenje:

(109) Tražim *izvornog govornika mađarskog*.

(110) Marija želi da se uda za *izvornog govornika mađarskog*.

(111) Marija može / mora / treba da se uda za *Jezida*.

Sintagme bez determinatora mogu se interpretirati bilo kao određene (govornik mađarskog / Jezid je poznat i govorniku i sagovorniku (*Tražim* (onog) *izvornog govornika mađarskog* o kome smo pričali juče), bilo kao nespecifične (bilo koji govornik mađarskog / Jezid bi bio pogodan). Specifično čitanje, po kome je u fokusu konkretan, ali sagovorniku nepoznat govornik mađarskog odnosno Jezid koga Marija traži, odnosno za koga hoće / može / mora itd. da se uda, nije moguće. Za takvo čitanje mora se upotrebiti leksema *jedan* ili *neki*, s tim da je prednost lekseme *jedan* u tome što ona ima samo specifično čitanje, za razliku od lekseme *neki* koja može imati i specifično i nespecifično čitanje.⁴⁶

Dakle, za razliku od sintagmi s neodređenim članom u francuskom, sintagme determinisane leksemom *jedan* u srpskom *nisu* dvosmislene između specifičnog i nespecifičnog čitanja u neprozirnim kontekstima: u neprozirnim kontekstima sintagme s leksemom *jedan* uvek su specifične. Sintagme s leksemom *neki*, s druge strane, jesu dvosmislene između specifičnog i nespecifičnog čitanja u neprozirnim kontekstima, što ih približava francuskim sintagmama s neodređenim članom.

Ipak, ako je sintagma pod domašajem intencionalnog operatora modifikovana *nespecifikujućom* relativnom rečenicom (v. odeljak 4.3), sintagma će se u neprozirnom

---

⁴⁶ Aloni i Port (Aloni & Port 2015) zapažaju da zamenice koje se koriste da označe „specifično – nepoznato govorniku“ u nemačkom (*irgendein*) i italijanskom (*un qualche*) mogu, pored specifičnog, imati i nespecifično čitanje pod domašajem deontičkog modala. Očigledno ista stvar važi i u srpskom: zamenica *neki* (i *nekakav*, mada je mi u ovom radu nismo mnogo komentarisali) u kontekstima koji favorizuju specifično čitanje interpretira se kao „nepoznato govorniku“, a može se tumačiti kao specifična ili kao nespecifična pod domašajem deontičkog modalnog glagola *morati*.

kontekstu interpretirati kao nespecifična uprkos prisustvu leksema *jedan*. To pokazuje primer (112), u kome je u relativnoj rečenici upotrebljen potencijal, i primer (113), u kome je upotrebljen neindikativni prezent:

(112) Te predsednice pojedinih ustanova ne mogu sve same da urade, **potrebna** im je **jedna** časna gospođa koja **bi** ih vredno **zamenjivala**, obilazila nevoljne, proveravala istinitost prijavljenih slučajeva, uveravala se je li pomoć predata onima koji su je tražili, odlazila kod sirotinje koja se snebiva, i tako dalje.⁴⁷

(113) Grčić **hoće** da postigne određenu umetničku sugestiju, da neguje **jedn**u prozu koja **se** namerno **izgrađuje** kao artistska tvorevina. (Ivić 1971: 108)

Dakle, ako postoji faktor koji nužno nameće nespecifično čitanje sintagme (modifikacija nespecifikujućom relativnom rečenicom), i sintagma s *jedan* imaće samo nespecifičnu interpretaciju. Značajno je da leksema *jedan* ne nameće nužno specifičnu interpretaciju, to jest, da su kontekstualni faktori „jači“ od interpretacije koju bi nametnula leksema *jedan*. Međutim, i sintagme s neodređenim članom u francuskom se tumače nužno kao specifične u kontekstu koji takvo čitanje nameće (*realis* konteksti), i nužno kao nespecifične u kontekstu koji nameće nespecifično čitanje (modifikacija nespecifikujućom relativnom rečenicom u subjunktivu ili kondicionalu). Ali u kontekstu koji omogućava (ali ne nameće!) i specifičnu i nespecifičnu interpretaciju, kao što je domašaj intenzionalnog glagola (a imenica pritom nije modifikovana relativnom rečenicom), neodređeni član će biti dvosmislen, dok će leksema *jedan* uvek imati specifičnu interpretaciju.

4.8.2 Ponašanje neodređenih sintagmi u prisustvu univerzalnog kvantifikatora

Neodređena imenička sintagma u prisustvu univerzalnog kvantifikatora takođe se može tumačiti kao specifična ili nespecifična:

(114) Chaque étudiant a lu un roman.

---

⁴⁷ ParCoLab, Onore de Balzac: Rođaka Beta — 1846 (prev. Jelisaveta Marković, 2006)

Rečenicu (114) možemo razumeti na dva načina: 1) svi studenti su pročitali isti roman (npr. *Čiča Gorio*); sintagma *un roman* je, dakle, specifična. 2) svaki student je pročitao po jedan (možda različit) roman (npr. student 1 pročitao je *Čiča Gorio*, student 2 pročitao je *Jadnike*, student 3 pročitao je *Mučninu* itd.); sintagma *un roman* je, dakle, nespecifična.

Pogledajmo sad kako se ponašaju srpske sintagme bez determinatora i sintagme s leksemama *jedan* i *neki* u istom kontekstu:

(115) Svaki student pročitao je roman.

(116) Svaki student pročitao je jedan roman.

(117) Svaki student pročitao je neki roman.

Sintagme bez ikakvog determinatora mogu se interpretirati bilo kao određene (*Svaki student pročitao je roman o kome smo govorili na prošlom času*), bilo kao nespecifične. Istina, ovo nespecifično čitanje lakše se dobija ako se stavi kontrastivni akcenat na imenicu *roman* (*roman, a ne pripovetku*). Specifično čitanje je nemoguće. Zato se sintagme s *jedan* mogu tumačiti kao specifične: postoji određeni roman (npr. *Čiča Gorio*) takav da ga je pročitao svaki student. Sintagme s *neki*, kao i u prethodnim kontekstima, prihvataju i specifično i nespecifično čitanje.

Dakle, u neprozirnim kontekstima i u prisustvu univerzalnog kvantifikatora leksema *jedan* razlikuje se od neodređenog člana po tome što ima isključivo specifično čitanje, dok je u istom kontekstu neodređeni član dvosmislen. Leksema *neki*, s druge strane, bliska je u ovim kontekstima neodređenom članu, pošto je ona kao i član dvosmislena između specifičnog i nespecifičnog čitanja.

4.8.3 Imperativ

Haspelmat smatra da imperativi u principu dopuštaju samo nespecifične sintagme pošto opisuju događaj čija je realizacija u domenu mogućeg (Haspelmat 1997: 41). Samim tim, sintagmu s neodređenim članom u ovom tipu konteksta nije moguće interpretirati specifično. To znači da se sintagma *une poupée* u rečenici (118) može tumačiti samo kao nespecifična. Na nemogućnost specifične interpretacije ukazuje i neprihvatljivost primera u kojima su upotrebljene sintagme koje uvek imaju specifičnu

interpretaciju, kao što su sintagme proširene specifikujućom relativnom rečenicom (119) ili pridevom *certain* (120):

(118) Achète-moi une poupée !

(119) *Achète-moi une poupée que j'ai vu hier dans le vitre des Galeries Lafayette.

(120) *Achète-moi une certaine poupée !

Utvrđili smo da sintagme s leksemom *jedan* u srpskom imaju samo specifičnu interpretaciju u neprozirnim kontekstima i kada su pod domašajem univerzalnog kvantifikatora. Stoga bi se očekivalo da ih je nemoguće upotrebiti u imperativnim kontekstima, u kojima su moguće samo nespecifične neodređene sintagme. Međutim, korpus pokazuje da je sintagme s *jedan* moguće upotrebiti s imperativom:

(121) Molim vas... nacrtaj mi *jednu ovcu*...⁴⁸

(122) — Onda, gospodine — reče Planše — kupite mi *jedan sat*.⁴⁹

(123) Pošaljite mi *jedan veliki ogrtač* — i jako topao; jer napolju je ciča zima.⁵⁰

Mogućnost upotrebe sintagmi s *jedan* u imperativu pokazuje da one mogu imati i nespecifična čitanja. Ipak, ta čitanja moguća su samo kada kontekst onemogućava specifičnu interpretaciju sintagme.

Sa imperativom je moguće upotrebiti i sintagme bez determinatora ili sintagme s leksemom *neki*. To nije iznenađujuće, pošto takve sintagme i u neprozirnim kontekstima mogu imati nespecifično čitanje:

(124) Kupi mi (*neku*) *lutku*!

Isto kao što je specifično čitanje isključeno za sintagme s leksemom *jedan*, isto tako je isključeno i za sintagme s leksemom *neki*.

---

⁴⁸ *ParCoLab*, Antoan De Sent-Egziperi: Mali princ — 1943 (prev. Strahinja Jelić, 1974)

⁴⁹ *ParCoLab*, Aleksandar Dima: Tri musketara — 1844 (prev. Dušan Đokić, 2006)

⁵⁰ *ParCoLab*, Čarls Dikens: Oliver Twist — 1838 (prev. Božidar Marković, 2016)

4.8.4 Upitne rečenice — opšta (*da / ne*) pitanja

Haspelmat svrstava upitne rečenice u *irrealis* kontekst zato što se u njima mogu pojaviti zamenice koje inače nije moguće upotrebiti u *realis* kontekstu: zamenice *que ce soit*-serije na poziciji subjekta i objekta u francuskom⁵¹ i zamenice *i*-serije na poziciji subjekta i objekta u srpskom:

(125) Est-ce que tu as vu *qui que ce soit* là-bas ?

(126) Est-ce que *qui que ce soit* a téléphoné ?

(127) Jesi li *ikoga* video tamo?

(128) Da li je *iko* zvao?

To znači da upitne rečenice prihvataju i nespecifične interpretacije imeničkih sintagmi. Upitne rečenice, međutim, prihvataju i zamenice koje se mogu javiti u *realis* kontekstu, kao što su *quelqu'un / quelque chose* u francuskom, odnosno zamenice *ne*-serije u srpskom. Tada te zamenice imaju *samo* nespecifičnu interpretaciju:

(129) Est-ce que tu as vu *quelqu'un* là-bas ?

(130) Est-ce que *quelqu'un* a téléphoné ?

(131) Jesi li video *nekoga* tamo?

(132) Da li je *neko* zvao?

Haspelmat (1997: 82) prihvatljivost zamenica *quelque*-serije i *ne*-serije objašnjava pragmatičkim kontrastom između pozitivnih, negativnih i neutralnih očekivanja govornika. Naime, ako govornik očekuje pozitivan odgovor, ove zamenice biće prihvatljive u upitnim rečenicama. Na sličan način je upotrebu *i*-zamenica i *ne*-zamenica u *da / ne* pitanjima komentarisao i Stanojević (2010b: 135): po ovom autoru, upotrebom *i*-zamenica u pitanju se „podrazumeva odgovor koji je negacija implicirane propozicije“. Implicirana propozicija u našim primerima bi bila 'Video si nekoga' i 'Neko je zvao'; ako je govornik upotrebio *i*-zamenicu, to znači da očekuje, ili čak podrazumeva

---

⁵¹ Moguće je upotrebiti i odrične zamenice (*personne, rien* itd.) u retoričkim pitanjima na koja se očekuje odričan odgovor: *As-t-on jamais rien vu d'aussi stupide?* (Muller 2012)

da će odgovor biti odričan ('Nisi nikoga video', 'Niko nije zvao'); ako je govornik upotrebio *ne*-zamenicu, to znači ili da očekuje potvrđan odgovor, ili da nema izražena očekivanja u pogledu potvrđnog ili odričnog odgovora.

Francuske sintagme s neodređenim članom u upitnim rečenicama uglavnom se interpretiraju nespecifično. Međutim, za razliku od zamenica *quelque*-serije, koje u upitnim rečenicama imaju samo nespecifične interpretacije, s neodređenim imeničkim sintagmama specifična interpretacija nije isključena. Tako sintagma *une fille* u rečenicama (133) i (134) pored prominentne, nespecifične interpretacije, u kojoj se govornik interesuje samo za tip entiteta, *može* imati i specifičnu interpretaciju (govornik ima na umu konkretnu devojkicu, npr. Mari, za koju pita da li ju je sagovornik video odnosno da li je zvala):⁵²

(133) Est-ce que tu as vu *une fille* la-bàs ?

(134) Est-ce qu'*une fille* a téléphoné ?

Videli smo da leksema *jedan* nameće specifično čitanje neodređene sintagme u neprozirnim kontekstima i u prisustvu univerzalne kvantifikacije. Da isto važi za upitne rečenice potvrđuju primeri (135, 136), u kojima se sintagma *jedna devojkica* može tumačiti samo specifično, i zato rečenice, po sudu nekih govornika, nisu sasvim prirodne:

(135) ? Jesi li video tamo *jednu devojkicu*?

(136) ? Da li me je zvala *jedna devojkica*?

---

⁵² Ipak, ovi konteksti nisu ambivalentni u istoj meri u kojoj su to bili neprozirni konteksti i konteksti s univerzalnim kvantifikatorom. U pitanjima je teško upotrebiti sintagmu koja može imati samo specifično čitanje, kao što su sintagme s pridevom *certain* ili sintagme modifikovane specifikujućom relativnom rečenicom:

- ?? Est-ce que tu as vu une certaine fille ici?
- ?? Est-ce que tu as vu une fille dont Pierre a parlé à Paul?

Haspelmat (1997: 43) pitanja smatra kontekstima u kojima je moguća isključivo nespecifična interpretacija sintagme, i to iz pragmatičkih razloga. Naime, pitanja su pragmatički veoma bliska imeprativima: u oba slučaja govornik *traži* nešto od sagovornika. Dal (Dahl 1970) čak postulira isti operator za imperative i pitanja, I IMPER YOU. Ako govornik u pitanju upotrebi specifičnu sintagmu, to onda znači da on traži od sagovornika informaciju o nekoj konkretnoj individui koju je upravo uveo u diskurs, i koja sagovorniku ne može biti poznata, i time krši Grajsov princip kooperativnosti.

Primeri su neobični zato što upitna rečenica favorizuje nespecifičnu interpretaciju subjekatske ili objekatske neodređene sintagme (mada ne isključuje ni specifičnu), a leksema *jedan* nameće specifičnu interpretaciju neodređene sintagme.

S druge strane, sintagme s *neki*, koje su mogle imati specifičnu ili nespecifičnu interpretaciju u neprozirnim kontekstima i u prisustvu univerzalnog kvantifikatora, nisu neobične u pitanjima zato što se mogu interpretirati nespecifično:

(137) Jesi li video tamo *neku* *devojk*u?

(138) Da li me je zvala *neka* *devojk*a?

Imeničke sintagme bez determinatora su u ambivalentnim kontekstima (neprozirni konteksti i konteksti s univerzalnim kvantifikatorom) imale određenu ili nespecifičnu neodređenu interpretaciju. Sad možemo konstatovati da u pitanjima imamo istu situaciju: sintagma *devojk*a u primerima (139, 140) može se tumačiti samo kao određena (sintagma *devojk*a referiše na već poznatu, ranije spomenutu *devojk*u), ili kao nespecifična (govornik se fokusira na tip), u kom slučaju mora nositi kontrastivni akcent (*Jesi li video devojk*u ili *mladića*? *Da li me je zvala devojk*a ili *mladić*?):

(139) Jesi li video *devojk*u tamo?

(140) Da li me je zvala *devojk*a?

Međutim, neke vrste pitanja, čini se, prihvataju *samo* specifične sintagme: to su negirana pitanja, s modalnom notom, na koja govornik očekuje pozitivan odgovor:

(141) Est-ce que par hasard tu n'aurais pas vu une fille là-bas ?

(142) Da nisi slučajno video jednu / *neku* *devojk*u tamo?

Zašto je u francuskom neodređena sintagma u primeru (133) dvosmislena dok je u primeru (141) specifična? U primeru (133) u upitnoj rečenici upotrebljen je specifikujući predikat (a takvi su inače bili i svi primeri u ovom odeljku); stavljanje tog predikata u upitni oblik mu automatski oduzima sposobnost da svom argumentu obezbedi egzistenciju, i samim tim i specifično čitanje, te sintagma postaje dvosmislena. Međutim, u primeru (141) upotrebljeni su elementi koji u principu favorizuju nespecifičnu interpretaciju, kao što su negacija i kondicional, a sintagma i pored toga ima specifičnu, a ne nespecifičnu interpretaciju. Rešenje ovog problema zahtevalo bi dodatna

istraživanja: pre svega dublje ulaženje u tipologiju, semantiku i pragmatiku upitnih rečenica. No, mi se time u ovome radu nećemo baviti: ono što je nama relevantno jeste da je sintagma s leksemom *jedan* u upitnim rečenicama uvek specifična, dok je sintagma s leksemom *neki* dvosmislena između specifičnog i nespecifičnog čitanja, a sintagma bez člana dvosmislena između neodređene i određene interpretacije. To znači da je u pitanjima leksema *neki* bliža francuskom neodređenom članu nego leksema *jedan* (ili odsustvo determinatora).

4.8.5 Indirektna negacija

Indirektna negacija je još jedan kontekst koji omogućava upotrebu zameničkih serija koje nije moguće upotrebiti u *realis* kontekstu, kao što su zamenice *i*-serije u srpskom, i zamenice *-que ce soit* serije u francuskom, što znači da prihvata i nespecifične interpretacije imeničkih sintagmi. Indirektna negacija može biti rečenična i leksička.

Rečenična indirektna negacija (koja se još naziva i *superordinirana negacija*, ili *nelokalna negacija*) podrazumeva negaciju predikata nadređene rečenice. Ovo omogućava upotrebu zamenica *i*-serije u zavisnoj rečenici,⁵³ kako na poziciji objekta (143) tako i na poziciji subjekta (144):

(143) Ne verujem da je Petar *išta* kupio.

(144) Ne verujem da je *iko* pročitao lektiru.

Leksička indirektna negacije podrazumeva upotrebu tzv. implicitno negativnih izraza, kao što je predlog *bez* (145), ili glagoli *sumnjati*, *odbijati* i sl. (146, 147):

(145) Ostavili su ga bez *ičega*.

(146) Sumnjam da *iko* to zna.

(147) Odbijam da *išta* preduzmem.

---

⁵³ Takođe je moguće upotrebiti zamenice *bilo*-serije, ali ih mi zbog jednostavnosti izostavljamo. V. o ovim zamenicama Stanojević i Ašić (2005).

Kao u upitnim rečenicama, i u ovom kontekstu moguće je upotrebiti i zamenice *ne*-serije, koje tada imaju isključivo nespecifičnu interpretaciju.⁵⁴

(148) Ne verujem da je Petar *nešto* kupio.

(149) Ne verujem da je *neko* pročitao lektiru.

(150) Sumnjam da *neko* to zna.

U francuskom se u kontekstu indirektna negacije koriste uglavnom zamenice *-que ce soit* serije i odrične zamenice koje ne čine posebnu seriju (*rien, personne*). Isto kao u srpskom, kontekst indirektna negacije stvara negirani glagol superordinirane rečenice (151, 152), a ona može biti uvedena i predlogom *sans* (153), veznikom *sans que* (154), implicitno negativnim glagolom (155), itd.

(151) Cet étudiant qui a bien écouté **ne croit pas** qu'elle va dire *quoi que ce soit d'intéressant*. (Tovena, Déprez & Jayez 2004: 402)

(152) Je **ne pense pas** que *qui que ce soit / personne* vienne. (Muller 2012)

(153) Il est sorti **sans rien** dire.

(154) Longtemps, un moulin à café grinça, **sans que personne** s'éveillât encore dans la chambre.⁵⁵

(155) Il **refuse** énergiquement de leur dire *quoi que ce soit de plus*.⁵⁶

U ovom kontekstu je takođe moguće upotrebiti i zamenice *quelque*-serije;⁵⁷ one u ovom slučaju imaju isključivo nespecifičnu interpretaciju, kao što je to bio slučaj i s upitnim rečenicama:

(156) Je **ne pense pas** que *quelqu'un* vienne. (Muller 2012)

---

⁵⁴ Izuzetak čini predlog *bez*, iza koga zamenice *ne*-serije imaju specifičnu interpretaciju. U rečenici *Ostavili su ga bez nečega* zamenica *nešto* može značiti samo da postoji neko *x* bez koga su ga ostavili.

⁵⁵ *ParCoLab*, Émile Zola: *Germinal* — 1885

⁵⁶ *ParCoLab*, Dobritsa Tchossitch: *Racines* — 1885 (prev. Dejan Babić, 1992)

⁵⁷ Zapravo, indirektna negacija dopušta sve serije neodređenih zamenica: *-que ce soit, quelque-, personne, n'importe*: *Il est sorti sans que qui que ce soit / quelqu'un / personne / n'importe qui s'en aperçoive*. (Muller 2012)

(157) Il est sorti **sans que** *quelqu'un* s'en aperçoive. (Muller 2012)

4.8.5.1 Imenička sintagma u indirektnoj negaciji

U francuskom se u kontekstu indirektna negacije (kao, uostalom, i u kontekstu direktne negacije, v. odeljak 4.8.6) uglavnom upotrebljava sintagma s determinatorom *aucun* (158, 159); međutim, ni sintagme s neodređenim članom nisu isključene (160, 161):

(158) Il a réussi l'examen **sans avoir lu** *aucun livre*.

(159) Il a réussi l'examen **sans avoir lu** *un livre*.

(160) Mais ses lèvres remuèrent **sans qu'***aucun son* sortît de sa bouche.⁵⁸

(161) Jamais je ne me couchais dans mon lit, **sans qu'***une femme* vînt m'embrasser, et, quand le vent de décembre collait la neige contre les vitres blanchies, elle me prenait les pieds entre ses deux mains et elle restait à me les réchauffer en me chantant une chanson, dont je retrouve encore dans ma mémoire l'air, et quelques paroles.⁵⁹

Sintagma s determinatorom *aucun* (158, 159) uvek je nespecifična. Sintagma s neodređenim članom, s druge strane, dvosmisljena je između specifične (prominentne) i nespecifične interpretacije: tako je u rečenici (159) sintagmu *un livre* moguće tumačiti i kao specifičnu (npr. položio je ispit a da nije pročitao *Čiča Gorja*) i kao nespecifičnu (položio je ispit a da nije pročitao ni jednu jedinu knjigu). Međutim, u ovoj drugoj, nespecifičnoj interpretaciji, determinator *un* je često naglašen, i može se parafrazirati s *un seul*; stoga bi se reklo da u ovom slučaju determinator *un* ima značenje veoma blisko značenju determinatora *aucun*. U primeru (161) sintagma *une femme* je specifična, što se vidi iz nastavka rečenice, u kome je preuzeta zamenicom *elle*. Ipak, važno je napomenuti da bi se ista sintagma mogla tumačiti i nespecifično da tog nastavka nema, i da pritom ne bi imala značenje blisko značenju determinatora *aucun*.

---

⁵⁸ *ParCoLab*, Alexandre Dumas: *Trois Mousquetaires* — 1844

⁵⁹ *ParCoLab*, Hector Malot : *Sans famille* — 1878

Dakle, u indirektnoj negaciji, leksema *un* može imati specifičnu ili nespecifičnu interpretaciju, ali se u nespecifičnoj može čitati na dva načina: kao član i kao broj. U ovom drugom slučaju može se parafrazirati izrazom *un seul*.

U srpskom se u indirektnoj negaciji koristi zamenica *i*-serije. Sintagma determinisana *i*-zamenicom je nespecifična:

(162) Marija **ne veruje** da je Petar nepravedno oborio *ijednog studenta*.

(163) Marija **ne veruje** da je *ijedan student* to rekao.

U istom kontekstu, sintagme determinisane leksemama *jedan* interpretiraće se specifično: postoji jedan student, npr. Marko Marković, takav da Marija ne veruje da ga je Petar nepravedno oborio (164), odnosno takav da Marija ne veruje da je to rekao (165):

(164) Marija **ne veruje** da je Petar nepravedno oborio *jednog studenta*.

(165) Marija **ne veruje** da je *jedan student* to rekao.

Međutim, kao i u francuskom, u ovim rečenicama moguće je i nespecifično tumačenje neodređene sintagme, i to ako je leksema *jedan* posebno naglašena, i ako se može parafrazirati izrazom *jedan jedini*, ili zameniti leksemom *ijedan*. Prilažemo dva primera iz savremenog jezika, preuzeta s foruma na Internetu (166, 167), i jedan primer iz književnog jezika (168) koji ilustruju ovaj slučaj. Primere s Interneta prenosimo bez ispravljanja eventualnih pravopisnih grešaka ili grešaka u kucanju:

(166) Testera je 2015 god i **ne verujem** da je *jednu dasku* isekla kao nova nema uopšte tragova korištenja i mogu je 100% staviti u grupu novih alata, Izuzetna stvar i slike govore više od reči.⁶⁰

(167) Mene stojkovic samo nervira iz ove ekipe, neprestano pada, psuje, dize ruke i lopta konwtaantno unazad. Osim onog centarsuta kod gola, **ne verujem** da je *jednu loptu* napred poslao, makar i dodavanje na 3m.⁶¹

---

⁶⁰ Google, <https://www.limundo.com/kupovina/Masine-i-alati/Elektricni-alat/Testere/METABO-KS-216-M-Stona-testera-kruzna/52847087>

⁶¹ Google, <http://www.avangarda.in/forum/viewtopic.php?f=27&t=1692&start=2520>

(168) Ostajem tako duže od pola sata, možda od tri četvrti, **bez jedne misli u glavi, bez jednog sna**.⁶²

Sintagme s leksemom *neki* (169, 170) mogu se interpretirati nespecifično, što je prominentnije tumačenje (Marija ne veruje da je Petar oborio bilo kog studenta, odnosno da je bilo koji student to rekao), ali ni specifična interpretacija nije isključena (postoji neki student za koga Marija ne veruje da ga je Petar nepravedno oborio, odnosno da je to rekao):

(169) Marija **ne veruje** da je Petar nepravedno oborio *nekog studenta*.

(170) Marija **ne veruje** da je *neki student* to rekao.

Imenica bez determinatora može se tumačiti bilo kao određena (*student o kome smo govorili*) bilo kao nespecifična, u kom slučaju postoji kontrastivni akcenat.⁶³

(171) Marija **ne veruje** da je Petar nepravedno oborio *studenta*.

(172) Marija **ne veruje** da je *student* to rekao.

Dakle, francuski neodređeni član u kontekstu indirektna negacije može imati specifičnu ili nespecifičnu interpretaciju; u ovom drugom slučaju njegovo značenje blisko je značenju determinatora *aucun*. Leksema *jedan* u ovom kontekstu ima samo specifičnu interpretaciju. Nespecifična interpretacija dobija se posebnim naglašavanjem leksema *jedan*, u kom slučaju leksema *jedan* ima istu vrednost kao leksema *ijedan*. S druge strane, leksema *neki* može imati i specifičnu i nespecifičnu interpretaciju. Isto važi u slučajevima kada imenica nije determinisana, s tim da tada kontrastivni akcenat igra presudnu ulogu u nespecifičnoj interpretaciji.

---

⁶² ParCoLab, Rastko Petrović: Ljudi govore — 1931

⁶³ Kontrastivni akcenat bi u primeru (171) bio neobičan iz pragmatičkih razloga: naime, teško je konstruisati skup koji bi se u kontekstu ispita, koji podrazumeva profesora i studente, suprotstavio skupu studenata. No, nije teško konstruisati primer u kome ovakve pragmatičke anomalije ne bi bilo, npr. *Marija ne veruje da je Petar na tom skupu kritikovao studenta, pre će biti da se zamario nekom profesorom*.

4.8.6 Direktna negacija

U direktnoj rečeničnoj negaciji negiran je glagol glavne rečenice. Ovaj kontekst omogućava upotrebu *ni*-zamenica u srpskom, kako na poziciji objekta (173) tako i na poziciji subjekta (174):

(173) Petar nije *ništa* kupio.

(174) *Niko* nije pročitao lektiru.

U francuskom je situacija kompleksnija, jer ne postoji jedna morfološki povezana serija koja se koristi u negaciji, već se niz različitih zamenica i izraza može upotrebiti (v. Corblin & Tovená 2003, Tovená, Déprez & Jayez 2004, Corblin *et al.* 2004, Rowlett 1998, Muller 2006, 2012, itd.). No, možemo uopšteno reći da se u kontekstu direktne negacije na poziciji subjekta i objekta koriste posebne odrične zamenice (*rien, personne*) (175, 176), i zamenice *-que ce soit* serije (177).

(175) *Personne* n'est venu.

(176) Pierre n'a *rien* acheté.

(177) Pierre n'a pas acheté *quoi que ce soit*.

U prisustvu direktne negacije moguće je upotrebiti zamenice *ne*-serije u srpskom i zamenice *quelque*-serije u francuskom. Međutim, u tom slučaju se ove zamenice *ne mogu* tumačiti kao da su pod domašajem negacije, što znači da se ne mogu interpretirati kao nespecifične već samo kao specifične (Corblin 2009: 175):⁶⁴

(178) Je n'ai pas vu *quelqu'un*.

(179) Je n'ai pas dit *quelque chose*.

(180) Nisam video *nekoga*.

---

⁶⁴ Stoga neki istraživači ove zamenice nazivaju i „izrazima pozitivnog polariteta“ (positive polarity items). Za razliku od izraza negativnog polariteta, koji se mogu upotrebiti, i uvek se interpretiraju, samo pod domašajem negacije, izrazi pozitivnog polariteta nikad se ne mogu tumačiti pod domašajem negacije (Giannakidou 2011).

4.8.6.1 Imenička sintagma u direktnoj negaciji

U direktnoj negaciji u francuskom je moguće upotrebiti nulti član (181), neodređeni član (182), i determinator *aucun* (183):

(181) Je n'ai pas accepté *de récompense*.

(182) Je n'ai pas accepté *une récompense*. (Corblin & Tovená 2003)

(183) Je n'ai accepté *aucune récompense*.

Sintagma s nultim članom (181) ima samo nespecifičnu interpretaciju, kao i sintagma s determinatorom *aucun* (183) (isto kao u kontekstu indirektné negacije). Sintagma s neodređenim članom (182) je, prema Korblenu, dvosmislena između specifične i nespecifične interpretacije (Corblin & Tovená 2003). Međutim, u nespecifičnoj interpretaciji, izvorni govornici imaju tendenciju da naglase determinator *un*, i parafraziraju ga uz pomoć leksema *seul* i *même* (*Je n'ai pas lu un seul livre; Je n'ai même pas lu un livre*). Stoga možemo reći da se determinator *un* u kontekstu direktne negacije ponaša isto kao u nekim kontekstima indirektné negacije: ima značenje blisko značenju determinatora *aucun*.⁶⁵

U srpskom se pod domašajem negacije upotebljava nedeterminisana imenica, koja može biti u akuzativu ili genitivu, ili imenica determinisana pridevskim zamenicama *nijedan* ili *nikakav* i sl.:

(184) Nisam prihvatio *nagradu / nagrade*

(185) Nisam prihvatio *nijednu / nikakvu nagradu*.

Nedeterminisana imenica u akuzativu interpretira se kao određena (*ona nagrada o kojoj smo pričali*), dok nedeterminisana imenica u genitivu favorizuje nespecifičnu interpretaciju. Razlika između zamenica *nijedan* i *nikakav* je u presupozicionalnosti: zamenica *nijedan* je presupozicionalna — presuponira se postojanje skupa nagrada, od

---

⁶⁵ Zanimljivo je, ipak, da je u kontekstu direktne negacije sintagma s neodređenim članom fleksibilnija od neodređene zamenice: dok zamenice *quelque*-serije u prisustvu negacije mogu biti samo specifične, a zamenice *personne* ili *que ce soit* serije samo nespecifične, sintagme s neodređenim članom mogu imati i specifičnu i nespecifičnu interpretaciju (v. i Corblin 2006).

kojih govornik nije prihvatio nijednu — a zamenica *nikakav*, s druge strane, nije presupozicionalna.

Ako se u istom kontekstu upotrebi leksema *jedan*, sintagma će se interpretirati specifično (*postoji jedna nagrada takva da je ja nisam primio*). Nespecifična interpretacija moguća je ako se leksema *jedan* posebno naglasi; u tom slučaju, ona se može parafrazirati izrazom *jedan jedini* ili zameniti leksemom *nijedan* (isto kao u kontekstu indirektne negacije, u kom slučaju se mogla zameniti leksemom *ijedan*, v. odeljak 4.8.5):

(186) Nisam prihvatio *jednu nagradu*.

Primeri u kojima se leksema *jedan* interpretira pod domašajem negacije i pritom je posebno naglašena nisu retki: jedan takav primer dolazi iz rečnika SANU (s.v. *jedan*) (187), ali se sreću i u savremenom jeziku, kako pokazuju primeri s Interneta (188, 189), koje prenosimo bez ispravljanja eventualnih pravopisnih grešaka ili grešaka u kucanju. U ovim primerima se leksema *jedan* može parafrazirati izrazom *jedan jedini* ili zameniti leksemom *nijedan* bez štete po značenje:

(187) Nigde se ne može videti *jednoga Arapa*.

(188) Briga o životinjama ne znaci samo vikati: 'nehumano je ubijati!'. Oko moje zgrade stanari redovno 'okupljaju' po 5 pasa i 15 macaka. Bacaju im hranu i slicno. Niko od njih, nije uzeo *jednu životinju* i odneo je svojoj kuci, veterinaru i brinuo se o njoj.⁶⁶

(189) Savan legenda, mnogo mi je žao što nije uzeo *jednu medalju* sa reprezentacijom.⁶⁷

I leksema *neki* će se u kontekstu direktne negacije interpretirati specifično (*postoji neka nagrada takva da je ja nisam primio*):

(190) Nisam prihvatio *neku nagradu*.

---

⁶⁶ Google, https://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=366849

⁶⁷ Google, https://www.b92.net/sport/komentari.php?nav_id=1315218

Ipak, mada nam se u primeru (190) nespecifična interpretacija ne čini mogućom, sreću se i primeri u kojima je leksema *neki* upotrebljena nespecifično u kontekstu direktne negacije:

(191) Žiriju nije izgleda palo na pamet da kažu Urošu da je promašio temu, jer je eto uzeo baladu, a nije uzeo *neku dens bljuvotinu*.⁶⁸

Dakle, francuska sintagma s neodređenim članom u kontekstu direktne negacije može imati specifičnu ili nespecifičnu interpretaciju, mada je u nespecifičnoj interpretaciji naglašena i ima značenje blisko značenju determinatora *aucun*. Leksema *jedan* je u ovom kontekstu paralelna neodređenom članu: tumači se specifično, ali može imati i nespecifičnu interpretaciju kada je posebno naglašena. U tom slučaju ona se može zameniti leksemom *nijedan*. Leksema *neki* takođe ima specifičnu interpretaciju, ali u određenim kontekstima (koje bi trebalo još izučavati) može imati i nespecifičnu interpretaciju.

4.8.7 Kondicionalne rečenice

Kondicionalne rečenice smatraju se *irrealis* kontekstom pošto ne govore o svetu kakav jeste, već o svetu kakav bi bio ako bi se ostvario uslov izražen kondicionalnom rečenicom. Zato se smatra da sintagme s neodređenim članom na poziciji objekta u kondicionalnim rečenicama ne moraju biti specifične:

(192) Si tu m'achètes *un livre*, je le lirai.

U rečenici (192) sintagma s neodređenim članom može imati nespecifičnu interpretaciju (*Si tu m'achètes n'importe quel livre*). Mada ni specifična interpretacija nije isključena (*Si tu m'achètes un certain livre / un livre bien précis...*), izvorni govornici naglašavaju da je ona manje verovatna.

U srpskom, međutim, sintagme s leksemom *jedan* imaju u istom kontekstu specifičnu interpretaciju:

---

⁶⁸ Google, <https://www.ana.rs/forum/index.php?topic=236756.75>

(193) Ako mi budeš kupio *jednu knjigu* (određenu, npr. *Čiča Gorio*), pročitacu je.

I u ovom slučaju se mora upotrebiti leksema *neki* ako se želi dobiti nespecifično čitanje:

(194) Ako mi budeš kupio *neku knjigu* (bilo koju), pročitacu je.

(U ovom primeru nemoguće je sintagmu s leksemom *neki* tumačiti kao specifičnu; međutim, leksema *neki* može imati specifično čitanje ako nisu upotrebljene zamenice prvog i drugog lica: *Ako Petar bude kupio Mariji neku knjigu, ona će je pročitati* — u ovom primeru sintagma *neku knjigu* može biti specifična, ali nepoznata govorniku)

Imeničke sintagme bez determinatora u ovom kontekstu tumačile bi se kao određene (već poznata, ranije spomenuta knjiga); ako imenica nosi kontrastivni akcentat (*knjigu, a ne vikend-roman*), čitanje će biti nespecifično:

(195) Ako mi budeš kupio knjigu, pročitacu je.

Ako je neodređena sintagma na poziciji subjekta, ponovo su u francuskom moguće i nespecifična (prominentnija) i specifična (manje prominentna) interpretacija:

(196) Si un étudiant m'envoie un mail, je ne lui répondrai pas.

Govornik, naime, može imati na umu konkretnog studenta, što pokazuje mogućnost parafraze uz pomoć prideva *certain* ili *précis* (*Si un certain étudiant... Si un étudiant précis...*), i u tom slučaju je sintagma specifična. Ali može i nemati na umu nikog određenog (*Si n'importe quel étudiant / Si un étudiant quelconque*), u kom slučaju je sintagma nespecifična.

U srpskom, u istom kontekstu sintagme s leksemom *jedan* imaju specifičnu interpretaciju; za nespecifičnu mora se upotrebiti leksema *neki* (mada je i u tom slučaju moguće specifično čitanje) ili nedeterminisana imenica (u kom slučaju je moguće i da se sintagma interpretira kao određena: *onaj student o kome smo govorili*):

(197) Ako mi jedan student bude poslao mejl, neću mu odgovoriti.

(198) Ako mi neki student bude poslao mejl, neću mu odgovoriti.

(199) Ako mi student bude poslao mejl, neću mu odgovoriti.

Međutim, nisu sve kondicionalne rečenice iste. Rečenice koje smo mi naveli pripadaju takozvanim *prediktivnim* kondicionalnim rečenicama (Dancygier 1999, Hogeweg 2009). U prediktivnim rečenicama govornik predviđa nešto na osnovu nekog još uvek nerealizovanog događaja (Hogeweg 2009: 192):

(200) Ako bude padala kiša, meč će biti otkazan.

(201) Ako ne dođe do 8, večeraćemo bez njega.

Postoje još tri tipa: *epistemičke* ili *inferencijalne* kondicionalne rečenice, kondicionalne rečenice vezane za *govorni čin* (*speech act conditionals*) i *generičke* kondicionalne rečenice.

U *epistemičkim* kondicionalnim rečenicama zavisna rečenica predstavlja premisu, a glavna zaključak; glavna rečenica je obično uvedena veznikom *znači*:

(202) Ako kasni, znači da mu nije zvonio budilnik.⁶⁹

(203) Ako je meč otkazan, znači da je pala kiša.

U rečenicama koje su vezane za *govorni čin* konsekvens (glavna rečenicu) ne zavisi od antedecensa (zavisna rečenica), ali je relevantan u slučaju u kome se ostvaruje antedecens:

(204) Ako ti treba pomoć, biću u svojoj sobi.

(205) Ako si žedan, ima vode u frižideru.

U *generičkim* kondicionalnim rečenicama, u *svim* slučajevima u kojima važi antedecens važi i konsekvens. U ovim rečenicama se obično koristi prezent i u zavisnoj i u glavnoj rečenici, a umesto veznika *ako* mogu se upotrebiti i veznici *kad* ili *kad god*:

(206) Ako pijem kafu posle 6, noću ne mogu da spavam.

(207) Ako pada kiša, meč se otkazuje.

(208) Ako ne dođe do 8, večeramo bez njega.

U daljem tekstu fokusiraćemo se na generičke kondicionalne rečenice.

---

⁶⁹ O ovom tipu kondicionalnih rečenica je opširnije pisala Anđelika Kracer (Kratzer 1986/2012).

Ako se u francuskom neodređena sintagma javi na poziciji objekta u kondicionalnoj generičkoj rečenici — na šta bi ukazivala upotreba prezenta i u glavnoj i u zavisnoj rečenici — moguća je samo nespecifična interpretacija neodređene sintagme:

(209) Si tu m'achètes un livre, je le lis.

U srpskom ekvivalentu ove rečenice nemoguće je upotrebiti leksemu *jedan*, čak ni sa specifičnom interpretacijom (210), ali moguće je upotrebiti leksemu *neki* (211) ili nedeterminisanu imenicu (212):

(210) *Ako mi kupiš jednu knjigu, ja je pročitam.⁷⁰

(211) Ako mi kupiš neku knjigu, ja je pročitam.

(212) Ako mi kupiš knjigu, ja je pročitam.

Zanimljivo je da u generičkim kondicionalnim rečenicama ni sintagma s leksemom *neki* ne može da dobije specifičnu interpretaciju, a nedeterminisana imenica ne može da se tumači kao određena („ako mi kupiš već poznatu, ranije spomenutu knjigu“). Uopšte, specifične i određene sintagme su, reklo bi se, isključene u ovoj vrsti rečenica. Da su određene sintagme neprihvaljive pokazuje nemogućnost upotrebe sintagmi s pokaznom zamenicom u ovim rečenicama:

(213) *Ako mi kupiš tu knjigu, ja je pročitam.

Međutim, pozicija subjekta je drugačija. Kako je pokazao Čudomirović na svom korpusu, i kako pokazuju rečenice iz korpusa *ParCoLab*, sintagme s leksemom *jedan* moguće je upotrebiti na poziciji subjekta u generičkim kondicionalnim rečenicama bez specifične interpretacije; štaviše, specifična interpretacija u ovim primerima je nemoguća:

(214) Ako *jedan osiguranik* uplati godišnju premiju od 200 maraka, a šteta iznosi 300 maraka, jasno je da tu nešto nije u redu. (Čudomirović 2012: 326)

---

⁷⁰ Istina, našli smo jedan primer u kome je upotrebljen veznik *kad*: *Kad čovek čita jednu* knjigu, retko mu padne na pamet ideja da se upita: kako je knjiga nastala?

Google, https://issuu.com/nautickimagazin/docs/nauticki_magazin_45_2015

(215) *Ako jedan oženjen rudar ne može da sastavi kraj s krajem, jedan štedljiv mladić, koji nema nikakvih troškova, može da ima uštedevine.*⁷¹

(216) *U Parizu, ako jedan čovek ne može sam ništa da postigne, njegova žena, kad je mlada i duhovita, pruža mu još uvek izgled na uzdizanje.*⁷²

U svim ovim primerima moguće je izostaviti leksemu *jedan* ili je zameniti leksemom *neki* bez štete po značenje.

Dakle, u prediktivnim kondicionalnim rečenicama, koje su tipičan *irrealis* kontekst, sintagme s leksemom *jedan* u srpskom imaju samo specifičnu interpretaciju, bilo da su na poziciji subjekta ili objekta, dok sintagme s neodređenim članom u francuskom mogu biti specifične ili nespecifične (što je prominentnija interpretacija). Dakle, situacija je slična onoj u neprozirnim kontekstima ili u kontekstima u kojima je prisutan univerzalni kvantifikator (v. odeljke 4.8.1 i 4.8.2).

Međutim, u generičkim kondicionalnim rečenicama, koje su takođe *irrealis* kontekst, francuske sintagme s neodređenim članom mogu biti *samo* nespecifične, bilo da su na poziciji subjekta ili objekta. U srpskom se na isti način ponašaju i nedeterminisane imenice i sintagme s leksemom *neki*: nespecifične su. Nedeterminisane imenice se u neprozirnim kontekstima mogu ponašati kao određene, a sintagme s leksemom *neki* kao specifične — ali ta tumačenja blokirana su u generičkoj kondicionalnoj rečenici. Dakle, leksema *neki* ponaša se *isto* kao neodređeni član u ovim rečenicama: obe lekseme gube svoju dvosmislenost i tumače se samo kao nespecifične.

Sintagme s leksemom *jedan*, koje su inače i u neprozirnim kontekstima i u prisustvu univerzalnog kvantifikatora uvek imale specifičnu interpretaciju, nisu potpuno prihvatljive na poziciji objekta u kondicionalnoj generičkoj rečenici. Mogu se zato upotrebiti na subjekatskoj poziciji — i u tom slučaju su *samo* nespecifične.

Dakle, kondicionalne generičke rečenice, isto kao i imperativi, blokiraju specifičnu interpretaciju sintagme s neodređenim članom u francuskom, i sintagmi s *jedan* (i *neki*) u srpskom. No, zašto su sintagme s *jedan* osetljive na sintaksičku poziciju

---

⁷¹ *ParCoLab*, Emil Zola: *Žerminal* — 1885 (prev. Dušan Matić, 1953)

⁷² *ParCoLab*, Onore de Balzac: *Porodica Marana* — 1834 (prev. Miroslav M. Grujičić, 1936)

(subjekat prihvata leksemu *jedan* u nespecifičnoj interpretaciji a objekat ne)? To pitanje ostavljamo za neka dalja istraživanja.

4.8.8 Poredbene konstrukcije

Poredbene konstrukcije su one u kojima je prisutan operator komparacije (Corblin 2009: 177). Poređenje se može vršiti po jednakosti, u kom slučaju se u francuskom koristi leksema *comme* u strukturi tipa (217) u francuskom, dok se u srpskom koristi leksema *kao*, u strukturi tipa (219):

(217) *XP est comme YP*

(218) *XP je kao YP*

Poređenje se može vršiti i po nejednakosti, u kom slučaju se koristi komparativ, u strukturi tipa (219) u francuskom, odnosno u strukturi tipa (220) u srpskom:

(219) *XP est plus / moins ADJ que YP*

(220) *XP je ADJcomp od / nego YP.*

Napominjemo da je ovo jedini kontekst u kome ispituujemo neodređene sintagme koje nisu na poziciji subjekta niti objekta. Ipak, smatramo da je relevantno pomenuti ga, prvo, jer je u pitanju prominentan *irrealis* kontekst, i drugo, jer je poređenje po jednakosti kontekst koji se u gramatikama često izdvaja kao relevantan za upotrebu neodređenog člana.

4.8.8.1 Poređenje po nejednakosti

Poređenje po nejednakosti Hasplemat je istakao u svojoj shemi upotrebe zamenica pošto je to još jedan kontekst koji omogućava u srpskom upotrebu zamenica *i*-serije i *bilo*-serije, a u francuskom upotrebu zamenica *personne*, *n'importe*- i *que ce soit*-serije:

(221) *Il est plus malin que personne / qui que ce soit / n'importe qui.* (Muller 2012)

(222) *On je pametniji od bilo koga / nego iko.*

Ove zamenice se uvek interpretiraju kao nespecifične. U istom kontekstu se, naravno, mogu u francuskom upotrebiti i zamenice *quelque*-serije a u srpskom zamenice *ne*-serije. Za razliku od upitnih rečenica i indirektna negacije, u kojima su ove zamenice bile isključivo nespecifične, u kontekstu komparacije one su uvek specifične:

(223) Il est plus malin que quelqu'un. (Muller 2012)

(224) On je pametniji od nekoga.

Neodređene sintagme u francuskom, za razliku od zamenica, a kao u svim ostalim kontekstima, mogu u ovom kontekstu imati i specifično i nespecifično čitanje:

(225) Ce singe est plus intelligent qu'un homme. (Corblin 2009: 176)

Nespecifično čitanje, po kome je govorniku u fokusu tip entiteta, u primeru (225) je prominentnije. Međutim, ni specifično čitanje nije isključeno. Naime, ovi konteksti, za razliku od imeprativa ili generičkih kondicionalnih rečenica, ne odbijaju specifične sintagme, kako pokazuje sledeći primer:

(226) Ce singe est plus intelligent qu'un homme que Pierre a rencontré l'année dernière.

U srpskom, sintagme s *jedan* se u kontekstu komparativa mogu interpretirati samo specifično (227) (*postoji jedan određeni čovek takav da je ovaj majmun pametniji od njega*), dok sintagme s leksemom *neki* mogu imati ili specifičnu ili nespecifičnu (prominentniju) interpretaciju (*ovaj majmun je pametniji od bilo kog čoveka*). Sintagme bez determinatora (228) se interpretiraju nespecifično (pritom imenicu nije potrebno kontrastivno naglasiti):

(227) Ovaj majmun je pametniji od jednog / nekog čoveka

(228) Ovaj majmun je pametniji od čoveka.

Međutim, s leksemom *jedan* nije isključena ni nespecifična interpretacija, kako pokazuju sledeći primeri iz korpusa *ParCoLab* i s Interneta (primere s Interneta prenosimo bez ispravljanja eventualnih pravopisnih grešaka ili grešaka u kucanju):

(229) Otac Longmar zadovolji se odgovorom da u tom govoru iza đavola proviruje filozof i da bi i onaj najnezatniji demon iz pakla rekao manje

gluposti, jer bi imao bar nešto pojma o teologiji i bio bi zacelo manja neznalica **nego jedan enciklopedist**.⁷³

(230) A inace i da me prevari za jednu noc i ja ne znam ne bih dramila, jedino sto verujem da nece zbog naseg zajednickog zdravlja, hvala Bogu on je pametniji **od jednog prosecnog Balkanca**.⁷⁴

4.8.8.2 Poređenje po jednakosti

Francuske sinagme s neodređenim članom u poredbenim konstrukcijama za jednakost uglavnom se interpretiraju nespecifično — kao da denotiraju svojstva, odnosno, označavaju tip entiteta — kao u primeru (231). Međutim, ni specifične sintagme (kojima se upućuje na konkretnu individuu) nisu isključene iz ove pozicije (232):

(231) Il est fort comme *un taureau*.

(232) Tu te comportes comme *une (certaine) fille de ma classe*.

U istom kontekstu u srpskom sintagma s leksemom *jedan* može imati samo specifičnu interpretaciju, sintagma s leksemom *neki* može imati specifičnu ili nespecifičnu interpretaciju, a sintagma bez determinatora nespecifičnu ili, ređe, određenu interpretaciju. Ekvivalent francuske rečenice (231), rečenica (233), prihvata samo nespecifične interpretacije, zato je u njoj leksema *jedan* neprihvatljiva, dok su sintagma s *neki* i bez determinatora prihvatljive, jer mogu imati nespecifičnu interpretaciju.⁷⁵ S druge

---

⁷³ ParCoLab, Anatol Frans: Bogovi su žedni — 1912 (prev. Dimitrije Jovanović, 1952)

⁷⁴ Google, <https://forum.krstarica.com/threads/po-cemu-cete-znati-vara-li-vas-muz-ili-decko.99201/page-3>

⁷⁵ Postoji izvesna bliskost između poredbenih konstrukcija i predikata: u oba slučaja je tipična upotreba ona u kojoj sintagma na odgovarajućoj poziciji denotira svojstva (i u kojoj u srpskom nije moguće upotrebiti leksemu *jedan*)(primer 2), i u oba je moguće upotrebiti i sintagme kojima se upućuje na konkretnu jedinku. Tada je sintagma specifična, i upotreba lekseme *jedan* postaje moguća (primer 4):

- Marie est une femme.
- Marija je *jedna žena.
- Marie est une femme que j'ai rencontré lors de mon séjour en France l'année dernière.
- Marija je jedna žena koju sam upoznao kad sam prošle godine bio u Francuskoj.

Stoga bi možda bilo bolje ove upotrebe smatrati podvrstom predikativnih upotreba neodređenih sinagmi.

strane, u rečenici (234), što je srpski ekvivalent rečenice (232), upotreba lekseme *jedan* je moguća:

(233) On je jak kao *jedan / neki / -- bik.

(234) Ponašaš se kao jedna / neka / -- devojčica iz mog odeljenja.

Zanimljivo je da je u ranijim fazama jezičkog razvoja nespecifična interpretacija lekseme *jedan* u poređenjima za jednakost bila moguća, barem u nekim dijalektima, kako pokazuje primer iz RJAZU (s.v. *jedan*): *Kričaše kako 1 lav* i iz RSANU (s.v. *jedan*): *Hvala ti kao jednom bratu*.

4.9 Zaključak

U *realis* kontekstima, koji u principu isključuju nespecifične upotrebe imeničkih sintagmi, sintagma s neodređenim članom u francuskom i sintagma s *jedan* u srpskom uvek imaju specifičnu interpretaciju. Neki *realis* konteksti nameću neodređeno i specifično čitanje sintagme: takva je egzistencijalna rečenica u srpskom. U egzistencijalnoj rečenici u srpskom se ne mora upotrebiti sintagma s *jedan*, jer bi se i sintagma bez determinatora tumačila kao specifična i neodređena. Međutim, determinacija leksemom *jedan* je ipak češća nego odsustvo determinacije. U *realis* kontekstima koji favorizuju interpretaciju sintagme bez determinatora kao određene, kao što je subjekatska pozicija specifikujućeg predikata u S+V poretku, leksema *jedan* se mora upotrebiti da se sintagma ne bi tumačila kao određena.

Jedini izuzetak od specifične (ili određene) interpretacije u *realis* kontekstima čine slučajevi kada je prisutno emfatičko ili kontrastivno naglašavanje, koji uvek nameću nespecifičnu interpretaciju sintagme, i nadjačavaju prinude koje nameće kontekst.

U kontekstima koji omogućavaju i specifičnu i nespecifičnu interpretaciju imeničke sintagme, leksema *jedan* u najvećem broju slučajeva ukazuje na to da sintagmu treba interpretirati specifično. U neprozirnim kontekstima, u prisustvu univerzalnog kvantifikatora, u upitnim rečenicama (da / ne pitanja), u poređenju po jednakosti (*kao X*), i u prediktivnim kondicionalnim rečenicama, sintagma s leksemom *jedan* ima samo specifično čitanje. To je razlikuje od sintagme s neodređenim članom, koja u ovim slučajevima može imati specifičnu ili nespecifičnu interpretaciju — u nekim slučajevima

je, čak, nespecifična interpretacija sintagme s neodređenim članom prominentnija (u prediktivnim kondicionalnim rečenicama i u upitnim rečenicama). S druge strane, to približava sintagme s leksemom *neki* sintagmama s neodređenim članom, jer i one u ovim kontekstima mogu imati specifičnu ili nespecifičnu interpretaciju.

U kontekstu indirektna i direktna negacije, sintagma s leksemom *jedan* može imati nespecifičnu interpretaciju (tumačiti se pod domašajem operatora negacije) samo u slučaju da je leksema *jedan* posebno naglašena, i tada se ona može zameniti leksemama *ijedan* odnosno *nijedan* bez štete po značenje. Zanimljivo je da isto važi i za sintagme s neodređenim članom u francuskom: u nekim kontekstima indirektna negacije i u kontekstu direktna negacije, one imaju nespecifično čitanje samo ako je determinator *un* posebno naglašen. On tada ima značenje blisko značenju determinatora *aucun*. U ovom kontekstu je leksema *un* bliža leksemi *jedan* nego leksemi *neki*.

U kontekstima koji ne prihvataju specifične sintagme, a to su imperativ i generičke kondicionalne rečenice, sintagma s leksemom *jedan* imaće, kao i sintagma s neodređenim članom u francuskom, samo nespecifično čitanje. Imperativ je, inače, kontekst koji je Hajne (Heine 1997) izdvojio kao pokazatelj da je dostignut stupanj nespecifičnog markera.

Međutim, nameće se sledeći zaključak: ako kontekst *dozvoljava* ali *ne nameće* specifičnu interpretaciju, sintagma s leksemom *jedan* biće interpretirana samo specifično. To je razlikuje od neodređenog člana, s kojima je u ovakvim kontekstima moguća i specifična i nespecifična interpretacija. Ako kontekst nikako ne *dozvoljava* specifičnu interpretaciju, sintagma s leksemom *jedan* biće, kao i neodređeni član, interpretirana samo nespecifično.

Kako je leksema *jedan* moguća u svim kontekstima koji nameću ili *dozvoljavaju* specifično čitanje, i u svim kontekstima koji nameću nespecifično čitanje (imperativ, generičke kondicionalne rečenice), možemo zasad konstatovati da je ona svakako uznapredovala na svom (eventualnom) putu ka neodređenom članu. Međutim, ona i dalje nema *mogućnost* da se tumači kao nespecifična i onda kada ne mora, što znači da proces gramatikalizacije još nije završen.

5. Generičnost

Upotreba lekseme 'jedan' u generičkim rečenicama smatra se pokazateljem da je ona veoma daleko odmakla u gramatikalizaciji u neodređeni član: naime, faza generičnosti smatra se ili poslednjom (Carlier 2001) ili pretposlednjom fazom u gramatikalizaciji (u ovom drugom slučaju, sledi joj faza u kojoj je leksema 'jedan' dvosmislena u *irrealis* kontekstima (Givón 1981, Weiss 2004, Geist 2013)).

Generičnost je, međutim, izuzetno složen fenomen, što nije dovoljno prepoznato u prikazivanju gramatikalizacionih skala. Naime, istraživači u oblasti gramatikalizacije ponekad koriste jedan tip generičke rečenice da bi ilustrovali ovu fazu gramatikalizacije uopšte, a sasvim drugi tip da bi dokazali — (ili opovrgli) da se leksema 'jedan' može koristiti u generičkoj rečenici u datom jeziku. Ovo je relevantno, jer se neki determinatori mogu upotrebljavati u jednom tipu generičkih rečenica, a isključeni su u drugom. Takvo je i srpsko *jedan*.

Stoga ćemo se mi prvo pozabaviti generičnošću kao fenomenom uopšte, a zatim ćemo detaljnije razmotriti upotrebe neodređenog člana u generičkim rečenicama u francuskom, i sprske ekvivalente tih rečenica.

5.1 Dve vrste generičnosti

Od Krifke i saradnika (Krifka *et al.* 1995) smatra se da generičnost pokriva dva različita fenomena: referisanje na vrstu, i pripisivanje nekog trajnog, opšteg svojstva nekom entitetu.

U prvom slučaju, generičnost proizilazi iz same imeničke sintagme koja *referiše na vrstu*. Zato se ovaj tip generičnosti još naziva i *imenička generičnost* (Dobrovie-Sorin & Beyssade 2012: 191). Pošto su referencijalne, u imeničkim sintagmama kojima se referiše na vrstu u francuskom jeziku upotebljava se određeni član u jednini (1) ili množini (2). Neodređeni član nemoguće je upotrebiti ako želimo referisati na vrstu (3):

- (1) Le panda est en voie d'extinction.
- (2) Les pandas sont en voie d'extinction.
- (3) *Un panda est en voie d'extinction.

Karlson određuje *vrste* kao poseban tip individue: za razliku od „običnih“ individua, na koje se može referisati vlastitom imenicom, i čije instance mogu biti samo na jednom mestu u jedno vreme, instance vrste mogu biti na više mesta u isto vreme (Carlson 1982). Za vrste je takođe bitno da mogu imati više od jedne instance (mada ne moraju, ako je vrsta na izmaku): nešto što se nužno ispoljava kao jedna, pojedinačna individua (npr. *Marko Pavlović*) — nije vrsta (Chierchia 1998: 349–350).

Imeničke sintagme koje referišu na vrstu kompatibilne su s predikatima koji selekcionišu vrste kao svoje argumente. U francuskom su ove predikate izdvojili Galmiš (Galmiche 1985: 6), i, nešto kasnije, Kler Besad (Beyssade 2005: 37). To su: *se reproduire rapidement, être en voie d’extinction / de disparition, se raréfier, ne plus exister, devenir de plus en plus rare / nombreux à mesure qu’on avance vers le nord, augmenter de 5% par pays, abonder dans cette région, présente des sous-espèces, exister en différents tailles, être de différentes sortes*. Ukoliko je data imenička sintagma kompatibilna s ovim predikatima, možemo zaključiti da referiše na vrstu.

U srpskom je, kada se referiše na vrstu, moguće upotrebiti imeničku sintagmu u jednini (4) ili u množini (5), dok su sintagme s leksemom *jedan* isključene (6) (Stanojević i Đurić 2016a):

- (4) Panda izumire.
- (5) Pande izumiru.
- (6) *Jedan panda izumire.

U drugom slučaju, generičnost proizilazi iz čina pripisivanja nekog trajnog, definitornog svojstva entitetu na poziciji subjekta — zato se ovaj tip generičnosti nekada naziva *rečenična generičnost* (Dobrovie-Sorin & Beyssade 2012: 191), a izražava se tzv. *karakterišućim rečenicama* (Krifka et al. 1995).

Kako generičnost u ovim rečenicama ne proističe ni iz subjekta ni iz predikata, već iz prirode odnosa koji se uspostavlja između entiteta označenog subjektom i svojstva označenog predikatom, ne postoje restrikcije u pogledu tipa imeničke sintagme koje se mogu naći na poziciji subjekta: tako se mogu upotrebiti vlastite imenice (7), određene imeničke sintagme u jednini (8) ili množini (9), i neodređene sintagme (10):

- (7) Marie ne fume pas.

- (8) Le lapin est un animal.
- (9) Les corbeaux sont noirs.
- (10) Un madrigal est polyphonique.

Predikat u ovim rečenicama mora biti *stativan* (nasuprot *dinamičnom*), i mora izražavati neko relativno stabilno i nepromenljivo svojstvo entiteta na poziciji subjekta. Takve predikate Karlson (Carlson 1982) naziva *individual-level (I-level)* predikatima — predikatima koji se odnose na individue (npr. *être beau*), a koji se suprotstavljaju *stage-level (S-level)* predikatima, koji se odnose na instance individue. Prema Karlsonu, *individua* je apstraktni koncept, organizacioni princip koji „povezuje prostorno-vremenske instance kao instance iste individue, ili kao instance različitih individua.“ To znači da individue „nisu prisutne u svetu kao takve: prisutne su njihove instance“ (Carlson 1982: 164).⁷⁶

Karlsonovi *I-level* predikati uglavnom odgovaraju Klajberovim (Kleiber 2001) *nespecifikujućim* predikatima, dok bi *S-level* predikati odgovarali *specifikujućim* predikatima. Razlika između dve klasifikacije je u tome što predikati kao što su *être fatigué*, *être absent* itd., koji su za Karlsona *S-level* zato što se odnose samo na prolazna svojstva individua, za Klajbera nespecifikujući, jer ne mogu lokalizovati entitet na poziciji subjekta prostorno i vremenski na onaj način na koji to čine specifikujući predikati.

U sprskom je u karakterišućim rečenicama moguće upotrebiti vlastite imenice (11), i imeničke sintagme u jednini (12) ili množini (13):

- (11) Marija ne puši.
- (12) Zec je životinja.
- (13) Gavrani su crni.

---

⁷⁶ „[A]n individual is a concept that relates space-time instances to one another as instances of the same individual, or as instances of different individuals. [...] Individuals are, in this view, not present as such in the world — their instances are.“ (Carlson 1982: 164)

Sintagme s *jedan* su problematične jer su u nekim tipovima generičkih rečenica prihvatljivije — što smo, uostalom, videli iz pregleda literature (v. poglavlje 2, odeljak 2.4.3) — ali u nekima nisu:

(14) **Jedan zec je životinja.*

(15) *Jedan muškarac ne plače.*

5.2 Neodređene sintagme u karakterišućim rečenicama

Fenomen neodređenih imeničkih sintagmi u generičkim rečenicama privlačio je pažnju mnogih istraživača. Još od Lolera (Lawler 1973) je primećeno da sintagme s neodređenim članom nisu sasvim prihvatljive s predikatima koji označavaju *akcidentalna* svojstva (primeri (17), (19), (21)), ali da su pogodne kada entitetu treba pripisati *esencijalno* ili *definitorno* svojstvo (primer (10), ponovljen ovde kao (16), (18), (20)):

(16) *Un madrigal est polyphonique.*

(17) ?? *Un madrigal est populaire.*

(18) *Un lapin est un animal.*

(19) ?? *Un lapin est intelligent.*

(20) *Un homme ne pleure pas.*

(21) ?? *Un homme ne parle pas allemand.*

Ako se nekom entitetu želi pripisati akcidentalno svojstvo, u francuskom se mora upotrebiti množina:

(22) *Les madrigaux sont populaires.*

(23) *Les lapins sont intelligents.*

(24) *Les hommes ne parlent pas allemand.*

Međutim, razlika između esencijalnih i akcidentalnih svojstava ne pomaže nam da razlučimo zašto je u srpskom primer (14) prihvatljiv (*Jedan muškarac ne plače*), ali ne i primer (15) (**Jedan zec je životinja*). Da bi razlučila ove dva slučaja, Lj. Đurić (2015) je, oslanjajući se u prvom redu na radove Dala (Dahl 1975), Galmiša (Galmiche 1985),

Martena (Martin 1985) i Stanojevića (1998), predložila razlikovanje *analitičkih* i *normativnih* generičkih rečenica. U *analitičkim* rečenicama svojstvo koje se pripisuje entitetu na poziciji predikata je isključivo esencijalno, što znači da se njima izražava neki zakon jezičkog, fizičkog ili biološkog tipa, koji važi u svim fizički mogućim svetovima, i koji se ne može prekršiti. U *normativnim* rečenicama se, s druge strane, izražava neki zakon društvenog ili moralnog tipa. Ovakvi zakoni se mogu prekršiti u fizičkim mogućim svetovima, ali ne mogu u moralno savršenim svetovima (muškarac može plakati u fizičkom svetu, ali ne može plakati u moralno savršenom svetu). Stanojević i Đurić (2016a) bavili su se istom razlikom, ali su rečenice koje je Lj. Đurić (2015) nazvala analitičkim prozvali *definitornim*. Konačno, u jednom drugom radu, Stanojević i Đurić (2016b) objasnili su razliku između ova dva tipa generičkih rečenica preko „tački gledišta” (*point de vue*) Alde Mari (2011): tačka gledišta, koja može biti eksplicitno izražena ili indukovana kontekstom, sužava opseg mogućih svetova u kojima važi zakonitost izražena generičkom rečenicom. To znači da, ako vezu između entiteta denotiranog imeničkom sintagmom na poziciji subjekta i svojstva denotiranog predikatom sagledavamo s tačke gledišta društvenih normi, u srpskom postaje moguće upotrebiti leksemu *jedan*. To pokazuju sledeći primeri:

(25) *Jedna gospođica* ne govori takve reči.⁷⁷

(26) *Jedan republikanac* ne mari za zadovoljstva stola⁷⁸

(27) *Jedan porotnik rodoljub* stoji iznad strasti.⁷⁹

Tačka gledišta društvenih normi može biti eksplicitno iskazana upotrebom deontičkog⁸⁰ modalnog glagola ili izraza:

(28) Ona odgovori ministru da je *jedna parmska kneginja* **dužna** da bude uvek ovako obučena.⁸¹

---

⁷⁷ *ParCoLab*, Frensis Hodžson Bernet: Tajna napuštenog vrta — 1911 (prev. Godrana Vučićević, 2011)

⁷⁸ *ParCoLab*, Anatol Frans: Bogovi su žedni — 1912 (prev. Dimitrije Jovanović, 1952)

⁷⁹ *ParCoLab*, Anatol Frans: Bogovi su žedni — 1912 (prev. Dimitrije Jovanović, 1952)

⁸⁰ Termin *deontički* podrazumeva da se modalnim glagolom izražava dozvola, zabrana ili obaveza.

⁸¹ *ParCoLab*, Stendal: Parmski kartuzijanski manastir — 1838 (prev. Dušan Đokić, 2010)

(29) *Jedan porotnik*, govorila je ona, **mora** dobro da izgleda među svetom.⁸²

(30) *Jedan istoričar* to nikako **ne bi smeo** da kaže.⁸³

(31) *Jedan muškarac* **ne može** svake večeri da legne kao kokoška.⁸⁴

Jasno je, dakle, da je upotreba lekseme *jedan* moguća u generičkim rečenicama, ali samo u jednom određenom tipu: u normativnim generičkim rečenicama, kojima se izražava zakonitost društvenog ili moralnog tipa.

Napomenućemo još da se sintagme s leksemom *neki* ne javlja u generičkim rečenicama. Ovo je iznenađujuće, s obzirom da je sintagma s leksemom *neki* u različitim *irrealis* kontekstima (v. poglavlje 4) mogla imati nespecifična čitanja, dok je sintagma s leksemom *jedan* u istim kontekstima mogla imati, uglavnom, samo specifična čitanja.

Sintagme bez determinatora se, s druge strane, upotrebljavaju u svim tipovima generičnosti: i pri referisanju na vrstu (*Panda izumire*) i u karakterišućim rečenicama, definitornim (*Gavran je crn*) i normativnim (*Muškarac ne plače*). U prvom slučaju, možemo postulirati da su određene; u drugom ih je teže odrediti, pošto karakterišuće rečenice dozvoljavaju upotrebu i određenih i neodređenih sintagmi. Ovo pitanje moglo bi biti predmet nekih daljih istraživanja.

5.3 Normativna generičnost i teorija gramatikalizacije

Prema teoriji gramatikalizacije, raniji stupnjevi gramatikalizacije uvek su podložni većem broju restrikcija: tako, u specifičnim upotrebama, sintagma s leksemom *jedan* na najranijem stupnju može se upotrebiti samo na početku teksta, kada se uvodi nov referent koji će biti relevantan u daljem tekstu i koji je govorniku poznat; kasnije te restrikcije slabe, pa se sintagma s leksemom *jedan* može upotrebiti i kada referent neće biti relevantan niti kada je govorniku poznat. I u domenu generičnosti postoje restrikcije za upotrebu lekseme *jedan*: da bi se leksema *jedan* upotrebila, rečenica mora izražavati određen tip generičnosti — normativnu generičnost, u kojoj se svojstvo denotirano predikatom pripisuje entitetu na poziciji subjekta na osnovu nekih društvenih i moralnih

---

⁸² *ParCoLab*, Anatol Frans: Bogovi su žedni — 1912 (prev. Dimitrije Jovanović, 1952)

⁸³ *ParCoLab*, Peščanik — 2008–2017

⁸⁴ *ParCoLab*, Emil Zola: Žerminal — 1885 (prev. Dušan Matić, 1953)

zakonitosti. U francuskom takve restrikcije ne postoje: neodređeni član može se upotrebiti za izražavanje bilo kakve zakonitosti: društvenog, biološkog, ili definitornog tipa.

To znači da bismo stupanj generičnosti mogli podeliti na barem dva podstupnja: normativna generičnost, koja bi predstavljala raniju fazu, i analitičku / definitornu generičnost, koja bi predstavljala kasniju fazu, i u kojoj ne postoje nikakva ograničenja u pogledu tipa zakonitosti na osnovu koje se svojstvo na poziciji predikata pripisuje entitetu na poziciji subjekta.

5.4 Zaključak

Možemo konstatovati da upotreba lekseme *jedan* u normativnim generičkim rečenicama ukazuje na to da je ona uznapredovala u svojoj gramatikalizaciji ka eventualnom neodređenom članu. Ovo je, takođe, prvi kontekst u kome ona nije u konkurenciji s leksemom *neki*: naime, leksema *neki* je u generičkim rečenicama isključena.

Ipak, leksema *jedan* razlikuje se od francuskog neodređenog člana po tome što se ne može upotrebiti u definitornim generičkim rečenicama. Takođe, treba napomenuti da generičke rečenice, kao i imperativ ili generičke kondicionalne rečenice, isključuju specifično čitanje neodređenih sintagmi, a samim tim i sintagmi s leksemom *jedan*. To znači da sintagma s leksemom *jedan* ima specifično čitanje kad god je to moguće, a nespecifično ili generičko čitanje kad god kontekst to nameće. Ono što bi, po našem mišljenju, bio nesumnjivi pokazatelj da se leksema *jedan* semantički približila neodređenom članu, jeste mogućnost specifične ili nespecifične interpretacije sintagme s leksemom *jedan* u neprozirnim kontekstima ili u prisustvu univerzalnog kvantifikatora.

6. Predikat

6.1 Tip determinatora i tip kopulativne rečenice u francuskom

Imeničke sintagme na poziciji predikata u francuskom mogu se upotrebiti: s neodređenim članom (1), s određenim članom (2), i, u jednom ograničenom broju slučajeva — kada imenica denotira profesiju, titulu, nacionalnost, ili religijsku pripadnost — bez člana (3):

- (1) Marie est une fille.
- (2) Marie est la fille de Pierre.
- (3) Marie est architecte.

Različiti determinatori u predikatu (ili njihovo odsustvo) upućuju na različite interpretacije kopulativnih rečenica. Naime, tradicionalno se smatra da postoje dva tipa kopulativnih rečenica: *predikativne* i *ekvativne* (Lyons 1977: 185). U *predikativnim* kopulativnim rečenicama, sintagma na poziciji predikata jeste nereferencijalna. Kopula u ovim rečenicama ima vrednost *predikacije*: sintagma na poziciji predikata denotira svojstvo (ili skup svojstava) koje se pripisuje entitetu na poziciji subjekta. Imenica na poziciji predikata u predikativnoj kopulativnoj rečenici u francuskom uglavnom je determinisana neodređenim članom (1), ali se određene imenice u predikatu upotrebljavaju bez člana (3) (v. odeljak 6.2).

U *ekvativnim* kopulativnim rečenicama, sintagma na poziciji predikata je referencijalna. Kopula u ovim rečenicama signalizuje *denotacionu jednakost* između izraza na poziciji subjekta i izraza na poziciji predikata, što znači da ti izrazi opisuju isti referent, ali ne različite načine. Stoga je glavna odlika ekvativnih rečenica zamenjivost sintagmi na poziciji subjekta i objekta bez štete po značenje (kao u matematici: $3^2 = 9$ i $9 = 3^2$). Imenica na poziciji predikata u ekvativnoj kopulativnoj rečenici obavezno je determinisana određenim članom (2).

Za teoriju gramatikalizacije, relevantne su predikativne kopulativne rečenice: ako se u predikativnoj kopulativnoj rečenici može upotrebiti leksema 'jedan', onda bi to moglo da znači je proces gramatikalizacije znatno uznapredovao, ili da je čak završen.

Kao što se iz primera vidi, u francuskom se u predikativnim kopulativnim rečenicama jedan tip imenica *ne* upotrebljava s neodređenim članom: u pitanju su imenice koje denotiraju profesije, religijsku, versku ili nacionalnu pripadnost, titulu, itd. Ove se imenice, međutim, pod određenim uslovima *moгу* javiti i s neodređenim članom. Mi ćemo se u nastavku pozabaviti uslovima koji omogućavaju upotrebu neodređenog člana uz ove imenice, jer će nam ti uslovi biti relevantni za ponašanje lekseme *jedan* u predikatu u srpskom.

6.2 Imenice koje se upotrebljavaju bez člana u predikatu u francuskom

Henrijeta de Swart i saradnici (de Swart *et al.* 2007: 204) ističu da imenice koje se mogu upotrebiti bez člana u predikatu u francuskom imaju obeležja [+ljudsko], [–skalarno] i [+institucionalizovano]. Obeležje [±ljudsko] ne treba pojašnjavati; obeležje [±skalarno] odnosi se na mogućnost gradiranja svojstva denotiranog imenicom. Imenice koje imaju obeležje [+skalarno] obično imaju evaluativnu komponentu: pozitivnu (poput imenica *genije*, *pametnica*, *lepotica* i sl.) ili negativnu (poput imenica *budala*, *glupak*, *nespretnjaković* i sl.). Samim tim, obeležje [–skalarno] podrazumeva da imenice *nemaju* evaluativnu komponentu. Jedan od testova za testiranje ovog obeležja kod imenica u engleskom jeste dodavanje prideva *such*, posebno u uzvičnoj rečenici (Matushansky & Spector 2005: 241). U srpskom, ovom testu bi odgovaralo dodavanje prideva *takav*, *potpuni*, *pravi*, i razgovornih prideva *kompletni*, *totalni*: ako se ovakav pridev može upotrebiti, imenica ima obeležje skalarnosti: *On je takva budala* naspram **On je takav ekonomista*. Obeležje [+institucionalizovano] podrazumeva da imenica ne denotira inherentno svojstvo već kulturni i socijalni status (de Swart *et al.* 2007: 204).

Međutim, kao što smo nagovestili, uz imenice koje denotiraju profesiju, nacionalnost, ili religijsku pripadnost neodređeni član se ipak upotrebljava pod određenim uslovima, o kojima su posebno pisale A. Mari i F. Marten (Mari & Martin 2008). U pitanju su sledeći uslovi: kada sintagma na poziciji predikata služi da *identifikuje* referenta na poziciji subjekta (4), kada je imenica na poziciji predikata upotrebljena *metaforički* (5–6), ili kada govornik želi da istakne poseban „kvalitet“ svojstva denotiranog imenicom, što se naziva *evaluativna* ili *emfatička* upotreba (7) (van Peteghem 1993, prema Mari & Martin 2008: 121).

- (4) Qui est Pierre? — Pierre est un avocat.
- (5) Ce matin, Pierre est un avocat. (Mari & Martin 2008: 131)
- (6) Le castor est un architecte. (Mari & Martin 2008: 122)
- (7) Pierre est un avocat!

U primeru (4), odgovor na pitanje *Qui est Pierre?* ne može biti *Pierre est avocat*.⁸⁵ Rečenica (5) (*metaforička* upotreba) može se izgovoriti u situaciji u kojoj se Pjer *ponaša* kao advokat (brani nekog, zalaže se za nečija prava, optužuje, i sl.); Pjer, pritom, ne mora biti advokat po profesiji.^{86,87} To je očiglednije iz primera (6), u kome je jasno da dabar nije i ne može biti po profesiji arhitekta. Rečenica (7) (takozvana *evaluativna* ili *emfatička* upotreba) znači da je Pjer izuzetno dobar advokat; ovakve rečenice obično se mogu dopuniti izrazom *digne de ce nom*.

Takođe, ako su imenice koje označavaju profesije, nacionalnosti i religijsku pripadnost modifikovane pridevom ili relativnom rečenicom, upotreba neodređenog člana postaje obavezna (8, 9). Upotreba neodređenog člana takođe je obavezna ukoliko se na poziciji subjekta nalazi zamenica *ce*:

- (8) Pierre est un avocat réputé.
- (9) Pierre est un avocat qui travaille dans le bureau de mon père.
- (10) C'est un avocat.

---

⁸⁵ S druge strane, rečenicom *Pierre est avocat* može se odgovoriti na pitanje *Qu'est Pierre?*

⁸⁶ Ukoliko neodređeni član nije upotrebljen (*Ce matin, Pierre est avocat*), glagol *être* se može interpretirati samo inkoativno (označava početak nekog stanja): *Ovog jutra, Pjer je postao advokat (po profesiji)*. (Mari & Martin 2008: 131).

⁸⁷ Metaforičke upotrebe nisu ograničene na imenice koje su markirane kao institucionalizovane, što pokazuje sledeći primer:

- Pierre est un cochon!
- Pierre est un lion.

U ovom primeru imenice *cochon* i *lion* upotrebljene su metaforički: Pjer nije zaista svinja ili lav, već ima neke osobine koje se tradicionalno pripisuju svinjama (prljavština, na primer), odnosno lavovima (hrabrost, na primer).

6.2.1 Tumačenja

6.2.1.1 Kupferman (1979) i Polok (1983). Kupferman (1979) i Polok (Pollock 1983) upotrebu neodređenog člana uz imenice koje imaju obeležje [+institucionalizovano] objašnjavaju oslanjajući se na Higinsovu tipologiju kopulativnih rečenica (Higgins 1979/2015). Higinsova je izdvojio četiri tipa kopulativnih rečenica: *predikativne, ekvativne, identifikujuće i specifikujuće*. Za Kupfermana i Poloka relevantna je distinkcija između *predikativnih* i *identifikujućih* kopulativnih rečenica. U *identifikujućim* rečenicama sintagma na poziciji predikata je referencijalna (Higgins koristi izraz *identifikujuća*), i ona *identifikuje* referenta na poziciji subjekta. Ove rečenice funkcionišu kao odgovor na pitanje *Qui est X?*. U identifikujućim rečenicama imenička sintagma na poziciji subjekta realizuje se kao pokazna zamenica, vlastito ime ili određena imenička sintagma, a imenička sintagma na poziciji predikata je neodređena (Higgins 1979/2015: 264). To ih razlikuje od ekvativnih rečenica, u kojima su neodređene sintagme na poziciji predikata isključene. Takođe, za razliku od ekvativnih rečenica, u identifikujućoj rečenici sintagma na poziciji subjekta i sintagma na poziciji predikata ne mogu zameniti mesta bez štete po značenje.

Po Kupfermanu i Poloku, rečenice u kojima se imenice koje označavaju profesiju itd. mogu upotrebiti uz neodređeni član na poziciji predikata (*Pierre est un architecte*) jesu identifikujuće, dok su rečenice u kojima se neodređeni član uz iste imenice u predikatu ne upotrebljava (*Pierre est architecte*) — predikativne.

Za ovo je vezan još jedan fenomen, a to je distribucija zamenica *ce* i *il*: naime, rečenice u kojima je na poziciji subjekta upotrebljena zamenica *ce* uvek su identifikujuće, za razliku od rečenica u kojima je na poziciji subjekta upotrebljena lična zamenica trećeg lica, poput *il*: takve rečenice uvek su predikativne (Kupferman 1979: 152). Pokazatelj jeste činjenica da se neodređeni član mora upotrebiti uz imenice koje imaju obeležje [+institucionalizovano] u rečenicama u kojima je na poziciji subjekta zamenica *ce*, dok

se u rečenicama u kojima je na poziciji subjekta zamenica *il, elle, ils, elles*^{88,89} neodređeni član u predikatu uz imenice obeležene [+institucionalizovano] ne može upotrebiti:

- (11) C'est un avocat.
- (12) *Il est un avocat.
- (13) *C'est avocat.
- (14) Il est avocat.

Dodatni pokazatelj da su rečenice u kojima se na poziciji subjekta nalazi zamenica *ce* identifikujuće a rečenice u kojima se na poziciji subjekta nalazi zamenica *il* predikativne jeste i to što se na pitanje *Qui est Paul?*, kojim se kao odgovor ilicitira identifikujuća rečenica, može odgovoriti samo rečenicom (11) (*C'est un avocat*), ali ne i rečenicom (14) (*Il est avocat*). S druge strane, na pitanje *Qu'est Paul?* može se odgovoriti samo rečenicom (14) (*Il est avocat*), ali ne i rečenicom (11) (*C'est un avocat*).

Rečenice u kojima je sintagma na poziciji predikata modifikovana pridevom, poput (8) (*Paul est un avocat réputé*), mogu se tretirati ili kao predikativne ili kao identifikujuće (Kupferman 1979: 143). Rečenica (8), naime, može funkcionisati i kao odgovor na pitanje *Qui est Paul?* i kao odgovor na pitanje *Qu'est Paul?* Dvosmislenost se vidi u različitoj distribuciji zamenica *ce* i *il*, o čemu svedoče sledeći primeri:

- (15) (Qui est Paul?) Paul, c'est un avocat réputé.
- (16) (Qu'est Paul?) Paul, il est un avocat réputé.

6.2.1.2 Basad i Dobrovi-Soren (2005). K. Basad i K. Dobrovi-Soren (Beysade & Dobrovie-Sorin 2005) teže ka unitarnom objašnjenju kopulativnih rečenica u kojima se na poziciji predikata koriste neodređene sintagme. One, naime, prave razliku između *atributivnih* predikativnih rečenica i *klasifikujućih* predikativnih rečenica. U *atributivnim*

---

⁸⁸ Kupferman (1979 : 148) napominje da isto važi i za zamenice *personne, on* i *quelqu'un* :

- *Personne* n'est *un avocat ;
- *On* est *un avocat ;
- *Quelqu'un* est *un avocat.

⁸⁹ Međutim, ista restrikcija ne važi za lične zamenice prvog i drugog lica (Mari & Martin 2008: 134):

- *Tu* es un avocat.

predikativnim rečenicama predikat ima pridevski karakter i denotira svojstvo (npr. *Marie est belle*). Ove autorke smatraju da se i imenice bez člana u poziciji predikata (*Marie est architecte*) ponašaju kao pridevi, te da takve rečenice treba analizirati kao atributivne predikativne rečenice.

U *klasifikujućim* predikativnim rečenicama predikat ne denotira svojstvo već skup entiteta. Tako se rečenicom *Le lapin est un animal* ili *Marie est une femme* signalizuje da entitet denotiran imenicom na poziciji subjekta (*lapin, Marie*) pripada skupu entiteta denotiranih imenicom na poziciji predikata (*animal, femme*): drugim rečima, kaže se da zec pripada skupu životinja, odnosno da Mari pripada skupu žena. Besad i Dobrovi-Soren smatraju da i rečenice u kojima je neodređeni član upotrebljen uz imenice koje su obeležene [+institucionalizovano] na poziciji predikata treba analizirati kao klasifikujuće predikativne rečenice: rečenica *Marie est un architecte* dakle znači da Mari pripada skupu arhitekata, dok rečenica *Marie est architecte* znači da Mari ima svojstvo „biti arhitekta“.

6.2.1.3 Mari i Marten (2008). Međutim, prema Mari i Marten (Mari & Martin 2008), pristup koji predlažu K. Besad i K. Dobrovi-Soren ne objašnjava metaforičke i evaluativne upotrebe, niti slučajeve kada postoji modifikacija relativnom rečenicom ili kada se na poziciji subjekta nalazi zamenica *ce*. One slede Kupfermana i Poloka i smatraju da kopulativne rečenice u kojima se uz imenice obeležene svojstvom [+institucionalizovano] na poziciji predikata upotrebljava neodređeni član nisu *predikativne već ekvativne*. Tu spadaju rečenice u kojima su imenice na poziciji predikata upotrebljene prezentativno, metaforički ili evaluativno, kao i rečenice u kojima je sintagma na poziciji predikata modifikovana relativnom rečenicom. Rečenice u kojima postoji modifikacija pridevom autorke ne komentarišu.

Autorke su se opredelile za ekvativnu analizu jer smatraju da u obzir treba uzeti situacioni parametar. Naime, one smatraju da se između referenta levo i referenta desno od kopule uspostavlja znak jednakosti *u datoj situaciji* (npr. *Pierre = un avocat* u datoj situaciji). U rečenici (1) (*Qui est Pierre? — Pierre est un avocat*), situacija je prezentacioni kontekst; u rečenici (2) (*Ce matin, Pierre est un avocat*), u pitanju je situacija u kojoj se Pjer ponaša kao advokat. Ono što ide u prilog ovakvoj analizi jeste upravo mogućnost upotrebe priloških odredbi koje signalizuju da je u pitanju epizodična eventualnost (*ce martin* u primeru (2)). Međutim, kako autorke i same priznaju, u ovim rečenicama

sintagma na poziciji subjekta i sintagma na poziciji predikata ne mogu zameniti mesta, što je jedna od glavnih odlika ekvativnih rečenica.

S obzirom da same autorke često govore da sintagma na poziciji predikata na neki način „identifikuje“ referent na poziciji subjekta, s obzirom da već postoji analiza po kojoj se takve rečenice nazivaju identifikujućim, i s obzirom na nemogućnost zamene mesta sintagme na poziciji subjekta i predikata, nije sasvim jasno zašto su se autorke opredelile za analizu konceptom ekvativnosti, niti one svoj (terminološki?) izbor objašnjavaju.

Mi ćemo se u ovom radu prikloniti analizama Kaupfermana, Poloka, i delimično Mari i Marten, zato što će nam one poslužiti kao osnova za poređenje s upotrebama lekseme *jedan* u predikatu u srpskom jeziku. Smatraćemo *identifikujućim* sve rečenice u kojima je uz imenice koje su markirane kao institucionalizovane na poziciji predikata upotrebljen neodređeni član, a koje se mogu dobiti kao odgovor na pitanje *Qui est X?*. Rečenice u kojima je imenica na poziciji predikata modifikovana relativnom rečenicom, kao i rečenice u kojima je na poziciji subjekta zamenica *ce*, uvek su identifikujuće. Rečenice u kojima je imenica na poziciji predikata modifikovana pridevom smatraćemo dvosmislenim između predikativnih i identifikujućih kopulativnih rečenica. O rečenicama koje imaju metaforičko ili evaluativno čitanje nećemo se decidno izjašnjavati, jer u njihovim srpskim ekvivalentima svakako ne bi bilo moguće upotrebiti leksemu *jedan*. Čini nam se ipak da bi njih bolje bilo analizirati kao predikativne; no, to pitanje bi bolje bilo prepustiti francuskim lingvistima.

6.3 Imenice koje se upotrebljavaju s neodređenim članom u predikatu u francuskom

Kada imenica na poziciji predikata ne nosi obeležje institucionalizovanosti, upotreba neodređenog člana u predikatu je obavezna u predikativnoj kopulativnoj rečenici (17). Upotreba neodređenog člana obavezna je i kada je imenica u predikatu skalarna (18) ili kada je upotrebljena metaforički (19):

(17) Marie est une fille.

(18) Marie est une sottie.

(19) Marie est une lionne.

Ove rečenice se u osnovom čitanju predikativne. Međutim, kao i u slučajevima kada je na poziciji predikata imenica [+institucionalizovano], ove rečenice mogu biti i identifikujuće ako funkcionišu kao odgovor na pitanje *Qui est X?*:

- (20) *Qui est Marie? — Marie est une fille / une sotte / une lionne. Tu ne la connais pas, elle va dans la même classe que moi.*

Ako je sintagma na poziciji predikata modifikovana relativnom rečenicom, rečenica je takođe identifikujuća (opet, kao u slučajevima u kojima imenica na poziciji predikata nosi obeležje [+institucionalizovano]):

- (21) *Qui est Marie? — Marie est une fille / une sotte / une lionne qui va dans la même classe que moi.*

Ako je sintagma na poziciji predikata modifikovana pridevom, rečenica je dvosmislena između predikativne i identifikujuće (opet, isto kao što je to bio slučaj s imenicama [+institucionalizovano] na poziciji predikata):

- (22) *Qui est Marie? / Qu'est Marie? — Marie est une fille intelligente.*

6.4 Kopulativne rečenice u srpskom

Videli smo da u francuskom imenice na poziciji predikata mogu biti upotrebljene s neodređenim ili određenim članom. Ako su upotrebljene s neodređenim članom, rečenica je predikativna ili identifikujuća; ako su upotrebljene s određenim članom, rečenica je ekvativna. Razlika između predikativne i identifikujuće rečenice postaje očigledna kada su na poziciji predikata imenice koje nose obeležje [+institucionalizovano]. U ovom slučaju možemo identifikovati tip rečenice na osnovu upotrebe determinatora: *Pierre est architecte* — predikativna rečenica; *Pierre est un architecte* — identifikujuća rečenica,⁹⁰ *Pierre est l'architecte* — ekvativna rečenica.

---

⁹⁰ Imenica s obeležjem [+institucionalizovano] na poziciji predikata obavezno je determinisana ako funkcioniše kao odgovor na pitanje *Qui est X?*, ako je modifikovana relativnom rečenicom (*Pierre est un architecte qui...*) ili pridevom (*Pierre est un architecte réputé*), ako se na poziciji subjekta nalazi zamenica *ce* (*C'est un architecte*), i ako je upotrebljena evaluativno ili metaforički.

U srpskom, za razliku od francuskog, imenice na poziciji predikata nisu determinisane: to važi kako za imenice koje denotiraju profesiju, nacionalnost ili religijsku pripadnost (23), tako i za imenice koja denotiraju neko inherentno svojstvo (24):

(23) Marija je arhitekta.

(24) Marija je devojka.

Kako se nedeterminisane imenice u srpskom mogu tumačiti kao neodređene ili kao određene, tako i u predikatu imamo dve različite interpretacije: rečenice (23) i (24) mogu biti predikativne (standardna interpretacija) ili ekvativne. Kada je na poziciji subjekta vlastito ime, to možemo i testirati: naime, ako data rečenica odgovara na pitanje *Šta je X?* — rečenica je predikativna (25). Ako odgovara na pitanje *Ko je X?* — rečenica je ekvativna (26):

(25) Išao sam u vikendicu s jednim bračnim parom, Marijom i Pavlom. Kada smo stigli tamo, krov se bio urušio i Marija je preporučila... — Čekaj, **šta** je Marija? — *Marija je arhitekta.*

(26) Išao sam u vikendicu s jednim bračnim parom, arhitekta i inženjer. Kada smo stigli tamo, krov se bio urušio i Marija je preporučila... — Čekaj, **ko** je Marija? — *Marija je arhitekta.*

U rečenici (25) u francuskom bi bila upotrebljena nedeterminisana imenica (*Marie est architecte*), a u rečenici (26) — određeni član (*Marie est l'architecte*).

Rečenice u kojima imenice na poziciji predikata denotiraju inherentna svojstva gotovo su uvek predikativne. Kontekst u kome bi rečenica *Marija je devojka* odgovarala na pitanje *Ko je Marija?* i, dakle, bila ekvativna, teže je konstruisati, mada to nije nezamislivo. U rečenici (27) upotrebljena su imena iz sagovorniku nepoznatog jezika, te pitanje *Ko je X?* nije neprirodno postaviti:

(27) Volelo se dvoje mladih, Akira i Sakura. — Čekaj, ko je ko? — Akira je mladić, a Sakura je devojka.

Dakle, nedeterminisane imenice na poziciji predikata u srpskom mogu se tumačiti kao neodređene ili kao određene. U prvom slučaju rečenica je predikativna, i odgovara

na pitanje *Šta je X?* U odgovarajućoj francuskoj rečenici na poziciji predikata upotrebila bi se imenica determinisana neodređenim članom ili imenica bez člana (u slučaju imenica koje nose obeležje [+institucionalizovano]). U drugom slučaju, rečenica je ekvativna, i odgovara na pitanje *Ko je X?* U odgovarajućoj francuskoj rečenici uz imenicu na poziciji predikata upotrebio bi se određeni član.

6.5 Kopulativne rečenice u srpskom i leksema *jedan*

Ako u rečenicama (23) (*Marija je arhitekta*) i (24) (*Marija je devojka*) uz imenice na poziciji predikata upotrebimo leksemu *jedan*, i ako dodamo još neku informaciju, te rečenice postaće identifikujuće (28, 29):

- (28) Ko je Marija? — Marija je *jedan arhitekta*. Ne znaš je ti, ja sam je upoznala u firmi.
- (29) Ko je Marija? — Marija je *jedna devojka*. Ne znaš je ti, to je Pavlova drugarica.

Podsećamo da se isti efekat dobija upotrebom neodređenog člana uz imenice koje denotiraju profesije u francuskom (odjeljak 6.2): dok je rečenica *Marie est architecte* predikativna, a *Marie est l'architecte* ekvativna, rečenica *Marie est un architecte* može biti samo identifikujuća (izuzimamo evaluativne upotrebe).

Kao što smo rekli, identifikujuće rečenice koriste se da identifikuju jedinku na koju upućuje sintagma na poziciji subjekta. Kao i u ekvativnim rečenicama, i u identifikujućim rečenicama sintagma na poziciji predikata je *referencijalna*. Takođe, obe vrste rečenica dobijaju se kao odgovor na pitanje *Ko je X?* Međutim, za razliku od ekvativnih rečenica, u identifikujućim rečenicama sintagme na poziciji subjekta i na poziciji predikata ne mogu zameniti mesta bez štete po značenje (?? *Un architecte / Une fille est Marie; ?? Jedan arhitekta / Jedna devojka je Marija*). Još jedna razlika je što se u ekvativnim rečenicama u francuskom ne mogu upotrebiti neodređene sintagme na poziciji predikata. Drugim rečima, neodređena sintagma na poziciji predikata u francuskom, kao i sintagma s leksemom *jedan* u srpskom, isključuje ekvativnu interpretaciju kopulativne rečenice.

Pošto je jedna od odlika identifikujućih rečenica referencijalnost sintagme na poziciji predikata, i pošto se termin *neodređena referencijalnost* često sreće kao sinonim za termin *specifičnost*, sintagme s leksemom *jedan* u rečenicama (28) i (29) možemo smatrati specifičnim. Videli smo, uostalom, da su sintagme s leksemom *jedan* uglavnom specifične (poglavlje 4). Stoga ne treba da iznenađuje što njihova upotreba u predikatu dovodi do interpretacije kopulativne rečenice kao identifikujuće.

6.5.1 Leksema *jedan* i skalarne imenice

Situacija postaje složenija kada imenica na poziciji predikata ima „afektivnu konotaciju“, odnosno, kada ima evaluativnu komponentu — dakle, kada je *skalarna*.⁹¹ Uporedi:

(30) Marija je budala.

(31) Marija je jedna budala.

U prominentnom čitanju, rečenice (30) i (31) su predikativne: one odgovaraju, eventualno, na pitanje *Šta je Marija?* ali još i više na pitanje *Kakva je Marija?* Na pitanje *Kakav je X?* obično se kao odgovor dobija kopulativna predikativna rečenica s pridevom: *Marija je lepa, pametna, glupa, lukava* itd.

Čitanje u kome bi rečenica (30) bila ekvativna (kao odgovor na pitanje *Ko je Marija?*) teško je dobiti. Ali ako sintagmu proširimo specifikujućom relativnom rečenicom, ona će postati određena (v. poglavlje 4, odeljak 4.3), i ekvativno čitanje postaće moguće:

(32) Ko je Marija? — Marija je budala o kojoj sam ti govorio.

S druge strane, identifikujuće čitanje (odgovor na pitanje *Ko je Marija?*) s rečenicom (31) moguće je ako se doda još neka informacija (33), ili ako se sintagma proširi specifikujućom relativnom rečenicom (34) i samim tim postane specifična:

---

⁹¹ Već smo napomenuli ranije (odeljak 6.2) da bi u srpskom test za skalarne imenice bio kompatibilnost s pridevima *takav, pravi* i razgovornih prideva *kompletni, totalni*: *On je takva / prava / kompletna / totalna budala* naspram **On je takav / pravi / kompletni / totalni ekonomista*.

- (33) Ko je Marija? — Marija je jedna budala. Bolje me ne pitaj ništa o njoj, iznerviraću se.
- (34) Ko je Marija? — Marija je jedna budala s kojom sam išao na fakultet.

Dakle, skalarne imenice razlikuju se od imenica koje označavaju zanimanja ili inherentna (i neutralna) svojstva po tome što se u predikatu uz njih može upotrebiti leksema *jedan* a da sintagma pritom ne postane nužno specifična. Smatra se da leksema *jedan* uz skalarne imenice ima „ekspresivno-afektivnu funkciju“ (Ivić 1971: 114, Čudomirović 2012: 336), odnosno, da dodatno ističe evaluativnu komponentu skalarne imenice, koja je i sama po sebi izrazito ekspresivna.⁹² Međutim, kao što pokazuje primer (34), ona uz skalarne imenice može funkcionisati i kao marker specifičnosti, u kom slučaju nije ekspresivna.

Zanimljivo je da se u bugarskom leksema *един* može upotrebiti i uz imenice koje nisu skalarne, i to uglavnom s negativnom konotacijom (35, 36), mada ni pozitivna konotacija nije isključena (37):

- (35) И тя ми е една певича! (Ivić 1995: 222)
- (36) Той е един учител (Stamenov 1987: 432)
- (37) Иван е един лекар... чудо! (Nicolova 2008: 87)

Lj. Gajst komentariše da leksema *един* u ovim primerima funkcionise kao operator koji neutralna svojstva denotirana imenicom pretvara u evaluativna (Geist 2013: 142).

Podsećamo da je i u francuskom moguće upotrebiti neodređeni član uz imenice koje se inače koriste bez člana u predikatu (imenice koje denotiraju zanimanja), i tada se dobija evaluativno čitanje. Za razliku od bugarskog, ovde je evaluacija pozitivna:

- (38) Pierre est un avocat (digne de se nom).

---

⁹² Ovakvu funkciju leksema *jedan* ima i izvan predikata: u vokativu, apozitivu i uzvičnim rečenicama, takođe uz imenice koje su već obeležene kao evaluativne (v. poglavlje 2, odeljak 2.4.4).

6.5.2 Leksema *jedan* i imenice modifikovane evaluativnim pridevom

Kada imenicu koja denotira profesiju ili inherentno svojstvo na poziciji predikata modifikujemo *evaluativnim* pridevom, dobijaju se slični efekti kao kada je imenica na poziciji predikata evaluativna (skalarna). Uporedi:

(39) Marija je sjajna / užasna balerina / žena.

(40) Marija je jedna sjajna / užasna balerina / žena.

Prominentno čitanje rečenice (39) je predikativno. Kao i s rečenicom (30) (*Marija je budala*), čitanje u kome bi rečenica (39) bila ekvativna teško je dobiti. I opet, kao i s rečenicom (30), ekvativno čitanje postaje moguće ukoliko sintagmu na poziciji predikata proširimo specifikujućom relativnom rečenicom, jer se sintagma tada tumači kao određena (v. poglavlje 4, odeljak 4.3) (41):

(41) Marija je sjajna / užasna balerina / žena o kojoj sam ti govorio.⁹³

Prominentno čitanje rečenice (40) takođe je predikativno, ali moguće je interpretirati je i kao identifikujuću ako se doda još neka informacija (42) ili ako se sintagma na poziciji predikata proširi relativnom rečenicom i postane specifična (isto kao i s rečenicom (31) (*Marija je jedna budala*)) (43):

(42) Ko je Marija? — Marija je jedna sjajna / užasna balerina / devojka. Igra sada u *Labudovom jezeru*.

(43) Ko je Marija? — Marija je jedna sjajna / užasna balerina / devojka koja sada igra u *Labudovom jezeru*.

Dakle, kada je imenica na poziciji predikata modifikovana evaluativnim pridevom, leksema *jedan* se može upotrebiti u predikatu a da sintagma ne postane nužno specifična, isto kao kada je upotrebljena skalarna imenica (v. odeljak 6.6). Leksema *jedan* i u ovom slučaju ima ekspresivno-afektivnu funkciju, odnosno, dodatno ističe evaluativnu komponentu koju uvodi pridev.

---

⁹³ Međutim, rečenica *Petar je sjajan / užasan baletan* ima samo predikativno čitanje. Naime, pridevi razlikuju određeni i neodređeni vid u muškom rodu, tako da bi rečenica u kojoj je pridev *sjajan* upotrebljen u određenom vidu imala ekvativno čitanje: *Petar je sjajni / užasni baletan (o kome sam ti govorio)*.

6.5.3 Leksema *jedan* i imenice modificovane neutralnim pridevom

Međutim, ne uvode svi pridevi evaluativnu komponentu. Prideve koji ne uvode evaluativnu komponentu zvaćemo *neutralnim*. U rečenicama (44) i (45) imenice na poziciji predikata modificovane su neutralnim pridevima:

(44) Marija je licencirani arhitekta.

(45) Marija je plavokosa devojka.

Kada se imenica na poziciji predikata modifikuje neutralnim pridevom, interpretacije kopulativnih rečenica su bliže onima u kojima su upotrebljene neutralne imenice: mogu biti predikativne ili ekvativne. Ekvativno čitanje dobija se ako se sintagma na poziciji predikata proširi specifikujućom relativnom rečenicom i samim tim postane određena (v. poglavlje 4, odeljak 4.3):

(46) Ko je Marija? — Marija je licencirani arhitekta koji nam je projektovao vikendicu.

(47) Ko je Marija? — Marija je plavokosa devojka koja nas posećuje svaki dan.

Za razliku od rečenica u kojima je upotrebljen evaluativni pridev, koje se mogu tumačiti ili kao predikativne ili kao identifikujuće kada je u predikatu upotrebljena leksema *jedan*, u rečenicama s neutralnim pridevom sintagma postaje specifična kada se u upotrebi leksema *jedan*, i rečenica se interpretira kao identifikujuća. Kao i u primerima u kojima imenice u predikatu nisu modificovane pridevom (primer (28) (*Marija je jedan arhitekta...*) i (29) (*Marija je jedna devojka...*)), ovakve identifikujuće rečenice biće još prirodnije ako im se pridoda još neka informacija, posebno ako se sintagma proširi specifikujućom relativnom rečenicom i tako postane specifična (v. poglavlje 4, odeljak 4.3):

(48) Ko je Marija? — Marija je *jedan licencirani arhitekta* koga smo angažovali da nam projektuje vikendicu.

(49) Ko je Marija? — Marija je *jedna plavokosa devojka* koja ide sa mnom na predavanja iz fonetike.

Dakle, kada je imenica na poziciji predikata modifikovana neutralnim pridevom, sintagme s leksemom *jedan* imaće specifično čitanje, a rečenica će biti identifikujuća. No, ako je upotrebljeni pridev evaluativan, sintagma s leksemom *jedan* neće nužno biti specifična, te tako neće ni nužno nametnuti rečenici identifikujuće čitanje; to jest, rečenica će biti dvosmislena između identifikujućeg i predikativnog čitanja. Ova je situacija paralelna onoj u kojoj su u predikatu upotrebljene nemodifikovane imenice: uz neutralne imenice (odjeljak 6.5), upotreba lekseme *jedan* u predikatu nameće specifično čitanje, i samim tim rečenica je identifikujuća, dok uz skalarne, evaluativne imenice (odjeljak 6.6) leksema *jedan* ne nameće nužno specifično čitanje, te rečenica može biti dvosmislena između identifikujuće i predikativne. Drugim rečima, ako uz skalarne imenice ili imenice modifikovane evaluativnim pridevom leksemu *jedan* interpretiramo kao marker specifičnosti, rečenica će biti identifikujuća; ako u istom kontekstu leksemu *jedan* interpretiramo kao „ekspresivno-afektivni“ marker, rečenica će biti predikativna. Uz neutralne imenice i imenice modifikovane neutralnim pridevima leksema *jedan* se uvek interpretira kao marker specifičnosti, te je rečenica uvek identifikujuća.

6.5.4 O razlikovanju evaluativnih i neutralnih prideva u srpskom

Evaluativnim pridevima izražava se subjektivan stav govornika, a karakteriše ih to da će se u sintagmi u kojoj ima više prideva upotrebiti prvi u nizu, pre prideva koji označavaju dimenziju, brzinu, inherentno svojstvo, starost i boju (Ivić 2002: 28; Quirk *et al.* 1982: 351). Oslanjajući se na rad Matušanske i Spektora (Matushansky & Spector 2005: 241), koji su govorili o pridevima koji se mogu upotrebiti uz skalarne imenice u engleskom (v. odeljak 6.2), možemo predložiti da je samo uz evaluativne prideve moguće upotrebiti prilog *tako*: *tako lukava devojka*, ali **tako kineska devojka*, *tako lepa torba* ali **tako kožna torba*, *tako lep sat* ali **tako digitalni sat*; *tako bistra voda* ali **tako alkalna voda*, *tako pametna životinja* ali **tako višćelijska životinja*, *tako dobar arhitekta* ali **tako licencirani pravnik*. Još jedan test bi bio mogućnost upotrebe u uzvičnim rečenicama s *kako*: *Kako lukava devojka!* i *Kako je lukava!* ali **Kako kineska devojka!*, **Kako je kineska!*; *Kako lepa torba!* i *Kako je lepa!* ali **Kako kožna torba*, i **Kako je kožna!* itd. Neutralne prideve u ovim kontekstima nije moguće upotrebiti.

Moramo napomenuti dve stvari koje se tiču nabrojanih klasa prideva: prvo, da su pridevi koji označavaju „inherentna svojstva“ ljudskom biću gotovo uvek evaluativni

(*pametan, lukav, ponosan, škrt...*); drugo, da pridevi za dimenziju, brzinu i starost vrlo često zavise od stava govornika, te tako često imaju i evaluativnu komponentu: *Kako velika / brza / stara kola!*; treće, da pridevi za boju takođe mogu imati evaluativnu komponentu: *Ti si kao sunce [...] tako sjajna i žuta* (stih iz pesme *Idola*).

6.6 Kopulativne rečenice u srpskom i leksema *neki*

Videli smo da leksema *jedan* nameće specifičnu interpretaciju sintagme na poziciji predikata ukoliko ta sintagma nije markirana kao evaluativna (evaluativnost može prosteći bilo iz same imenice, bilo iz prideva kojim je imenica modifikovana). Kada je sintagma na poziciji predikata specifična, kopulativna rečenica je identifikujuća.

Upotreba lekseme *neki* takođe nameće specifičnu interpretaciju sintagme na poziciji predikata. Ta specifična sintagma markirana je ili kao *nepoznato govorniku* (1), ili kao *diskursno neprominentna* (2) (v. poglavlje 4, odeljak 4.5.1 i odeljak 4.5.2):

- (50) (Osoba A se uključuje u razgovor, i pita osobu B) A: Ko je Marija? — B: Marija je *neka balerina*. To je sve što znam, i ja sam se malopre uključio u razgovor.
- (51) (Osoba A razgovara s osobom B) A: Ulazim ja u sobu, a tu sede Petar, Jovan i Marija, i Petar mi kaže... — B. Čekaj, ko je Marija? — A: Marija je *neka devojka / budala koja je išla sa mnom odeljenje*. Ali nebitna je ona, ona je samo sedela tu.

Međutim, za razliku od lekseme *jedan*, leksema *neki* ne može se upotrebiti u evaluativno markiranoj sintagmi a da rečenica bude dvosmisljena između predikativne i identifikujuće. Drugim rečima, leksema *neki* nema ekspresivno-afektivnu funkciju koju ima leksema *jedan*. Stoga su sledeće rečenice neprihvatljive u predikativnom čitanju:

- (52) ?? Marija je neka lepa žena.
- (53) ?? Marija je neka odlična balerina.
- (54) *Marija je neka budala.
- (55) *Marija je neka pametnica.

Međutim, ono što je zanimljivo jeste da se leksema *neki*, za razliku od lekseme *jedan*, može upotrebiti uz imenice koje denotiraju profesije u takozvanim evaluativnim upotrebama:

(56) I ta mi je neka (vajna) pevačica! (Ivić 1995: 222)

Takođe, evaluativna upoteba je očigledno moguća i kada je subjekat zamenica drugog lica (ponavljamo primere (82) i (83) iz poglavlja 2, odeljak 2.4.4):

(57) Jesi li ti musliman ili katolik? Ili si neki neznabožac?⁹⁴

(58) Uh, što si neki alapljivko!⁹⁵

Zanimljivo je da u ovim primerima leksemu *jedan* ne bi bilo moguće upotrebiti, iako ju je u principu moguće upotrebiti uz zamenice drugog lica (*Ti si jedna budala*). Moguće je da neku ulogu igra komunikativni tip rečenice (uzvični odnosno upitni). No, to pitanje, iako veoma zanimljivo, nadilazi okvire ovog rada.

Treba napomenuti još i to da upotreba lekseme *neki* u predikatu postaje moguća i uz imenice modifikovane evaluativnim pridevom i uz skalarne imenice kada je u rečenici prisutan neki modalni prilog (*sigurno, verovatno, očigledno*) (59, 63), bezlični modalni glagol (*morati, trebati*) (60), ili uopšte glagol, lični (*nadati se, bojati se, ne misliti, ne verovati*) (61, 62) ili bezlični (*izgledati*), ili izraz, kojim se izražava lični stav (64), a koji uvodi izričnu rečenicu:

(59) Marija je *sigurno / verovatno / očigledno* neka lepa žena, čim se Petar u nju tako zaljubio.

(60) *Mora biti / Može biti / Biće / Trebalo bi / Izgleda / Sigurno / Bojim se* da je Marija neka lepa žena, čim se Petar u nju tako zaljubio.

(61) *Nadam se* da je Marija neka lepa žena, kad već Petar mora njome da se oženi.

(62) *Ne mislim / Ne verujem* da je Marija neka lepa žena, Petar ne gleda to.

---

⁹⁴ *ParCoLab*, Vidosav Stevanović: Abel i Liza — 2001

⁹⁵ *ParCoLab*, Dobrica Ćosić: Koreni — 1954

(63) Marija je *sigurno* / *verovatno* / *očigledno* neka budala, čim je to mogla da izgovori.

(64) *Izgleda* / *Sigurno* da je Marija neka budala, čim je mogla to da izgovori.

Ono što je još zanimljivije jeste da je leksema *jedan* u ovim slučajevima manje prirodna: neki govornici je prihvataju, dok je za druge potpuno isključena:

(65) ? Marija je *sigurno* / *verovatno* / *očigledno* jedna lepa žena, čim se Petar u nju tako zaljubio.

(66) ? *Mora biti* / *Može biti* / *Biće* / *Trebalo bi* / *Izgleda* / *Sigurno* / *Bojim se* da je Marija jedna lepa žena, čim se Petar u nju tako zaljubio.

(67) ? *Nadam se* da je Marija jedna lepa žena, kad već Petar mora njome da se oženi.

(68) ? *Ne mislim* / *Ne verujem* da je Marija jedna lepa žena, Petar ne gleda to.

(69) ? Marija je *sigurno* / *verovatno* / *očigledno* jedna budala, čim je to mogla da izgovori.

(70) ? *Izgleda* / *Sigurno* da je Marija jedna budala, čim je mogla to da izgovori.

Pregled upotreba leksema *jedan* i *neki* u imeničkim sintagmama s evaluativnom komponentnom u predikatu predikativne kopulativne rečenice dajemo u tabeli 12. Polja u kojima su, po mišljenju naših informatora, rečenice potpuno prihvatljive obeležena su sivom bojom.

Tabela 12:

	JEDAN	NEKI
uz imenice	*Marija je jedan lekar.	*Marija je neki lekar.
[+ institucionalizovano]	*I ta mi je jedna pevačica!	I ta mi je neka pevačica!
uz imenice modifikovane evaluativnim pridevom	Marija je jedna lepa žena.	*Marija je neka lepa žena.
uz skalarne imenice	Marija je jedna budala.	*Marija je neka budala.
uz skalarne imenice + subjekat 2.lice	Ti si jedna budala.	*Ti si neka budala.
	*Uh, što si jedan alapljivko!	Uh, što si neki alapljivko!
uz skalarne imenice + modalni izraz	? Izgleda da je Marija jedna budala.	Izgleda da je Marija neka budala.
uz imenice modifikovane evaluativnim pridevom + modalni izraz	? Izgleda da je Marija jedna lepa žena.	Izgleda da je Marija neka lepa žena.

Sintagme s leksemom *neki* u predikatu uz evaluativne imenice ili imenice modifikovane evaluativnim pridevom moguće je analizirati kao isključivo specifične: za takav pristup opredelile su se Mari i Marten (Mari & Martin 2008) (v. odeljak 6.2.1.3) analizirajući evaluativne upotrebe u francuskom. Rečenice poput *Pierre est un avocat!* (evaluativna ili *emfatička upotreba* neodređenog člana) autorke su analizirale kao ekvativne, pošto *Pierre = un avocat* u datoj situaciji. Dodatno, sintagma *un avocat* ima jednu važnu odliku neodređenih sintagmi, a to je da uvodi nov referent u diskurs. To znači da se u navedenoj rečenici diskursni referent na poziciji subjekta (*Pierre*) izjednačava s diskursnim referentom koji uvodi neodređena sintagma na poziciji imenskog dela predikata (*un avocat*), a to se čini da bi se istaklo neko novo, neočekivano Pjerovo svojstvo. One su takođe istakle da su zamenice drugog lica moguće u rečenicama s evaluativnom komponentnom, dok zamenice trećeg lica nisu (cf. *Tu es un avocat* vs. **Il est un avocat*). Ovu pojavu pomenute autorke objašnjavaju konceptom „diskurzivne težine“ (*discursive weight*, Mari & Martin 2008: 140): naime, u njihovim ekvativnim rečenicama, i subjekat i predikat moraju biti podjednako diskurzivno „teški“. To znači da

oba izraza, i onaj levo i onaj desno od kopule, moraju biti ili anaforična ili neanaforična. Pošto su zamenice trećeg lica uvek anaforične, dok sintagme s neodređenim članom nikad nisu anaforične, rečenica *Il est un avocat* nije prihvatljiva. S druge strane, pošto zamenice drugog lica nisu anaforične već deiktičke, one su podjednako „diskurzivno teške“ kao neodređena sintagma koja takođe nije anaforična, te rečenica *Tu es un avocat* (u evaluativnom čitanju) jeste prihvatljiva.

Međutim, sve i da analiziramo upotrebe *neki* o kojima smo dosad govorili kao specifične, ostaje otvoreno pitanje *zašto* se leksema *jedan* ne može upotrebiti u istim kontekstima.

6.7 Zaključak

U francuskom je u predikatu upotreba neodređenog člana obavezna u predikativnim kopulativnim rečenicama. Izuzetak čine imenice koje denotiraju profesije, nacionalnosti, religijsku pripadnost itd., koje se u predikativnim kopulativnim rečenicama upotrebljavaju bez člana. Ukoliko se uz ove imenice upotrebi neodređeni član, kopulativna rečenica postaje identifikujuća.

U srpskom se u predikativnim kopulativnim rečenicama upotrebljava nedeterminisana imenica. Ukoliko se imenica determiniše leksemama *jedan* ili *neki*, sintagma na poziciji predikata postaje specifična, a kopulativna rečenica se interpretira kao identifikujuća. Međutim, značajnu ulogu igra tip imenice u predikatu, kao i njena modifikacija pridevom.

Ako imenica ili pridev kojim je imenica modifikovana nisu evaluativni već neutralni, upotrebom lekseme *jedan* sintagma na poziciji predikata postaje specifična i rečenica je identifikujuća. Ako su imenica ili pridev kojim je imenica modifikovana evaluativni, upotreba lekseme *jedan* u predikatu ne nameće nužno specifično čitanje, te rečenica može biti predikativna ili identifikujuća. Rečenica je predikativna ako leksema *jedan* funkcioniše kao afektivno-ekspresivni marker; rečenica je identifikujuća ako leksema *jedan* funkcioniše kao marker specifičnosti.

Leksema *jedan* ima afektivno-ekspresivnu funkciju *samo* uz skalarne imenice ili imenice modifikovane evaluativnim pridevom — dakle, kada je evaluativna komponenta već prisutna. To je razlikuje od lekseme *един* u bugarskom, koja uz neutralne imenice funkcioniše kao marker koji neskalarne svojstva pretvara u skalarna, kao i od

neodređenog člana u francuskom, koji može uneti pozitivnu evaluativnu komponentu uz imenice koje se u predikatu upotrebljavaju bez člana (*Pierre est un avocat!*). Pritom, leksema *jedan* nije prirodna u predikatu izrične rečenice uvedene modalnim glagolom, ili u predikatu rečenice u kojoj je prisutan neki modalni izraz — u tim slučajevima obično se upotrebljava leksema *neki*.

Zašto leksema *jedan* funkcioniše kao afektivno-ekspresivni marker samo kad je evaluativna komponenta već prisutna, a pritom je potrebno da u rečenici ne budu prisutni modalni izrazi, i, uopšte, odakle taj afinitet između lekseme *jedan* i evaluacije, ostaje otvoreno pitanje.

Činjenica da se leksema *jedan* može upotrebiti u predikatu u predikativnoj kopulativnoj rečenici, mada uz restrikcije u vidu evaluativnosti imeničke sintagme upotrebljene u predikatu, trebalo bi da ukazuje na to da se ona „probila“ dalje na skali gramatikalizacije dostigavši stupanj predikativne upotrebe. Međutim, gramatikalizacija podrazumeva semantičko pražnjenje, a to što leksema *jedan* ovde ima afektivno-ekspresivnu funkciju, ukazuje na to da je zapravo *dobila* neki semantički sadržaj koji u ranijim fazama nije imala.

7. Gramatikalizacije lekseme 'jedan' u balkanskim jezicima

7.1 Pojam *balkanskog jezika i balkanizma*

Tradicionalno, balkanskim jezicima smatraju se: grčki, albanski, bugarski, makedonski, rumunski, meglenorumunski i arumunski, i, periferno, srpski i turski. (Friedman 2006, Feuillet 2012). Status srpskohrvatskog u balkanskom jezičkom savezu dugo je bio kontroverzan: neki istraživači ga nisu ubrajali u balkanske jezike (Trubezkoy 1928, prema Asenova 2002: 16), neki jesu (Sandfeld 1930: 3), a neki su ga smatrali perifernim članom. Danas se obično smatra da je balkanski jezički savez bolje posmatrati kroz prizmu dijalekata, jer neki dijalekti mogu biti balkanizovaniji od drugih. Tako se torlački govori mogu svrstati u balkanske jer pokazuju veliki broj balkanizama, dok se standardni srpski jezik, mada je balkanizovaniji od standardnog hrvatskog (Radić 2003) smatra perifernim članom, odnosno članom „drugog stepena“ (Birnbäum 1984, Popov 1984). Dijalekti romskog koji se govore na Balkanskom poluostrvu takođe pokazuju neke odlike balkanskih jezika (Friedman 2006: 658).

Članstvo u balkanskom jezičkom savezu uglavnom se određuje na osnovu broja i prominentnosti tzv. *balkanizama*. Balkanizam se definiše kao „svaka podudarnost u različitim balkanskim jezicima, koja nije rasprostranjena i u slovenskim i u romanskim jezicima van Balkana, a konvergentnog je porekla“ (Popov 1984: 28). Različiti autori izdvajali su različite balkanizme; mi ovde nabrajamo samo neke, koji se u literaturi najčešće spominju (za iscrpniji pregled v. Asenova 2002, Mišeska Tomić 2008, Friedman 2006, Feuillet 2012, itd.): postpozitivni član, nestanak infinitiva, građenje futura uz pomoć glagola *hteti*, sinkretizam genitiva i dativa, reduplikacija objekta, analitička komparacija prideva, gubljenje razlike između *gde* i *kuda*, evidencijal, itd.

Ono što je za nas značajno jeste da Friedman (2003, 2006) gramatikalizaciju lekseme 'jedan' u neodređeni član u balkanskoslovenskim jezicima (bugarski, makedonski) ubraja u balkanizme. Iako isti takav razvoj postoji u zapadnoevropskim jezicima, ono što govori u prilog *arealnog* porekla neodređenog člana u balkanskoslovenskim jezicima jeste kontinuum duž južnoslovenske teritorije: od juga ka severu i istoka ka zapadu, kako se odmičemo od centra balkanskog jezičkog kontakta i inovacije, upotreba 'jedan' kao markera neodređenosti opada i praktično nestaje u slovenačkom (Friedman 2003: 132).

Mi ćemo se u ovom poglavlju prvo pozabaviti gramatikalizacijom lekseme 'jedan' u balkanskoslovenskim jezicima, na osnovu do sada objavljene literature. U fokusu će nam biti bugarski, ali ćemo se povremeno osvrnuti i na makedonski. Zatim ćemo dati kratak pregled ponašanja lekseme 'jedan' u neslovenskim balkanskim jezicima: rumunskom, albanskom, grčkom i turskom.

7.2 Leksema 'jedan' u bugarskom i makedonskom i pitanje neodređenog člana

Bugarski i makedonski, jezici koji pripadaju balkanskom jezičkom savezu, poseduju gramatikalizovano sredstvo za izražavanje određenosti — postpozitivni određeni član. Shodno tome, u bugarskom i makedonskom jeziku imenica može biti članovana (može imati postpozitivni određeni član) ili nečlanovana (bez postpozitivnog člana).

Kada je u pitanju izražavanje neodređenosti, bugarski i makedonski naizgled ne poseduju neodređeni član. Neodređenost se izražava na tri načina: nedeterminisanom imenicom, imenicom u spoju s neodređenom zamenicom, i imenicom s leksmom 'jedan' (u slučajevima kada leksema 'jedan' nema numeričku funkciju). Imenice koje se pojavljuju u spoju s leksmom 'jedan' privlačile su posebnu pažnju lingvista, jer tada data imenička sintagma pokazuje izvesne paralele s imeničkim sintagmama s neodređenim članom u jezicima u kojima je kategorija određenosti / neodređenosti potpuno gramatikalizovana, kao što su engleski, francuski ili nemački.

Pitanju sličnosti lekseme 'jedan' s neodređenim članom u balkanskoslovenskim jezicima prvi je u celini prišao Fridman (Friedman 2003). Prema ovom autoru, gramatikalizacija lekseme 'jedan' u marker neodređenosti mnogo je razvijenija u balkanskim slovenskim jezicima (bugarski, makedonski) nego u nebalkanskim slovenskim jezicima (ruski, poljski itd.). On ovaj razvoj povezuje s prisustvom određenog člana u balkanskoslovenskim jezicima — kao što je poznato, bugarski i makedonski su jedini slovenski jezici koji imaju određeni član.

Pitanjem semantike lekseme 'jedan' i problematikom neodređenog člana u bugarskom i makedonskom bavili su se u pojedinačnim jezicima i drugi lingvisti. Tako su ovom pitanju posebnu pažnju posvetili, za bugarski, Borodič (1961), Ginina (1987), Stamenov (1987), Avgustinova (1998), Mindak (1989), Ro Hauge (1987), Genčeva

(Guéntcheva 1994), i mnogi drugi, i naravno, Fridman (Friedman 1976, 2000a, 2003); za makedonski, Topolinjska (1981/1982), Povarnicina (1996), Nejlor (Naylor 1981/1982) i Fridman (Friedman 2002, 2003).

U svojim radovima oni su obrađivali ovaj problem na različitim nivoima i koristeći se različitim pristupima. Glavna pitanja kojim su se bavili bila su:

1) sličnosti sintagmi s 'jedan' i sintagmi s neodređenim članom u jezicima koji poseduju članski sistem;

2) sličnosti i razlike između leksema 'jedan' i 'neki'; i

3) izdvajanje konteksta u kojima je upotreba leksema 'jedan' obavezna. U okviru ovog pitanja važno je bilo odrediti u čemu je razlika između sintagmi s leksemom 'jedan' i sintagmi u kojima nije prisutna nikakva determinacija.

Mi ćemo u nastavku dati kratak pregled izučavanja pitanja neodređenog člana u bugarskom, s nekoliko osvrtâ na makedonski. U fokusu će nam biti kategorije koje su relevantne za teoriju gramatikalizacije, a koje su izdvojene u literaturi: specifične i nespecifične upotrebe, generičke upotrebe i upotrebe u predikatu leksema *един* u bugarskom i leksema *еден* u makedonskom.

7.2.1 Leksema *един* i *еден* i specifična interpretacija

Vera Borodič (1961) prepoznaje tri glavna sredstva za izražavanje određenosti i neodređenosti u bugarskom: određeni (postpozitivni) član, odsustvo člana i „neodređeni član“ *един*. Kao dve glavne kategorije ova autorka izdvaja *konkretnost* i *opštost*, koje odgovaraju (savremenijim) terminima *referencijalnost* i *nereferencijalnost* (up. Piper 2005: 915-947). Određeni član specijalizovan je za „konkretnu“ (referencijalnu) određenost, kada je entitet o kome se govori jedinstven u kontekstu. Neodređeni član *един* koristi se za izražavanje „konkretne“ (referencijalne) neodređenosti. U okviru konkretne neodređenosti, koja zapravo odgovara upotrebi koju smo mi označili kao *specifičnost*, V. Borodič izdvaja nekoliko vrsta upotreba leksema *един*. Ona može signalizovati da je referent poznat govorniku a nepoznat sagovorniku (1), da je referent nepoznat i govorniku i sagovorniku (2), da se referent prvi put uvodi u diskurs (3), i da referent ima neko izuzetno svojstvo (4):

- (1) Няколко пъти вече как консула му казва, че в *един чужд двор* в Чамурлий бил знаел заровено имане. (Borodič 1961: 59)

[Konzul mu već nekoliko puta kaže da zna zakopano skroviše u jednoj tuđoj avliji u Čamurlijima.]

- (2) По едно време се събуждам... Гледам, нито светло, нито тъмно, *едни големи колела* се въртят, *едни въжса* висят и гърми... де съм, не мога да разбера... И *едни очи* ме гледат... (Borodič 1961: 58)

[U jednom trenutku se budim... Gledam, ni svetlo, ni tamno, jedni veliki točkovi se vrte, jedna užad visi i grmi... gde sam, ne mogu da shvatum... I jedne oči me gledaju.]

- (3) Когато минувах през двора, за да ида в стаята, дето щях да пренощувам, *една ужасна сцена* порази очите ми. (Borodič 1961: 59)

[Kada sam prolazio kroz dvorište da bih došao u sobu u kojoj je trebalo da noćim, jedna užasna scena me je prenerazila.]

- (4) *Едно слънце* пекнало, ще ти пръсне главата. (Borodič 1961: 60)

[Upeklo jedno sunce, da ti prsne glava.]

7.2.1.1 Lekseme *един*, *някакъв* и *някой* u bugarskom

S. Ginina (Ginina 1987) posebnu je pažnju posvetila sintagmama u rematskoj funkciji (uvođenje novog entiteta u diskurs), i razlici između sintagmi s leksemom *един* i nedeterminisanih sintagmi, s jedne strane, i sintagmi s leksemom *един* i s leksemom *някакъв*, s druge. Prema njenim analizama (Ginina 1987: 448-449), neodređena sintagma kojim se uvodi novi referent u diskurs (rema), može biti ostvarena kao nedeterminisana imenica, ili imenica determinisana leksemama *един* ili *някакъв*. Lekseme *един* i *някакъв* su u ovom slučaju fakultativne, i mogu zameniti jedna drugu:

- (5) На усамотеното дърво край пътя кацна (*една*) *врана*.

[Na usamljeno dvro pored puta sletela je (*jedna*) *vrana*.]

- (6) В гората се обади (*някакво*) *птиче*.

[U šumi se oglasila (*nekakva*) *ptičica*.]

U slučajevima kada sintagma s leksemom *един* uvodi nov referent u diskurs, Ginina ističe da se leksema *един* može zameniti leksemom *някакъв*: razlika je u odnosu govornog lica prema poznatosti predmeta o kome se govori. Upotrebom lekseme *един* govornik daje na znanje da zna mu je entitet o kome je reč poznat, dok leksema *някакъв* signalizuje da je entitet nepoznat i govorniku i sagovorniku (Ginina 1987: 453). Da se u *realis* kontekstu leksema *един* može zameniti leksemom *някакъв* primećuju i drugi autori (Ro Hauge 1983: 113, Guentchéva 1994: 115).

Što se tiče lekseme *някой*, Fridman ističe da se u specifičnim upotrebama leksema *един* može zameniti leksemom *някой* (Friedman 1976: 339). Ro Hauge, s druge strane, primećuje da se leksema *някой* u jednini u književnom jeziku upotrebljava samo u *irrealis* kontekstima (domašaj modalnog glagola ili univerzalnog kvantifikatora, kondicionalne rečenice, futur, itd.) (Ro Hauge 1983: 112). Ovo potvrđuje i Z. Genčeva (Guentchéva 1994: 116): prema ovoj autorki, leksemu *някой* je praktično nemoguće upotrebiti u *realis* kontekstu. Oba autora ističu da je upotreba lekseme *един* u *irrealis* kontekstima (pod domašajem modalnog glagola i univerzalnog kvantifikatora) dovodi do specifične interpretacije imeničke sintagme.

U makedonskom postoje iste upotrebe lekseme *еден*. U literaturi je isticano da se sintagme s lekseme *еден* koriste da naznače da se referent prvi put spominje (7), i da ima neku neobičnu, neočekivanu karakteristiku (8). Tada je obavezno i može se zameniti leksemom *некој* (Povarnicina 1996: 62):

(7) *Една непозната жена* сета во црно полека доаѓаше кон нас...

[*Jedna nepoznata žena* sva u crnom polako je nam je prilazila...]

(8) Сè сè се преторило во *еден голем, чудесен разбој*, што непрестајно неуморно тивко ткае.

[Sve, sve se pretvorilo u *jedan veliki, čudesan razboj*, koji neprestano, neumorno, tiho тка.]

Dodatno, leksema *еден* označava da govornik ima na umu konkretan ali neidentifikovan entitet, „nezavisno od toga da li govornik zna ili ne zna da identifikuje predmet“, za razliku od zamenice *некој*, koja signalizira da govornik nije u stanju da

identifikuje dati entitet (Topolinjska 1974 prema Povarnicina 1996: 59). Odnosno, leksema *еден* je neutralna po pitanju poznatosti / nepoznatosti govorniku, dok se s leksemom *некој* insistira na nepoznatosti. Pošto je u odnosu na neodređene zamenice leksema *еден* semantički siromašna i ima isključivo referencijalnu funkciju, i pošto u ovoj upotrebi nije akcentovana, Topolinjska se zalaže za to da leksema *еден* ima status neodređenog člana u makedonskom.

Kao što vidimo, bugarski i makedonski lingvisti izdvojili su za lekseme *един* odnosno *еден* iste specifične upotrebe koje su izdvojili i srpski istraživači za leksemu *jedan*: koristi se da uvede novi referent u diskurs. Pritom, razlika između leksema *един* i *еден* s jedne strane i leksema *някакъв, някой* u bugarskom odnosno lekseme *некој* u makedonskom, leži upravo u raspodeli znanja učesnika u komunikaciji: dok su lekseme *един* i *еден* neutralne po pitanju obeležja „poznato govorniku“ (Borodič 1961, Topolinjska 1974, prema Povarnicina 1996), leksemama *някакъв, някой* u bugarskom odnosno leksemom *некој* u makedonskom upravo se ističe da je referent govorniku nepoznat. Takođe, zanimljivo je da se u *irrealis* kontekstima u bugarskom radije uporebljava leksema *някой* nego leksema *един*, pošto bi ova druga dovela do specifične interpretacije sintagme, dok se u *realis* kontekstima radije upotrebljava leksema *някакъв* da označi da je referent nepoznat govorniku.

7.2.2 Lekseme *един* i *еден* i nespecifična interpretacija

Nespecifičnim upotrebama se u jezicima s članom smatraju one u kojima neodređena sintagma s neodređenim članom upućuje na *tip* entiteta označenog imenicom a ne na konkretnu jedinku. Takve upotrebe ostvaruju se u kontekstima u kojima je prisutan neki operator, kao što su imperativ, kondicionalna rečenica, direktne ili inedirektna negacija, pristutvo modalnog glagola, itd. (v. poglavlje 4, odeljak 4.8).

Vera Borodič (1961) izdvaja kao posebnu kategoriju upotreba sintagmi s leksemom *един* slučajeve u kojima se „predmet pretpostavlja“ („предмет предполагается“, Borodič 1961: 58) (9), odnosno u kojoj se „predmet odnosi na budućnost“ („предмет относится к будущему“, Borodič 1961: 58) (10), što bi apriori odgovaralo *nespecifičnim* upotrebama. Ona navodi sledeće primere:

- (9) И все пак като замижеше ѝ се струваше, че това е *един хубав, но лъжовен сън*.

[Ali ipak, kada bi zažmurila, činilo joj se da je to jedan lep, ali lažan san.]

- (10) Известието за *една близка битка* силно смути душата му.

[Vest o *jednoj bliskoj bici* silno je uzburkala njegovu dušu.]

Mada je V. Borodič na pravom tragu kada izdvaja „pretpostavljanje predmeta“ i vezu s budućim, nerealizovanim stanjem kao kontekste u kojima imenička sintagma ne mora biti „konkretno neodređena“ (tj. specifična), u primeru (9) imenička sintagma koja sadrži *един* upotrebljena je u predikatu identifikujuće rečenice (u kojima se na poziciji predikata upotrebljavaju specifične sintagme, v. poglavlje 6, odeljak 6.5), a u primeru (10) nije jasno iz primera da bitka nije „konkretna“, odnosno specifična.

Fridman (Friedman 1976) daje primer u kojem sintagma s *един* može biti shvaćena kao nespecifična (Fridman koristi termin „nereferencijalna“). U primeru (11), sintagma s leksemom *един* je, prema ovom autoru, nespecifična u smislu da upućuje na *tip* entiteta u koji se Ognjanov pretvorio:

- (11) Огњанов се бе превърнал на *една статуа*. (Friedman 1976: 335)

[Ognjanov se pretvorio u jednu statuu.]

Fridman komentariše da leksema *един* u ovom primeru „nema leksičko značenje“ i „ne referiše na specifičnu statuu u koju se Ognjanov pretvorio.“ (335)⁹⁶

On napominje i da bugarski lektori brišu *един* u ovakvim upotrebama (te da je u drugom izdanju romana iz kog je ovaj primer preuzet leksema *един* izbrisana), ali ne i u specifičnim upotrebama.

Ginina (1987), s druge strane, ističe da leksemu *един* nije moguće upotrebiti kada govornik nema na umu konkretnu jedinku već *tip* jedinke — dakle, kada je sintagma nespecifična. Ona razliku između konkretne jedinke i tipa jedinke ilustruje sledećim primerima:

---

⁹⁶ „the *edna* with *statua* clearly has no lexical meaning and does not refer to a specific statue into which Ognjanov was transformed“ (335).

(12) Пиша *писмо*. (Ginina 1987: 449)

[Pišem *pismo*.]

(13) Тогава реших да си напиша сам *едно писмо*. (Ginina 1987: 452)

[Tada sam rešio da sam napišem *jedno pismo*.]

Drugim rečima, upotreba leksema *един* čini sintagmu specifičnom. Upotrebu bez determinatora u primeru (12) Ginina objašnjava ovako: imenička sintagma na poziciji objekta u tesnoj je vezi s glagolom, i s njim „obrazuje jedan pojam“ (Ginina 1987: 449). Ova upotreba zapravo odgovara onoj koju je Givon (1981) nazvao „neodređeni objekat“; za njega je upotreba lekseme 'jedan' uz ovakve objekte, zajedno s objektima pod domašajem modala ili negacije, pokazatelj da je leksema 'jedan' dostigla status neodređenog člana (v. poglavlje 2). Takođe, ovo je upotreba koju smo mi odredili kao epistemički nespecifičnu: u pitanju je upotreba u kojoj specifičnost neodređene sintagme zavisi od referencijalne namere govornika, odnosno od toga da li govornik želi da referiše na konkretnu jedinku ili samo na tip jedinke (v. poglavlje 4, odeljak 4.2.4).

Drugi slučaj u kome bi upotreba lekseme *един* bila nemoguća jer govornik ne želi da referiše na konkretnu jedinku jeste kada imenička sintagma nosi kontrastivni akcentat:

(14) Пиша *писмо*. (а не роман) (Ginina 1987: 450)

Uticaoj kontrastivnog akcenta relevantan je i za upotrebu lekseme *jedan* u srpskom (poglavlje 4, odeljak 4.6).

Obratno, Ginina ističe da je upotreba lekseme *един* obavezna kada kontekst jasno ukazuje na to da je imenička sintagma specifična, pa bi upotreba nedeterminisane imenice dovela do čitanja s kontrastivnim akcentom:

(15) Серафим сладко, сладко дѣвчеше сухите залци... *Една жена* запърполя с полите си и влезе в кафенето, но Серафим не я погледна. След малко жената заприказва високо и той даде ухо. (Ginina 1987: 453)

[Serafim je slatko, slatko žvakao suve zalogaje... *Jedna žena* je zašuškala svojom haljinom i ušla u kafić, ali Serafim je nije ni pogledao. Posle kratkog vremena žena je počela da govori glasno i on je obratio pažnju.]

U kasnijim člancima (Friedman 2000a, 2000b, 2002, 2003), Fridman je uporedio nekoliko rečenica iz Biblije s njihovim prevodima na balkanske jezike. Rečenice je razvrstao oslanjajući se na tipologiju imeničkih sintagmi Tanje Avgustinove (Avgustinova 1998), koja pravi razliku između identifikujuće-specifičnog, koje se može razumeti kao 'izvesni', 'određeni', identifikujuće-nespecifičnog, koje znači 'bilo koji' i kategorišuće-generičkog, 'bilo koji i svi'. Po glosama je jasno da su u pitanju upotrebe imeničkih sintagmi koje smo mi izdvojili kao prosto specifične, nespecifične i generičke, s tim da kategorišuće-generičke upotrebe odgovaraju ne samo generičkim već i predikativnim upotrebama neodređenog člana. Fridman je još uzeo u obzir da li imenica denotira živo ili neživo, i koja joj je funkcija u rečenici.

Na osnovu poređenja, Fridman je konstatovao da su prve dve upotrebe (specifične i nespecifične) u bugarskom uobičajene. Evo nekoliko primera koje je on odredio kao nespecifične u engleskoj verziji biblijskih rečenica (Friedman 2000a: 107-108, 2003: 119-210), a koje su mu služile da dokaže da se leksema *едун* može upotrebiti kada je sintagma nespecifična (prevodi u uglastim zagrada preuzeti iz prevoda *Novog zavjeta V. Karadžića*):

(16) Mt 4:8 — Again, the Devil taketh him up into *an exceeding high mountain*.

[Opet uze ga đavo i odvede na goru vrlo visoku]

(17) Mt 4:18 — he saw two brethren... casting *a net* into the sea

[vidje dva brata... gdje među mreže u more]

(18) Mt 8:24 — And behold, there arose *a great tempest* in the sea.

[I gle, oluja velika postade na moru]

Prema Fridmanovim podacima, u bugarskom prevodu se leksema *едун* upotrebljava samo u prvom primeru, dok je u makedonskom i srpskom ista sintagma nedeterminisana.

Takođe, u jednom primeru koji Fridman određuje kao specifičan, javlja se isti šablon upotrebe lekseme 'jedan': upotrebljava se u bugarskom, ali ne u makedonskom i srpskom prevodu:

- (19) Mk 6:27 — And immediately the king sent *an executioner*, and commanded his head to be brought.

[I odmah posla car dželata, i zapovjedi da donese glavu njegovu]

Međutim, izuzev distinkcije živo / neživo, teško je uočiti razliku između primera koje je Fridman odredio kao specifične i nespecifične. Sve rečenice (17-20) predstavljaju tipičan *realis* kontekst: u pitanju su potvrđne izjavne rečenice s glagolom u perfektivnom perfektu (Haspelmath 1997: 38), a pritom nije prisutan nijedan operator. U rečenici (18) je, pritom, upotrebljeno „prezentativno“ *there* (McNally 2011: 1830): u pitanju je konstrukcija vrlo bliska egzistencijalnim rečenicama koje, kao što smo videli (poglavlje 4, odeljak 4.2.1), nameću specifično čitanje neodređenoj sintagmi. Jedini izuzetak čini primer (17), u kojem možemo govoriti o imeničkoj sintagmi koja „obrazuje jedan pojam s glagolom“ (Ginina 1987), i koja je epistemički nespecifična, jer je bitan njen tip a ne konkretni identitet.

Stoga se primeri (17-20) ne mogu uvažiti kao dokaz nespecifične upotrebe lekseme 'jedan' u balkanskoslovenskim jezicima.

Avgustinova (1998), pak, navodi primere u kojima je sintagma s leksemom *един* upotrebljena u imperativnom kontekstu (21-22). Imperativ je *irrealis* kontekst *par excellence*, jer u njemu neodređena sintagma može imati samo nespecifičnu interpretaciju (v. poglavlje 4, odeljak 4.8.3). Primere prenosimo onako kako su navedeni u izvoru:

- (20) Molja dajte mi *edin* moliv. (Avgustinova 1998: 10)

[Molim vas, dajte mi jednu olovku.]

- (21) Potarsi mi *edni* po-iziskani drehi za utre. (Avgustinova 1998: 10)

[Potraži mi neku bolju odeću za sutra.]

Ovakvi primeri su bolji indikator gramatikalizovanosti lekseme *един* u neodređeni član u bugarskom. Pritom, upada u oči da je leksema *един* u primeru (21) upotrebljena u množini, što neki istraživači ističu kao nesumnjivi znak gramatikalizacije u neodređeni član (npr. Heine 1997).

Ipak, podsećamo da prema analizama Ro Haugea (1983) upotreba lekseme *един* u *irrealis* kontekstima dovodi do specifične interpretacije imeničke sintagme.

Možemo konstatovati da je situacija u bugarskom gotovo identična situaciji u srpskom: naime, i u srpskom i u bugarskom je moguće upotrebiti leksemu *jedan* odnosno *един* u rečenici s imperativom, a da sintagma ne dobije specifičnu interpretaciju. U kontekstima u kojima je moguća dvosmislenost (domašaj modalnog glagola ili univerzalnog kvantifikatora) leksema *jedan* odnosno *един* nameću specifičnu interpretaciju imeničke sintagme.

7.2.3 Leksema *един* i *еден* i generičke rečenice

Upotreba *един* u generičkim rečenicama u bugarskom isticana je od samog početka: srećemo je već u radu Vere Borodič, koju ovu upotebu određuje kao „izdvajanje tipskog predstavnika“⁹⁷, i Viktora Fridmana (Friedman 1976), s tim da je on ne naziva generičkom, već samo nereferecijalnom upotrebom, i takođe navodi da se leksema *един* koristi da identifikuje člana klase „kao predstavnika čitave klase“⁹⁸. Autori navode sledeće primere:

- (22) Колко получава *един полковник*? Колко получава *един генерал*? Кажи, знаеш ли, колко получава на месец *един пършив поручик*? (Borodič 1961: 56)

[Koliko zarađuje *jedan pukovnik*? Koliko zarađuje *jedan general*? Kaži, znaš li, koliko zarađuje za mesec dana *jedan pišljivi poručnik*?]

- (23) *Един вълк* никога не се решава да умре от глад пред *едно стадо овци*. (Friedman 1976: 337)

[*Jedan vuk* nikada ne odlučuje da umre od gladi pred *jednim stadom ovaca*.]

Generičkim imeničkim sintagmama s *един* detaljnije se bavio Ro Hauge (Ro Hauge 1987). On je istakao da generičke imeničke sintagme s leksemom *един* najčešće nalazimo u rečenicama s modalnim predikatom, koji izražava mogućnost (24), nužnost

⁹⁷ „[...] данное лицо или предмет — один из типичных представителей данного рода“ (Borodič 1961:56)

⁹⁸ „[...] as a representative of an entire class“ (Friedman 1976: 337)

(25), ili s drugim glagolima koji imaju „neki stepen modalne upotrebe“ (26) (Ro Hauge 1987: 443):

(24) *Един мъж може* да започне всичко от начало и на четиридесет години, но *една жена* — не може.

[*Jedan muškarac* može da počne sve ispočetka i s četrdeset godina, ali *jedna žena* ne može.]

(25) Хората не са идеални, но *един директор би трябвало* да им внушава представа за идеала.

[Ljudi nisu idealni, ali *jedan direktor* bi trebalo da im služi za primer.]

(26) Ония генерали не знаят как се ражда *едно агне*, те знаят само да убиват хора.

[Oni generali ne znaju kako se rađa *jedno jagnje*, oni znaju samo da ubijaju ljude.]

Ro Hauge je takođe istakao da u definitornim generičkim rečenicama upotreba lekseme *един* nije prihvatljiva, kao što ni u srpskom leksema *jedan* nije prihvatljiva u ovom tipu rečenica (v. poglavlje 5):

(27) *Един заек е животно.

Lj. Đurić (2015) poredila je generičke rečenice sa *един* u bugarskom i generičke rečenice sa *jedan* u srpskom, i isticala da je presudan faktor izražavanje neke društvene norme. U rečenicama kojima se izražava društvena norma upotreba lekseme *един* od strane izvornih govornika bugarskog ocenjivana je kao prikladnija od upotrebe imenice s postpozitivnim (određenim) članom (28):

(28) *Един джентълмен* отвара врата на дамите. (Đurić 2015: 46)

[*Jedan džentlmen* otvara vrata damama.]

I u makedonskom se sintagme sa *еден* javljaju u generičkim rečenicama, i to „sve češće“ (Topolinjska 1981/1982: 712). U pitanju su takođe normativne generičke rečenice, kao i u srpskom jeziku:

(29) *Еден лекар* не би смел да мисли така.

(30) *Еден уметник* треба да си го чува достоинството.

Opet, možemo konstatovati da se lekseme *един* i *еден* ponašaju isto kao srpska leksema *jedan*: njihova upotreba moguća je u generičkim rečenicama samo pod uslovom da se tom rečenicom izražava neka društvena norma, to jest, upotreba je moguća samo u normativnim generičkim rečenicama. Takođe, u normativnim generičkim rečenicama često je prisustvo deontičkog modalnog glagola, kojim se eksplicira tačka gledišta društvenih normi.

7.2.4 Lekseme *един* i *еден* u predikatu

U bugarskom, imenica na poziciji imenskog dela predikata tipično se upotrebljava bez člana (31). Međutim, u predikatu je moguće uz imenicu upotrebiti leksemu *един*; u tom slučaju, *един* se ponaša kao intenzifikator (Stamenov 1987, Ginina 1987, Guentchéva 1994, Nicolova 2008) i ima emfatičku funkciju kojom se ističe negativna karakteristika, nasuprot imenici bez determinatora (32).

(31) *Димитър* е *артист*.

(32) *Той* е *един артист!* (= On je loš umetnik) (Ginina 1987: 451)

Bugarski lingvisti, sledeći Maslova (1981), ovakvu upotrebu lekseme *един* nazivaju *eminentnom upotrebom* (Stamenov 1987: 432, Nicolova 2008: 87). Ovakve upotrebe česte su s imenicama koje su i same negativno markirane (33), ili u sintagmama u kojima se negativna komponenta ističe izrazima *само* i *и нищо повече* (= i ništa više) (34) (Stamenov 1987: 434):

(33) *Иван* е *един глупак*

(34) *Иван* е *само един учител и нищо повече*.

Međutim, R. Nicolova istakla je da leksema *един* može funkcionisati i kao pozitivni marker (Nicolova 2008: 87):

(35) *Иван* е *един лекар... чудо!* (= Ivan je dobar lekar)

Upotreba lekseme *един* moguća je i kada je imenica modifikovana pridevom (36) ili relativnom rečenicom (37). U ovom drugom slučaju sintagma na poziciji predikata ima specifičnu interpretaciju.

(36) Иван е (*един*) добър учител.

(37) Стоян Григоров беше *един* учител, който ми е преподавал в гимназията. (Stamenov 1987: 431)

Stamenov zaključuje da je za upotrebu *един* u predikatu presudno da imenica uključuje komponentu *kvaliteta* (Stamenov 1987: 438). Na isti način smo i mi analizirali upotrebe lekseme *jedan* u predikatu u srpskom, samo nismo govorili o „kvalitetu“ već o skalarnim imenicama i modifikaciji evaluativnim pridevima (v. poglavlje 6, odeljak 6.5.1 i 6.5.2).

Ipak, Stamenov ističe (1987: 439) da jedva da postoji razlika između sintagmi sa i bez *един* u slučajevima kada je imenica modifikovana pridevom. Isto važi i za primere u kojima imenica ima negativnu konotaciju: nema velike razlike između rečenice *Иван е един глупак* i *Иван е глупак*. Po Stamenovu, ovo je pokazatelj da leksema *един* pokazuje tendenciju ka neutralizaciji.

Makedonska leksema *еден* takođe ima ekspresivnu funkciju u predikatu (Povarnicina 1996: 63):

(38) Ти си *еден* тиранин.

Možemo konstatovati da postoje velike sličnosti između upotreba bugarske lekseme *един*, makedonske lekseme *еден* i srpske lekseme *jedan* u predikatu. U sva tri jezika upotreba lekseme 'jedan' moguća je u predikatu kada imenica ima evaluativnu komponentu (obično negativnu), odnosno, kada je skalarna, ili kada je modifikovana pridevom ili relativnom rečenicom. Važna razlika između bugarskog i srpskog je u tome što se u bugarskom leksema *един* može upotrebiti i uz neutralne imenice, i tako ih pretvoriti u evaluativne, što je istakla Lj. Gajst (Geist 2013: 142).

7.2.5 Obavezne i fakultativne upotrebe leksema *един* i *еден*

Lingvisti koji su izučavali leksemu *един* u bugarskom smatraju da, ako postoji kontekst u kome je upotreba lekseme *един* obavezna, onda možemo govoriti o *един* kao neodređenom članu.

V. Borodič (1961: 57) smatra da leksema *един* jeste neodređeni član, jer u nekim slučajevima njeno izostavljanje vodi ka drugačijoj interpretaciji rečenice — drugim rečima, zato što postoje konteksti u kojima je upotreba ove lekseme *obavezna*. Ona poredi tri primera:

(39) *Жената* върви по улицата.

[*Žena* ide ulicom]

(40) *Една жена* върви по улицата.

(41) *Жена* върви по улицата.

Rečenica (39), u kojoj je subjekatska imenica članovana, znači da ulicom ide poznata, ranije spomenuta žena, dok imenica s *един* (40) znači da ulicom ide konkretna, ali prvi put spomenuta žena. Sintagma koja nema član (41) tumači se kao da nosi kontrastivni akcenat (po ulici ide *žena*, a ne muškarac, dete, devojka, itd.). Prema V. Borodič, leksema *един* upotrebljava se onda kada bi nedeterminisana imenica dobila značenje „opštosti“ (Borodič 1961: 57), to jest kada bi se interpretirala kao nespecifična; zato je leksema *един*, po ovoj autorki, neodređeni član. Da se leksema *един* mora upotrebiti jer bi se nedeterminisana imenica interpretirala kao nespecifična (s kontrastivnim akcentom) primetila je i Ginina (1987: 450). Ova autorka, međutim, leksemu *един* smatra neodređenom zamenicom (Ginina 1987: 453), zato što se u *realis* kontekstima može zameniti leksemom *някакъв*. Zbog ove mogućnosti (samo s leksemom *някой*), Fridman ističe da je teško razlučiti da li je leksema *един* neodređeni član ili neodređena zamenica, barem u specifičnim kontekstima.

Dakle, upotreba lekseme *един* je obavezna kada sintagma treba da se interpretira kao referencijalno neodređena, odnosno specifična, a kontekst omogućava nespecifičnu interpretaciju.

Ovo je razlika u odnosu na srpski, jer se u srpskom imenica bez *jedan* može tumačiti na dva načina: kao nespecifična i kao određena. Dakle, u *realis* kontekstu u

srpskom leksema *jedan* može se upotrebiti da bi se izbegla bilo određena, bilo nespecifična (s kontrastivnim akcentom) interpretacija.

Još jedan kontekst u kojem je upotreba lekseme *един* obavezna jeste kada objekat stoji ispred predikata i subjekta (Ivančev 1957 prema Friedman 1976: 338):

(42) *Жената я* рисува един художник.

[Ženu slika jedan umetnik.]

(43) *Една жена я* рисува един художник.

(44) *Жена я рисува един художник.

Kada sintagma bez determinatora u funkciji objekta stoji ispred subjekta i predikata (44), ona se ne može interpretirati specifično. To pokazuje i činjenica da ne može biti duplirana zamenicom — odnosno, da ne može doći do *reduplikacije objekta*.

Reduplikacija objekta jeste tipičan balkanizam, prisutan u standardnom bugarskom i makedonskom jeziku. Obično se vezuje za određeni direktni objekat, ali, kako su Kazazis i Penterudakis pokazali (Kazazis & Penteroudakis 1976), prisutna je i kod *neodređenih* direktnih objekata u balkanskim jezicima kao što su grčki i albanski, i to u slučaju kada je u pitanju specifična neodređenost.

Prema Avgustinovoj (Avgustinova 1998), reduplikacija objekta obavezna je samo pri upotrebi određenih imeničkih sintagmi, dok je kod neodređenih sintagmi s *един* fakultativna. Ipak, sama činjenica da sintagme s leksemom *един* omogućavaju reduplikaciju objekta, za razliku od sintagmi bez determinatora u istom kontekstu, može se, prema Fridmanu, smatrati jednim od pouzdanih pokazatelja gramatikalizacije lekseme *един* u bugarskom.

I u makedonskom je reduplikacija prisutna kod neodređenih imeničkih sintagmi sa *еден* (Friedman 2002: 28, 2003: 116), što je takođe pokazatelj njene gramatikalizacije:

(45) **Ја** барам *една марка*, но не ја најдов.

[Tražim jednu markicu, ali nisam je našao.]

Za ovu situaciju nema paralele u standardnom srpskom, s obzirom da ne postoji reduplikacija objekta.

Ipak, upotreba lekseme *едун* u bugarskom fakultativna je kada imenička sintagma ima rematsku funkciju, odnosno kada se koristi za uvođenje novih referenata u diskurs, ali se ne nalazi na početku rečenice, što je situacija paralelna onoj koju zatičemo u srpskom. Takođe, upotreba lekseme *едун* isključena je kada imenička sintagma nosi kontrastivni akcenat, isto kao u srpskom (v. poglavlje 4, odeljak 4.6). Leksema *едун* isključena je i u okviru objekatske imeničke sintagme, kada objekat čini značenjsku celinu s predikatom (Ginina 1987).

7.2.6 Zaključak

U bugarskom i makedonskom se lekseme *едун* i *еден* koriste u istim kontekstima u kojima se upotrebljava lekema *jedan* u srpskom: u svim specifičnim, od nespecifičnih u imperativu, u normativnim generičkim rečenicama, i u predikatu uz imenice koje su afektivno markirane ili modifikovane pridevom.

Razlika je u tome što se u bugarskom leksema *едун* mora u određenim kontekstima upotrebiti da imenica ne bi dobila nespecifično čitanje (sa kontrastivnim akcentom), dok se u srpskom u istim kontekstima upotrebljava da imenica ne bi dobila nespecifično *ili* određeno čitanje. To je i razumljivo, s obzirom da bugarski ima člansku morfemu kojom signalizira određenost sintagme. Dodatni pokazatelj gramatikalizacije koji postoji u bugarskom i makedonskom jeste reduplikacija objekta, koja je moguća samo kada je imenica determinisana postpozitivnim određenim članom ili leksemama *едун* ili *еден*.

Ono što je karakteristično za bugarski i makedonski jeste pokušaj da se odredi vrsta reči lekseme 'jedan': neki istraživači smatraju je neodređenim članom (Borodič 1961, Topolinjska 1981/1982), neki je smatraju neodređenom zamenicom (Ginina 1987, Povarnicina 1996), dok neki ističu da je vrstu reči teško odrediti, pri čemu ne poriču postojanje neodređenog člana (Friedman 1976, 2000a, 2002, 2003). U srpskom ovakva nedoumica ne postoji: mada joj se priznaju neke članske upotrebe (posebno upotreba u generičkim rečenicama), leksema *jedan* smatra se neodređenom zamenicom (Ivić 1971: 119, Čudomirović 2012: 344).

Ova razlika u tumačenju može se pripisati prirodi ispitivanog jezika: naime, u jezicima koji već poseduju određeni član, kao što su makedonski i bugarski, istraživači su skloniji da leksemi 'jedan' priznaju status neodređenog člana.

7.3 Neodređeni član u jezicima balkanskog jezičkog saveza

Gramatikalizacija broja 'jedan' u neodređeni član u balkanskoslovenskim jezicima jeste, prema Fridmanu, razvoj koji se odigrao u kontekstu Balkanskog jezičkog saveza — tačnije, u kontaktu s turskim i pretkom modernog albanskog (Friedman 2000a, 2000b, 2001, 2002, 2003). Turski je, naime, jezik koji ima neodređeni član nastao od broja 'jedan' (*bir*), ali nema određeni član (Kornfilt 1997: 106). Albansku leksemu 'jedan' (*një*) neki gramatičari takođe nazivaju neodređenim članom (Newmark *et al.* 1982: 123, 149-151), ali je neki proglašavaju fakultativnom u specifičnim kontekstima (Kačani 2014: 327). Neodređeni član koji se razvio od broja 'jedan' postoji u rumunskom (*un, o*), arumunskom i meglenorumunskom (*un, ună*) (Mišeska Tomić 2006: 153, 168). Smatra se da u grčkom takođe postoji neodređeni član (*ένας, μια, ένα*), ali se on u nekim kontekstima može izostaviti (Holton *et al.* 2012: 53, Mutavdžić 2007: 24). Da leksema 'jedan' može imati članski status primećeno je i za arlijski (*jekh*) (Mišeska Tomić 2006: 224) i gurbetski (*jekh*) (Uhlik 1951: 47); Matras ga, ipak, govoreći o romskom jeziku u globalu, određuje kao fakultativan (Matras 2002: 98).

Napominjemo još da u albanskom, rumunskom, arumunskom i meglenorumunskom postoji postpozitivni određeni član, dok je u grčkom, arlijskom i gurbetskom određeni član zasebna leksema.

7.3.1 Stepen gramatikalizacije lekseme 'jedan' u neodređeni član u balkanskim jezicima

Kako gramatike nisu uvek jasne po pitanju postojanja i upotrebe neodređenog člana u navedenim jezicima, da bismo utvrdili stepen njegove gramatikalizacije zamolili smo izvorne govornike grčkog, albanskog, turskog i rumunskog da nam s engleskog prevedu osam rečenica: jednu rečenicu u kojoj se neodređena sintagma upotrebljava pod domašajem glagola traženja (I), dve rečenice u kojima se sintagma upotrebljava pod

domašajem glagola želje (II, III),⁹⁹ zatim jednu rečenicu u imperativu (IV), tri rečenice u kojima se neodređena sintagma javlja u predikatu, od kojih je u jednoj modifikovana pridevom (VIII) a u drugoj nije (V, VII), i dve generičke rečenice, od kojih je jedna definitorna (VII) a druga normativna (VIII)

Ovo su test rečenice:

- I He is looking for a secretary.
- II She wants to buy a watch.
- III She wants to marry a Russian.
- IV Buy me a watch!
- V He is a lawyer.
- VI He is a good lawyer.
- VII A rabbit is an animal.
- VIII A boy doesn't cry.

Za rumunski smo imali dva ispitanika, za grčki pet, za albanski sedam, za turski dva. Ispitivanje je obavljeno putem mejla.

S obzirom na Fridmanovu tezu o razvoju lekseme 'jedan' u kontekstu balkanskog jezičkog saveza, i s obzirom na još uvek diskutabilan status lekseme 'jedan' kao neodređenog člana u nekima od jezika koji pripadaju ovom savezu, očekivali smo:

1. da će u generičkoj rečenici normativnog tipa upotreba lekseme 'jedan' biti moguća;
2. da se u generičkoj rečenici definitornog tipa leksema 'jedan' neće upotrebiti;
3. da se u rečenicama u kojima je pristuran glagol želje ili glagol traženja leksema 'jedan' može upotrebiti, ali da ima specifično čitanje.

Rezultati su prikazani u Tabeli 13. Zagrada znači da su ispitanici izričito naglasili da je data leksema fakultativna. Dve zagrade znače da je samo jedan ispitanik upotrebio datu leksemu. Znak pitanja znači da je za neke govornike rečenica prihvatljiva, a za neke u potpunosti isključena. U nekim poljima navedene su dve rečenice: to znači da su ispitanici drugu rečenicu označili kao prihvatljivu, ali manje prirodnu.

---

⁹⁹ U jednom slučaju, imenica ima obeležje [+živo] (III).

Tabela 13

engleska test rečenica	rumunski	grčki	albanski	turski
I He is looking for a secretary.	Ion (o) caută (pe) o secretară.	Αυτός ψάχνει για ((έναν/μία)) γραμματέα.	Ai po kërkon një sekretare.	(Bir) sekreter ariyor.
II She wants to buy a watch.	Ea vrea să cumpere un ceas.	Αυτή θέλει να αγοράσει ένα ρολόι.	Ajo dëshiron të blejë një orë.	(Bir) saat almak istiyor.
III She wants to marry a Russian.	Ea vrea să se căsătorească cu un rus.	Αυτός θέλει να παντρευτεί έναν Ρώσο.	Ajo dëshiron të martohet me një rus.	(Bir) Rusla evlenmek istiyor
IV Buy me a watch!	Cumpără-mi un ceas!	Αγόρασε μου ένα ρολόι!	Blimë një orë.	Bana (bir) saat al.
V He is a lawyer.	El este avocat.	Αυτός είναι ((ένας)) δικηγόρος.	Ai është avokat.	(Bir) avukat(tır)
VI He is a good lawyer.	El este un avocat bun.	Αυτός είναι (ένας) καλός δικηγόρος.	Ai është një avokat i mire.	İyi (bir) avukat(tır)
VII A rabbit is an animal.	Iepurele este un animal.	Ο λαγός είναι (ένα) ζώο.	Lepuri është (një) kafshë.	Tavşan (bir) hayvandır.
VII A rabbit is an animal.	Iepurele este un animal. Un iepure este un animal.	Ο λαγός είναι ζώο.	Lepuri është (një) kafshë. ? Një lepur është (një) kafshë.	Tavşan (bir) hayvandır.
VIII A boy doesn't cry.	Un băiat nu plânge.	Ένα αγόρι δεν κλαίει.	Një djalë nuk qan.	(Bir) erkek ağlamaz.

U nastavku ćemo ukratko prokomentarisati svaki od jezika u Tabeli 13.

7.3.1.1 Rumunski

Rumunski je najbliži francuskom kada je upotreba neodređenog člana u pitanju: rumunski neodređeni član (*un, o*) upotrebljava se gotovo u svim kontekstima u kojima je moguće upotrebiti neodređeni član u francuskom, i pritom je njegova upotreba obavezna.

Sintagma s neodređenim članom u rumunskom koristi se pod domašajem glagola traženja i glagola želje, i dvosmislena je između specifičnog i nespecifičnog čitanja: *Ion caută o secretară* može značiti ili da Jon traži neku konkretnu sekretaricu, ili da traži bilo kakvu sekretaricu. U rumunskom, međutim, postoji način da se specifično čitanje markira kada imenica ima obeležje [+ živo], a to je upotreba rečice *pe* zajedno s reduplikacijom objekta: *Ion o caută pe o secretară* — u ovom slučaju, neodređena sitagma ima samo specifično čitanje. Upotreba ovih sredstava, rečice *pe* i reduplikacije objekta, obavezna je s vlastitim imenima i ličnim zamenicama (*L-am văzut pe el / Mihai* = Video sam ga / Mihaja), a fakultativna s određenim sintagmama (prihvaljivo je *L-am văzut pe profesorul tău* i *Am văzut profesorul tău* = Video sam tvog profesora.) i neodređenim sintagmama. U nespecifičnom čitanju ova sredstva nije moguće upotrebiti kada imenica ima obeležje [+ živo].¹⁰⁰

U normativnim i definitornim generičkim rečenicama neodređeni član je moguće upotrebiti, s tim da govornici rumunskog upotrebu neodređenog člana u definitornim rečenicama obeležavaju kao manje prirodnu, i radije u ovom kontekstu upotrebljavaju određeni član: *Iepurele este un animal*.

U predikativnim kopulativnim rečenicama upotrebljava se neodređeni član (*Iepurele este un animal*). Kao u francuskom, izuzetak čine imenice koje denotiraju profesije i nacionalnu pripadnost, koje se upotrebljavaju bez člana (*El este avocat*). Kada je imenica modifikovana pridevom, neodređeni član je obavezan: *El este un avocat bun*.

Rumunski, dakle, ima istu distribuciju neodređenog člana kao francuski jezik. Jedna važna razlika je što rumunski poseduje gramatikalizovana sredstva za markiranje

---

¹⁰⁰ Za više detalja o ovom pitanju v. von Heusinger & Onea 2008, Chiriacescu & von Heusinger 2009, von Heusinger & Chiriacescu 2013.

specifičnog čitanje neodređene sintagme, za razliku od francuskog, koji poseduje samo leksička sredstva (npr. pridev *certain*).

7.3.1.2 Albanski

U albanskom su sintagme s leksemom *një* pod domašajem glagola želje i glagola traženja dvosmislene između specifičnog i nespecifičnog čitanja. Rečenica: *Ajo dëshiron të blejë një orë* (= Ona želi da kupi (jedan) sat) može značiti da osoba na koju referiše imenica na poziciji subjekta želi da kupi jedan određeni sat, ali i da želi da kupi bilo kakav sat. Po ovome je albanski jezik blizak rumunskom.

Ista rečenica bez lekseme *një* može imati samo nespecifično čitanje (v. i Kallulli 1999: 101). Po ovome se srpski približava albanskom, pošto su u srpskom sintagme bez lekseme *jedan* pod domašajem glagola traženja i želje dvosmislene između određenog i nespecifičnog čitanja. Međutim, kako albanski poseduje određeni član, u ovom jeziku sintagme bez *një* nisu dvosmislene, već samo nespecifične.

U imperativu svi ispitanici upotrebljavaju leksemu *një* (*Më blej / bli një orë*), mada prihvataju kao ispravnu i rečenicu bez lekseme *një*.

Prema gramatikama, u predikatu se leksema *një* ne upotrebljava (Newmark *et al.* 1982: 151). Međutim, deo ispitanika koji su prevodili test rečenice upotrebljavali su leksemu *një* u predikatu: *Lepuri është një kafshë*, mada su prihvatili istu rečenicu i bez lekseme *një*. Manji broj njih upotrebio je leksemu *një* uz imenicu koja denotira profesiju: *Ai është një avokat*; jedan ispitanik, međutim, kategorično tvrdi da je ovakva upotreba nemoguća. Svi ispitanici prihvatili kao tačne rečenice u kojima imenica u predikatu nije determinisana: *Lepuri është kafshë*, *Ai është avokat*.

Kada je imenica u predikatu modifikovana pridevom, leksema *një* je fakultativna (*Ai është (një) avokat i mirë*). U ovome se svi ispitanici slažu. Leksema *një* fakultativna je i kada je imenica afektivno markirana: *Ai është (një) budalla* (= On je (jedna) budala). Ovde, dakle, opet imamo istu situaciju kao u srpskom.

U normativnim generičkim rečenicama upotreba lekseme *një* je moguća (što potvrđuju i Newmark *et al.* 1982: 151, kao i Hendriks 1982: 105): *Një djalë nuk qan*, mada izvorni govornici koriste i sintagme s određenim članom: *Djali nuk qan*. U definitornim generičkim rečenicama, međutim, leksema *një* je manje prihvatljiva: upotrebljava se određeni član, kao u rumunskom: *Lepuri është kafshë*. Neki ispitanici

odbijaju rečenicu s leksemom *një* (*Një lepur është kafshë*), ali neki je prihvataju. Dakle, situacija u albanskom bliska je situaciji u srpskom: leksemu 'jedan' moguće je upotrebiti u normativnoj generičkoj rečenici, ali je u definitornoj rečenici manje prihvatljiva ili čak isključena.

7.3.1.3 Grčki

Prema grčkim gramatikama, naglašava se da se neodređeni član koristi da razdvoji specifično i nespecifično čitanje. Tako u gramatici Holtona i saradnika (Holton *et al.* 2012: 363) nailazimo na sledeće primere:

(46) Βρήκα ένα ρολόι.

[Našao sam jedan sat]

(47) Επιτέλους βρήκα ρολόι.

[Napokon sam našao sat]

Primer (46) ilustruje specifičnu upotrebu (autori u komentaru proširuju sintagmu *ένα ρολόι* relativnom rečenicom „koji je neko ostavio u mojoj kući“), dok primer (47) ilustruje nespecifičnu upotrebu (autori u komentaru dodaju „Nisam ranije imao sat“).

Izvorni govornici, međutim, tvrde da pod domašajem glagola želje i glagola traženja sintagma s neodređenim članom može imati i specifično i nespecifično čitanje, isto kao u albanskom i rumunskom. Štaviše, kažu da neodređeni član nije obavezan, i da i nedeterminisana sintagma može imati oba čitanja. Kako su gramatike u principu preskriptivnije, možemo hipotetisati da su lekseme *ένας*, *μια*, *ένα* u grčkom sve više gube obeležje markera specifičnosti u neprozirnim kontekstima.

U imperativu svi ispitanici koriste lekseme *ένας*, *μια*, *ένα* (*Αγόρασε μου ένα ρολόι!*), mada prihvataju i rečenice u kojima one nisu upotrebljene, što je situacija kakvu zatičemo i u albanskom.

Prema gramatikama (Holton *et al.* 2012: 361, Mutavdžić 2007: 24, Mackridge 1987: 201), imenice se u predikatu *obično* (ali ne nužno) upotrebljavaju bez neodređenog člana. Naši ispitanici ovo potvrđuju: neodređeni član u predikatu se obično ne upotrebljava, ali nije isključen: *Ο λαγός είναι (ένα) ζώο*. Međutim, kada imenica u predikatu denotira profesiju (kao u rečenici V), naši ispitanici radije ne upotrebljavaju

član, ili čak izričito odbijaju da ga upotrebe. Zanimljivo je napomenuti da gramatike ove imenice posebno ne komentarišu.

Kada je imenica modifikovana pridevom, upotreba neodređenog člana je, po jednim autorima, moguća (Holton *et al.* 2012: 361) a po drugim obavezna (Mutavdžić 2007: 23): Είναι ένας καλός δικηγόρος. Naši ispitanici obično upotrebljavaju neodređeni član u ovom slučaju, ali potvrđuju da nije obavezan.

U generičkim rečenicama nailazimo na sličnu situaciju kao u albanskom: pored određenog člana, u normativnim generičkim rečenicama lekseme *ένας, μια, ένα* upotrebljavaju se bez oklevanja (*Ένα αγόρι δεν κλαίει*), dok ih u definitornim izvorni govornici ne upotrebljavaju.

Dakle, nijedan ispitanik ne odbija lekseme *ένας, μια, ένα* u predikatu, mada ih radije ne upotrebljava. Kada imenica u predikatu denotira profesiju, ispitanici radije ne upotrebljavaju neodređeni član, a neki upotrebu člana u ovom kontekstu kategorički odbijaju. Kada su definitorne generičke rečenice u pitanju, naši ispitanici neodređeni član kategorički odbacuju.

Dakle, albanski i grčki su veoma slični kada je gramatikalizacija lekseme 'jedan' u pitanju: u oba jezika u dvosmislenim kontekstima prisustvo lekseme 'jedan' ne nameće specifičnu interpretaciju; u oba jezika moguće je upotrebiti leksemu 'jedan' u normativnim generičkim rečenicama; u oba jezika moguće je upotrebiti leksemu 'jedan' uz imenicu u predikatu, ali kada imenica u predikatu denotira profesiju, govornici je radije ne upotrebljavaju, ili čak kategorički tvrde da ju je nemoguće upotrebiti. Međutim, kada su definitorne generičke rečenice u pitanju, situacija nije sasvim jasna: naime, neki govornici albanskog prihvataju upotrebu lekseme *një* uz imenicu na poziciji subjekta, a neki je sasvim odbacuju.

7.3.1.4 Turski

U turskom se sintagme s neodređenim članom *bir* upotrebljavaju pod domašajem glagola želje i traženja. Međutim, leksema *bir* ni na koji način ne učestvuje u eventualnoj dvosmislenosti između specifičnog i nespecifičnog čitanja do koje može doći u ovim kontekstima: naime, turski ima poseban padežni nastavak kojim se obavezno markira specifično čitanje (Enç 1991, von Heusinger & Kornfilt 2005). Tako sintagma s

leksemom *bir* ima specifično čitanje u primeru (48), a nespecifično u primeru (49) (Enç 1991: 4):

(48) Ali **bir** piyano-**yu** kiralamak istiyor.

[Ali hoće da iznajmi (jedan određeni) klavir.]

(49) Ali **bir** piyano kiralamak istiyor.

[Ali hoće da iznajmi (bilo kakav) klavir.]

Moguće je upotrebiti i sintagmu bez lekseme *bir* : u tom slučaju moguće je samo nespecifično čitanje sintagme (von Heusinger & Kornfilt 2005).

U imperativu se koristi neodređeni član, mada se može izostaviti.

U normativnim generičkim rečenicama se leksema *bir* može upotrebiti (***Bir*** *erkek ağlamaz* = Jedan dečak ne plače), ali jedan ispitanik ovakvu upotrebu obeležava kao „izuzetno formalnu“. Ispitanici radije koriste pluralne sintagme (*Erkekler ağlamaz* = Dečaci ne plaču). U definitornim generičkim rečenicama upotreba lekseme *bir* je u potpunosti isključena.

U predikatu se leksema *bir* obično upotrebljava (*Tavşan bir hayvandır* = Zec je životinja [Zec jedna životinja]): rečenicu bez lekseme *bir* jedan ispitanik obeležava kao kolokvijalnu. Kada imenica denotira profesiju, s druge strane, leksema *bir* se obično ne upotrebljava (*Avukat(tır)* = On je advokat [Advokat (je)]), ali nije isključena, mada je ovakva upotreba obeležena kao izuzetno formalna (***Bir*** *avukat(tır)*). Kada je imenica modifikovana pridevom, leksema *bir* se upotrebljava (*İyi bir avukat(tır)* = On je jedan dobar advokat [Dobar jedan advokat je]), ali je moguće izostaviti je — opet, takva upotreba obeležena je kao kolokvijalna.

Dakle, jedini kontekst u kome je u turskom upotreba leksema *bir* u potpunosti isključena jeste subjekatska pozicija definitorne generičke rečenice. U normativnim generičkim rečenicama njena upotreba je marginalna. U predikatu je, s druge strane, leksema *bir* sasvim prihvatljiva, posebno kada je imenica modifikovana pridevom. Izuzetak čine imenice koje denotiraju profesije, s kojima je upotreba lekseme *bir* marginalna.

7.3.1.5 Sumarni pregled upotreba neodređenog člana u balkanskim jezicima

Na osnovu ovih površnih zapažanja, možemo dati sledeći tabelarni pregled upotreba lekseme 'jedan' (bila ona okarakterisana kao neodređeni član ili ne) u balkanskim jezicima i u srpskom (Tabela 14). Znak + znači da je leksemu 'jedan' *moгуće* upotrebiti (što ne znači da je obavezna!); znak ---- znači da se leksema 'jedan' ne upotrebljava. Ako u nekom polju postoji i znak + i znak ----, to znači da je u istom kontekstu *moгуće* upotrebiti leksemu 'jedan', ali da se u datom kontekstu radije upotrebljava nedeterminisana imenica.

Tabela 14

	turski	rumunski	grčki	albanski	bugarski	srpski	
SPECIFIČNA INTERPRETACIJA (subjekat i objekat)	+	+	+	+	+	+	
NESPECIFIČNA INTERPRETACIJA — imperativ	+	+	+	+	+	+	
NESPECIFIČNA INTERPRETACIJA — domašaj modalnog glagola	+	+	+	+	----	----	
UPOTREBE U PREDIKATU	imenice [-instit.]	+	+	---- +	---- +	----	----
	imenice [+instit.]	---- +	----	---- +	----	----	----
	+ adj.	+	+	+	+	+	+
GENERICKE REČENICE (subjekat)	definitorne	----	+	---- +	----	----	
	normativne	+	+	+	+	+	+

Kao što Tabela 14 pokazuje, u grčkom je leksemu 'jedan' moguće upotrebiti u najvećem broju konteksta, uključujući i kontekste pod domašajem glagola traženja i glagola želje. Međutim, leksema 'jedan' u tim konstektima nije obavezna. Albanski je

blizak grčkom po tome što se pod domašajem glagola traženja i glagola želje takođe može upotrebiti leksema 'jedan', ali se od grčkog odaljava po tome što nikako nije moguće upotrebiti leksemu 'jedan' u predikatu kada imenica označava profesiju. Bugarski i srpski razlikuju se od albanskog upravo po pitanju nespecifične interpretacije sintagme pod domašajem modalnog glagola: u ovim jezicima, leksema 'jedan' uvek forsira specifično čitanje. Jedina razlika između bugarskog i srpskog jeste u tome što se u normativnim generičkim rečenicama u srpskom može upotrebiti nedeterminisana imenica, ali to je posledica činjenice da u srpskom ne postoji određeni član, koji bi se morao upotrebiti u bugarskom u odsustvu lekseme 'jedan'.

Takođe, zanimljivo je napomenuti da je u generičkim rečenicama leksema 'jedan' u konkurenciji s određenim članom, dok je u predikativnim rečenicama u konkurenciji s golom imenicom.

7.4 Zaključak

Poređenje srpskog s balkanskim jezicima pokazuje nam nekoliko stvari:

1. Postoje sličnosti u distribuciji lekseme 'jedan' u balkanskim jezicima, što može govoriti u prilog arealnom poreklu razvoja ove lekseme u neodređeni marker, kako u bugarskom (i makedonskom), tako i u srpskom jeziku.

I opštije teorije gramatikalizacije mogu potkrepiti viđenje da je gramatikalizacija motivisana kontaktom: naime, kako Hajne i Kuteva (Heine & Kuteva 2005: 12) zapažaju, interni (tipološki) faktori nisu uzroci gramatikalizacije. Oni su samo potencijali, tj. tendencije. U slučajevima u kojima se neka jezička karakteristika može objasniti i internim, tipološkim faktorima i eksternim, kontaktnim faktorima, možemo govoriti o eksterno motivisanom ostvarenju unutrašnje tendencije. Prema njima, „u situacijama jezičkog kontakta, govornici stvaraju nove strukture crpeći iz univerzalnih strategija konceptualizacije“ (Heine & Kuteva 2005: 36).¹⁰¹ Kontakt može biti okidač (dakle, neka promena može biti uzrokovana kontaktom — eksternim faktorom, ali podržana unutrašnjom tendencijom), a može i ubrzati već postojeću tendenciju (dakle, pojava može već postojati u jeziku-primaocu, ali može biti ubrzana kontaktom s jezikom u kome je ta

---

¹⁰¹ „In situations of language contact, speakers create new structures by drawing on universal strategies of conceptualization.“ (Heine & Kuteva 2005: 36)

pojava razvijenija). Stoga možemo hipotetisati da je razvoj lekseme *jedan* u neodređeni marker u srpskom ojačan kontaktom s drugim jezicima Balkana, a da je sada podržan kontaktom sa zapadnoevropskim jezicima koji su prisutni u svakodnevnom životu preko medija (televizije i interneta).

2. S obzirom na to da lekema *jedan* u srpskom pokazuje istu distribuciju kao odgovarajuće lekseme (*едун, еден*) u bugarskom i makedonskom, možemo zaključiti da prisustvo određenog člana *ne* utiče na razvoj neodređenog člana.

3. Ipak, pitanje dodeljivanja *statusa* neodređenog člana leksemi 'jedan' uslovljeno je postojanjem određenog člana u datom jeziku. Naime, dok je u grčkom i albanskom postojanje neodređenog člana manje kontroverzno pitanje, bugarski i makedonski lingvisti podeljeni su po pitanju postojanja neodređenog člana: jedni proglašavaju lekseme *едун* ili *еден* neodređenim članom (Borodič 1961, Topolinjska 1981/1982, Avgustinova 1998, Mišeska Tomić 2006, Nicolova 2008), ali postoje i oni koji ovu leksemu određuju kao neodređenu zamenicu (Povarnicina 1996 za makedonski) ili neodređeni pridev (Dimitrova-Vulchanova & Giusti 1998:357 za makedonski). Srpski lingvisti, s druge strane, uvek negiraju članski status lekseme *jedan*. Međutim, srpsko *jedan*, bugarsko *едун* i makedonsko *еден* imaju gotovo identičnu distribuciju. Albanska i grčka situacija se takođe ne razlikuju mnogo od slovenske. Očigledno su istraživači koji se bave jezikom koji već ima određeni član mnogo spremniji da proglase leksemu 'jedan' neodređenim članom onda kada ona ima bilo kakve nenumeričke upotrebe.

Dakle, gramatikalizacija broja 'jedan' u neodređeni marker (a možda i član) prisutna je u južnoslovenskim balkanskim jezicima. Postoji kontinuum od jugoistoka ka severozapadu. Bugarski i makedonski imaju određeni član, tako da se (eventualni) neodređeni član, u nastajanju, uklapa u već zatečenu paradigmu određenog člana. Međutim, bez obzira na nepostojanje određenog člana u srpskom, 'jedan' i ovde razvija članske upotrebe, i to na isti način kao bugarski i makedonski.

Možemo zaključiti da lekseme *едун, еден* i *jedan* predstavljaju *incipijentne kategorije*. Incipijentne kategorije imaju sledeće odlike (Heine & Kuteva 2005: 29):

1. incipijentne kategorije su često dvosmislene između izvornog i novog značenja, odnosno, interpretacija u skladu s izvornim značenjem je obično moguća;
2. njihova upotreba je fakultativna;

3. fonemski se ne razlikuju od izvorne kategorije;

4. govornici i gramatičari ih često ne prepoznaju kao posebne gramatičke jedinice.

Stoga je njihova upotreba kontroverzna, i može biti proskribovana u književnom jeziku.

8. Zaključak

8.1 Lekseme *jedan* i *neki* i mogućnosti daljeg istraživanja

8.1.1. Leksema *jedan*

Poredeći sintagme s leksemom *jedan* u srpskom sa sintagmama s neodređenim članom u francuskom, utvrdili smo sledeće:

1. U *realis* kontekstima — a to su potvrдне izjavne rečenice u perfektivnom perfetku, odnosno perfektu svršenog glagola, ili prezentu radnje u toku, bez operatora — sintagme s leksemom *jedan*, kao i sintagme s neodređenim članom, imaju specifičnu interpretaciju.

2. U *irrealis* kontekstima koji isključuju specifičnu i nameću nespecifičnu interpretaciju sintagme, a to su imperativ i generička kondicionalna rečenica, sintagma s neodređenim članom u francuskom i sintagma s leksemom *jedan* u srpskom imaju nespecifičnu interpretaciju (*Kupi mi jednu lutku!*).

3. U *irrealis* kontekstima u kojima je moguća ili specifična ili nespecifična interpretacija neodređene sintagme u francuskom — a to su domašaj modalnog glagola (tzv. neprozirni konteksti) i domašaj univerzalnog kvantifikatora — sintagma s leksemom *jedan* u srpskom ima samo specifičnu interpretaciju, po čemu se razlikuje od sintagmi s neodređenim članom u francuskom. Rečenica *Marija želi da se uda za jednog Rusa* može značiti samo da Marija želi da se uda za konkretnog Rusa, sagovorniku nepoznatog, dok *Marie veut épouser un Russe* može značiti ili da Mari želi da se uda za konkretnog Rusa, nepoznatog sagovorniku, ili da želi da se uda za bilo koju osobu koja je ruske nacionalnosti.

U bugarskom zatičemo istu situaciju kao u srpskom: sintagme s leksemom *една* u istim kontekstima interpretiraju se samo specifično. Međutim, sintagme s ekvivalentnim leksemama u rumunskom, albanskom, grčkom i turskom u istim kontekstima dvosmislene su između specifične i nespecifične interpretacije (mada često postoje dodatni elementi u rečenici koji razdvajaju specifičnu od nespecifične interpretacije).

Ono što bi trebalo još istražiti jeste ponašanje francuskog neodređenog člana i lekseme *jedan* u opštim (*da / ne*) pitanjima, pošto prisustvo određenih modalnih izraza

(npr. *slučajno*) nameće specifičnu interpretaciju neodređene sintagme u francuskom i sintagme s leksemom *jedan* u srpskom. Trebalo bi dodatno proučiti koji su izrazi u pitanju i zašto njihovo prisustvo favorizuje baš specifičnu interpretaciju.

Trebalo bi dodatno istražiti i upotrebe neodređenog člana i lekseme *jedan* pod domašajem negacije. U francuskom bi to bilo posebno značajno, zato što pod domašajem negacije neodređeni član ima istu inrepretaciju kao determinator *aucun*.

4. Samo generičke rečenice normativnog tipa prihvataju upotrebu sintagmi s leksemom *jedan* u srpskom (*Jedan dečak ne plače*) i sintagmi s ekvivalentnom leksemom u bugarskom, albanskom, grčkom ili turskom. U definitornim generičkim rečenicama ovakve sintagme u nabrojanim jezicima nisu prihvatljive. S druge strane, u francuskom i rumunskom ne postoje nikakva ograničenja u pogledu sintagmi koje se mogu upotrebiti u definitornim generičkim rečenicama.

5. U predikatu, sintagma s leksemom *jedan* u srpskom može se tumačiti ili kao marker specifičnosti (*Marija je jedna balerina*), ili kao emfatički, afektivno-ekspresivni marker. Ovu drugu funkciju može imati uz imenice koje su već i same afektivno markirane (skalarne) (*Marija je jedna budala*), ili uz imenice koje su modifikovane evaluativnim pridevom (*Marija je jedna divna / grozna osoba*). Iako može imati ovakve interpretacije, francuski neodređeni član je u predikatskim imeničkim sintagmama u principu neutralan, i obavezno se upotrebljava, izuzev uz imenice koje imaju obeležje institucionalizovanosti (profesija, titula, nacionalna pripadnost, itd.).

U bugarskom je situacija slična onoj u srpskom, s tom razlikom što se leksema *един* može upotrebiti i uz imenice koje denotiraju profesije itd., i tako ih pretvoriti u evaluativne (*Иван е един артист* znači da je Ivan loš umetnik).

U rumunskom, albanskom, grčkom i turskom, ekvivalentna leksema može se upotrebiti uz skalarne imenice ili imenice modifikovane evaluativnim pridevom, ali i uz neutralne imenice, bez ikakvih dodatnih značenjskih primesa (marker specifičnosti ili afektivnosti). Uz imenice koje su obeležene kao institucionalizovane, međutim, ekvivalentna leksema se ne upotrebljava, kao ni u francuskom.

Ovo istraživanje moglo bi se proširiti i na sintagme van subjekatske i objekatske pozicije. Logičan korak u tom pravcu bilo bi ispitivanje sintagmi u subjekatskom i objekatskom genitivu (tipa *portret jedne dame, negovanje jedne kulture, reči jednog*

pisca), a zatim i sintagmi u temporalnom genitivu (*jednog dana*) i sintagmi u okviru različitih predložko-padežnih konstrukcija (*u jednoj planini, iz jedne reke*).

Takođe, trebalo bi detaljno ispitati upotrebe lekseme *jedan* uz druge tipove imenica, pre svega vlastite i apstraktne.

8.1.2 Leksema *neki*

Oslanjajući se na postojeća istraživanja u srpskom i na poređenje s francuskim neodređenim članom, o leksemi *neki* utvrdili smo sledeće:

1. U *realis* kontekstima u srpskom može se upotrebiti i sintagma s leksemom *neki*, ali leksema *neki* ima dodatne značenjske komponente, kao što su nepoznatost referenta govorniku i nerelevantnost za dalji diskurs, dok je leksema *jedan* u ovom pogledu neutralna, osim kada je u eksplicitnom kontrastu s leksemom *neki*.

2. U *irrealis* kontekstima koji isključuju specifičnu i nameću nespecifičnu interpretaciju sintagme, a to su imperativ i generička kondicionalna rečenica, sintagma s leksemom *neki* ima nespecifičnu interpretaciju (*Kupi mi neku lutku!*).

3. U *irrealis* kontekstima u kojima je moguća ili specifična ili nespecifična interpretacija neodređene sintagme u francuskom, a to su domašaj modalnog glagola (tzv. neprozirni konteksti) i domašaj univerzalnog kvantifikatora, sintagma s leksemom *neki* dvosmislena je između specifične i nespecifične interpretacije, što je približava neodređenom članu u francuskom. *Marija želi da se uda za nekog Rusa* može značiti da Marija želi da se uda za konkretnu osobu koju ni govornik ni sagovornik ne poznaju, ili da želi da se uda za bilo koju osobu koja je ruske nacionalnosti.

4. Leksema *neki* ne može se upotrebiti u generičkoj rečenici.

5. Leksema *neki* u predikatu ponaša se kao marker specifičnosti. Međutim, za razliku od lekseme *jedan*, ona može funkcionisati kao vrsta afektivnog markera uz imenice koje imaju obeležje institucionalizovanosti (*I ta mi je neka pevačica*). Takođe, leksema *neki* postaje prihvatljiva u predikatu ako je u rečenici prisutan neki modalni izraz (*Izgleda da je Marija neka pametna devojka*), što je pojava koju bi trebalo dodatno ispitati.

Leksema *nekakav*, kojom se mi nismo bavili, mogla bi se ispitati korišćenjem istih ovih kriterijuma. To bi doprinelo dodatnom rasvetljavanju njenog odnosa s leksemom *neki*.

8.1.3 Nedeterminisana imenica

Nedeterminisane imenice su nam bile tema samo marginalno, i samo u odnosu na imenice determinisane leksemama *jedan* ili *neki*. One zaslužuju zasebno istraživanje, koje bi bilo usredsređeno pre svega na njihovu interpretaciju kao *određenih* ili *neodređenih*, a zatim, u okviru neodređenosti, na njihove eventualne specifične i nespecifične interpretacije. Ipak, možemo povući izvesne paralele sa zaključcima iznetim o leksemama *jedan* i *neki*.

1. U *realis* kontekstima sintagme bez determinatora uglavnom se interpretiraju kao *određene* (*Devojka je ušla u sobu*). Međutim, mogu se interpretirati kao neodređene i *specifične* u rečničnim konstrukcijama koje takvu interpretaciju nameću ili snažno favorizuju, kao što su egzistencijalne rečenice (*Ima knjiga na stolu*) i poredak V+S (*U sobu je ušla devojka*). Takođe, imaju *nespecifičnu* interpretaciju kada su kontrastivno naglašene (*U sobu je ušla devojka, a ne mladić*).

Faktor kontrastivnog i emfatičkog naglašavanja pokazao se izuzetno relevantnim za interpretaciju imeničkih sintagmi, te bi ga trebalo dodatno istražiti, i, po mogućstvu, izdvojiti formalne kriterijume koji bi razgraničili ove dve vrste naglašavanja.

2. U *irrealis* kontekstima koji isključuju specifičnu i nameću nespecifičnu interpretaciju sintagme, a to su imperativ i generička kondicionalna rečenica, nedeterminisana imenica ima *nespecifičnu* interpretaciju (*Kupi mi lutku!*).

3. U *irrealis* kontekstima u kojima je moguća ili specifična ili nespecifična interpretacija neodređene sintagme u francuskom, a to su domašaj modalnog glagola (tzv. neprozirni konteksti) i domašaj univerzalnog kvantifikatora, nedeterminisana imenica dvosmislena je između *određene* i *nespecifične* interpretacije. Rečenica *Marija želi da se uda za Rusa* može značiti da Marija želi da se uda za Rusa koji je poznat svim učesnicima u komunikaciji, ili da želi da se uda za bilo koju osobu koja je ruske nacionalnosti.

4. Nedeterminisana imenica može se upotrebiti u svim tipovima generičkih rečenica (*Zec je životinja, Dečak ne plače*).

5. Upotreba sintagme bez determinatora u predikatu jeste uobičajena, nemarkirana pojava (*Petar je dečak, Petar je arhitekta*).

Sintagme bez determinatora upotrebljavaju se i u poredbenim konstrukcijama. Zanimljivo bi bilo istražiti zašto je u ranijim fazama jezičkog razvoja u ovim kontekstima bilo moguće upotrebiti leksemu *jedan* (*Kao jedni psi vi mrete*), a danas se te upotrebe

osećaju kao nemoguće. Takođe, trebalo bi rasvetliti vezu između predikativnih upotreba imeničkih sintagmi i upotreba u poredbenim konstrukcijama.

8.2. Leksema 'jedan' i implikaciona skala

Da bi leksema 'jedan' mogla imati i specifične i nespecifične interpretacije pod domašajem modala ili univerzalnog kvantifikatora, ona mora imati mogućnost da se upotrebljava nespecifično, u kontekstima koji nameću nespecifičnu interpretaciju (kao što je imperativ). A da bi se u takvim kontekstima mogla upotrebiti, ona mora imati mogućnost da se interpretira specifično. Implikaciona skala za specifične i nespecifične interpretacije izgledala bi ovako:

- *realis* konteksti (obavezna spec. interp.) > *irrealis* konteksti, imperativ (obavezna nespec. interp.) > *irrealis* konteksti domašaj modala ili univerzalnog kvantifikatora (moguće obe interpretacije)

U francuskom i rumunskom jeziku neodređeni član se ne upotrebljava u predikatu jedino uz imenice koje su obeležene kao institucionalizovane. Stoga ovaj kontekst možemo staviti na sam kraj gramatikalizacione skale. To ne znači da ova dva jezika nemaju neodređeni član, već da postoji još prostora za njegov eventualni dalji razvoj.

Pre nego što počne da se upotrebljava uz imenice s obeležjem [+institucionalizovano], leksema 'jedan' mora se upotrebljavati i u predikatu uz neutralne imenice. A pre toga, mora se upotrebljavati uz imenice modifikovane evaluativnim pridevom, ili uz skalarne imenice. Dakle, progresija upotreba u predikatu izgledala bi ovako:

- predikat + modifikacija > predikat, neutralne imenice > predikat [+inst]

U subjekatskim sintagmama u defintornim generičkim rečenicama u francuskom i rumunskom može se javiti neodređeni ili određeni član. Određeni član se redovno upotrebljava u ovakvim rečenicama u grčkom i albanskom (a čak je i u rumunskom češći). Stoga se upotreba lekseme 'jedan' u defintornim generičkim rečenicama nalazi dalje na implikacionoj skali u odnosu na upotrebu u normativnim generičkim rečenjima: pre nego što se počne upotrebljavati u defintornim generičkim rečenicama, leksema 'jedan' mora se upotrebljavati u normativnim generičkim rečenicama. Napominjemo da je u

normativnim generičkim rečenicama takođe moguće uporebiti *određeni* član u jezicima koji ga poseduju. Progresija upotreba lekseme 'jedan' u generičkim rečenicama izgledala bi ovako:

- normativne generičke rečenice > definitorne generičke rečenice

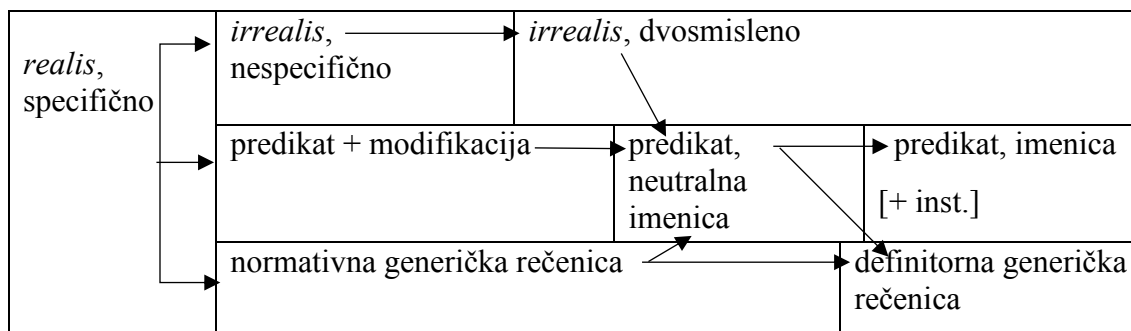
Pre nego što pristupimo spajanju ovih progresija u predlog implikacione skale za srpski, moramo istaći dve stvari:

1) U *realis* i *irrealis* kontekstima, kao i u predikatu, leksema 'jedan' je u konkurenciji s *odsustvom determinacije*. Stoga se *realis* i *irrealis* konteksti mogu, eventualno, postaviti na istu skalu s predikativnim upotrebama, iako se radi o različitim sintaksičkim pozicijama. Međutim, u tom slučaju postojale bi hijererijski jednake upotrebe.

2) Predikativne i generičke upotrebe veoma su bliske, pošto u oba slučaja imenička sintagma denotira svojstva, a ne entitet. Međutim, u jezicima koji poseduju određeni član, leksema 'jedan' je u generičkim rečenicama u konkurenciji s *određenim članom*, a ne s *odsustvom determinacije*, kao što je to slučaj u predikatu. Stoga se možemo zapitati da li upotrebe leksema 'jedan' u predikatu i upotrebe člana u generičkim rečenicama treba postaviti na istu skalu, kao što to postuliraju implikacione šeme predstavljene u poglavlju 3.

Ako se odlučimo da zadržimo pristup po kome se predikativne i generičke upotrebe nalaze na istoj implikacionoj skali, možemo predložiti skalu upotreba lekseme 'jedan' predstavljenu u Tabeli 15:

Tabela 15

Stupanj upotreba neodređenog člana u *definitornoj* generičkoj rečenici nalazi se na kraju skale, neznatno ispred upotreba u predikatu uz imenice s obeležjem

[+institucionalizovano], mada može biti i hijerarhijski jednaka s ovom upotrebom. Argument za takav raspored jeste činjenica da se u francuskom i rumunskom neodređeni član može upotrebiti u definitornoj generičkoj rečenici, ali ne u predikatu uz imenice s obeležjem [+institucionalizovano].

Upotrebe u predikatu uz neutralne imenice (koje nisu markirane obeležjem [+institucionalizovano] niti su skalarne) razvile bi se *posle* nespecifičnih upotreba pod domašajem modala ili univerzalnog kvantifikatora (što je u tabeli označeno kao „*irrealis*, dvosmisleno“). Argument za ovakav redosled jeste činjenica da su u albanskom i grčkom sintagme s leksemom 'jedan' već dvosmislene u ovom kontekstu, ali da leksema 'jedan' nije ustaljena u predikatu uz neutralne imenice.

Upotrebe lekseme 'jedan' u *irrealis* kontekstima koji isključuju specifičnu interpretaciju (u tabeli označeno kao „*irrealis*, nespecifično“), u predikatu kada je imenica skalarna ili kada je modifikovana evaluativnim pridevom (u tabeli – „predikat + modifikacija“) i u normativnim generičkim rečenicama, hijerarhijski su jednake. Argument za to jeste činjenica da je u bugarskom i srpskom u svim ovim kontekstima moguće upotrebiti leksemu 'jedan'.

8.3 Leksema *jedan* kao neodređeni član?

Ono što leksemu *jedan* nesumnjivo približava francuskom neodređenom članu jeste mogućnost upotrebe u generičkoj rečenici. Francuski neodređeni član se i inače od ostalih neodređenih determinatora razlikuje upravo po tome što je jedini dovoljno semantički ispražnjen da bi se mogao upotrebiti u generičkoj rečenici.

Sintagma s leksemom *jedan*, međutim, nije dvosmislena pod domašajem modalnog glagola ili univerzalnog kvantifikatora, što je važna karakteristika neodređenog člana. S druge strane, dvosmislenost u ovim kontekstima odlika je većine neodređenih determinatora u francuskom a ne samo neodređenog člana.

Međutim, u francuskom je neodređeni član *obavezni* član sintagme, što se za srpsku leksemu *jedan* ne može reći, iako je njena upotreba u određenim kontekstima obavezna. Pristup za koji smo se mi opredelili ne omogućava ispitivanje obaveznosti upotrebe lekseme *jedan*. Implikacione skale postulirane u okviru teorije gramatikalizacije jesu semantičko-pragmatičke prirode: one nam o sintaksičkim zaprekama ne govore ništa. Drugim rečima, one predstavljaju razvoj i implikacije *značenja* lekseme 'jedan' u datom

jeziku, a to nije dovoljno ako želimo da ispitamo da li je neka leksema na putu da postane član. Obaveznost upotrebe jeste presudni faktor kada se govori o neodređenom članu, i članu uopšte, ali za ispitivanje eventualnog porasta obaveznosti potreban bi bio drugačiji teorijski pristup.

9. Literatura

- Aloni & Port 2015 — Aloni, Maria, and Angelica Port. „Epistemic indefinites and methods of identification.“ *Epistemic Indefinites: Exploring Modality Beyond the Verbal Domain*. Ed. Luis Alonso-Ovalle and Paula Menéndez-Benito. Oxford: Oxford University Press. 117–140
- Arsenijević 2018 — Arsenijević, Boban. „Atypical demonstratives in an articleless language.“ *Atypical demonstratives: Syntax, semantics and pragmatics*. Ed. Marco Coniglio, Andrew Murphy, Eva Schlachter, and Tonjes Veenstra. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2018. 161–195.
- Asenova 2002 — Асенова, Петя. *Балканско езикознание*. Велико Търново: Faber, 2002.
- Avgustinova 1998 — Avgustinova, Tania. „Determinedness and Replication Potential of Nominal Material in Bulgarian.“ *Balkanistica* 11 (1998): 1–17.
- Bende-Farkas & Kamp 2001 — Bende-Farkas, Ágnes, and Hans Kamp. „Indefinites and binding: from specificity to incorporation.“ *Lecture Notes, Revised Version*. Stuttgart University, 2001. *ims.uni-stuttgart.de*. Web. 12.5.2018. <<https://www.ims.uni-stuttgart.de/archiv/kamp/files/2001.bende-farkas.kamp.indefinites.pdf>>.
- Beysade 2005 — Beysade, Claire. „Les définis génériques en français: noms d’espèces ou sommes maximales.“ *Noms nus et généricité*. Ed. Carmen Dobrovie-Sorin. Paris: Presses Universitaires de Vincennes, 2005. 33–63.
- Beysade & Dobrovie-Sorin 2005 — Beysade, Claire, and Carmen Dobrovie-Sorin. „A syntax-based analysis of predication.“ *Semantics and Linguistic Theory* 15 (2005): 44–61.
- Birnbaum 1984 — Birnbaum, Henrik. „A Typological View of Serbo-Croatian: Some Preliminary Considerations.“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 27–28 (1984–1985): 77–84.
- Borodič 1961 — Бородич, Вера В. „Об общих принципах употребления членных форм и глагольных времен в болгарском языке.“ *Известия на Института за български език* 7 (1961): 49–80.
- Carlier 2001 — Carlier, Anne. „La genèse de l’article un.“ *La linguistique diachronique: grammaticalisation et sémantique du prototype*. Ed. Walter de Mulder et Anne Vanderheyden. Numéro spécial de *Langue Française* 130 (2001): 65–88.

- Carlson 1982 — Carlson, Gregory. „Generic Terms and Generic Sentences.“ *Journal of Philosophical Logic* 11.2 (1982): 145–181.
- Chierchia 1998 — Chierchia, Gennaro. „Reference to kinds across language.“ *Natural language semantics* 6.4 (1998): 339–405.
- Chiriacescu & von Heusinger 2009 — Chiriacescu, Sofiana, and Klaus von Heusinger. „Pe-marking and referential persistence in Romanian.“ *Focus at the Syntax-Semantics Interface*. Ed. Arndt Rieger and Edgar Onea. *Sin Spec: Working Paper of the SFB 732* 13 (2009): 1–17.
- Corblin 2006 — Corblin, Francis. „Les indéfinis entre quantification et référence.“ *Indéfinis et prédication*. Ed. Francis Corblin, Sylvie Ferrando et Lucien Kupferman. Paris: Presses de l’Université Paris-Sorbonne, 2006. 39–50.
- Corblin & Tovenà 2003 — Corblin, Francis et Lucia M. Tovenà. „L’expression de la négation dans les langues romanes.“ *Les langues romanes : problèmes de la phrase simple*. Ed. Danièle Godard. Paris: CNRS Editions, 2003. 281–343. *univ-paris-diderot.fr*. Web. 30.3.2019. <<http://utilisateurs.linguist.univ-paris-diderot.fr/~tovena/papers/CorblinTovena03NC.pdf>>.
- Corblin *et al.* 2004 — Corblin, Francis, Viviane Déprez, Henriëtte de Swart and Lucia Tovenà. „Negative concord.“ *Handbook of French Semantics*. Ed. Francis Corblin and Henriëtte de Swart. CSLI publications, 2004. 417–452.
- Corblin 2009 — Corblin, Francis. „La vocation existentielle des pronoms indéfinis.“ *Филолошки преглед* 36.2 (2009): 171–183.
- Croft 1983 — Croft, William. „Quantifier scope ambiguity and definiteness.“ *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 9 (1983): 25–36.
- Čudomirović 2012 — Чудомировић, Јован. „О полифункционалности лексеме један у српском језику.“ *Научни састанак слависта у Букове дане* 41.3 (2012): 319–346.
- Dahl 1970 — Dahl, Östen. „Some notes on indefinites.“ *Language* (1970): 33–41.
- Dahl 1975 — Dahl, Östen. „On generics.“ *Formal Semantics of Natural Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975. 99–111.
- Dahl 1999 — Dahl, Östen. Rev. of *Indefinite Pronouns*, by Martin Haspelmath. *Linguistics and Philosophy* 22 (1999): 663–678.
- Dancygier 1998 — Dancygier, Barbara. *Conditionals and Prediction: Time, Knowledge and Causation in Conditional Constructions*. Cambridge University Press, 1998.

- Dimitrova-Vulchanova & Giusti 1998 — Dimitrova-Vulchanova, Mila, and Giuliana Giusti. „Fragments of Balkan Nominal Structure.“ *Possessors, Predicates, and Movement in the Determiner Phrase*. Ed. Artemis Alexiadou and Chris Wilder. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1998. 333–360.
- Dobrovie-Sorin & Beyssade 2012 — Dobrovie-Sorin, Carmen, and Claire Beyssade. *Redefining Indefinites*. Dordrecht: Springer, 2012.
- Đurić 2015 — Ђурић, Љубица. „Граматикализација и генеричке реченице са један/един у српском и у бугарском.“ *Филологически форум* 2 (2015): 41–48.
- Elliot 2000 — Elliott, Jennifer R. „Realis and irrealis: Forms and concepts of the grammaticalisation of reality.“ *Linguistic Typology* 4.1 (2000): 55–90.
- Enç 1991 — Enç, Mürvet. „The semantics of specificity.“ *Linguistic inquiry* 22.1 (1991): 1–25.
- Farkas 1994 — Farkas, Donka F. „Specificity and scope.“ *Actes du Premier Colloque Langues & Grammaire, Paris*. Ed. Lea Nash et Georges Tsoulas, 1994. 119–137.
- Farkas 2002 — Farkas, Donka F. „Specificity Distinctions.“ *Journal of Semantics* 19 (2002): 213–243.
- Feuillet 2012 — Feuillet, Jack. *Linguistique comparée des langues balkaniques*. Paris: Institut d'études slaves, 2012.
- von Heusinger 2000 — von Heusinger, Klaus. „The Reference of Indefinites.“ *Reference and Anaphoric Relations*. Ed. Klaus von Heusinger and Urs Egli. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2000. 247–265.
- von Heusinger 2008 — von Heusinger, Klaus. „Referentially Anchored Indefinites.“ *Existence: Semantics and Syntax*. Ed. Ileana Comorovski and Klaus von Heusinger. Dordrecht: Springer, 2008. 273–292.
- von Heusinger 2011 — von Heusinger, Klaus. „Specificity.“ *Semantics. An International Handbook of Natural Language Meaning*. Ed. Klaus von Heusinger, Claudia Meierborn, and Paul Portner. Vol. 2. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2011. 1025–1058.
- von Heusinger & Onea 2008 — von Heusinger, Klaus, and Edgar Onea Gáspár. „Triggering and blocking effects in the diachronic development of DOM in Romanian.“ *Probus* 20.1 (2008): 67–110.

- von Heusinger & Chiriacescu 2013 — von Heusinger, Klaus, and Sofiana Chiriacescu. „The Discourse structuring potential of differential object marking, the case of indefinite and definite direct objects in Romanian.“ *Revue roumaine de linguistique* 58.4 (2013): 439–456.
- von Heusinger & Kornfilt 2005 — von Heusinger, Klaus, and Jaklin Kornfilt. „The case of the direct object in Turkish: Semantics, syntax and morphology.“ *Turkic languages* 9 (2005): 3–44.
- Fodor & Sag 1982 — Fodor, Janet Dean, and Ivan A. Sag. „Referential and quantificational indefinites.“ *Linguistics and philosophy* 5.3 (1982): 355–398.
- Forbes 2013 — Forbes, Graeme. „Intensional Transitive Verbs.“ *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Fall 2013 Edition. Ed. Edward N. Zalta. Web. 10.10.2018. <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/intensional-trans-verbs/>>.
- Friedman 1976 — Friedman, Victor A. „The Question of a Bulgarian Indefinite Article.“ *Bulgaria past & present. Studies in History, Literature, Economics, Music, Sociology, Folklore & Linguistics. Proceedings of the First International Conference on Bulgarian Studies Held at the University of Wisconsin, Madison — May 3–5, 1973*. Ed. Thomas Butler. Columbus: American Association for the Advancement of Slavic Studies, 1976. 334–340.
- Friedman 2000a – Friedman, Victor A. „The Bulgarian Indefinite Article Revisited in Its Balkan Context.“ *Българистиката в зората на XXI век: българо-американската перспектива за научни изследвания. Шеста конференција на български и американски учени, Благоевград, България, 30 май – 2 юни 1999*. София: ИК „Гутенберг“, 2000. 105–115.
- Friedman 2000b — Friedman, Victor A. „Observations on the Use of *Jedan* as a Marker of Indefiniteness in Serbian/Croatian.“ *In a Foreign Harbor: Essays in Honor of Vasa D. Mihailovich*. Ed. Radmila J. Gorup i Bogdan Rakić. Bloomington, IN: Slavica Publishers, 2000. 195–204.
- Friedman 2001 — Friedman, Victor. „The Romani Indefinite Article in Its Historical and Areal Context.“ *“Was ich noch sagen wollte...” A multilingual Festschrift for Norbert Boretzky on the occasion of his 65th birthday*. Ed. Birgit Iгла and Thomas Stolz. Berlin: Akademie Verlag, 2001. 287–301.

- Friedman 2002 — Friedman, Victor A. „The Indefiniteness of 'one' in Its Macedonian and Balkan Context.“ *Зборник реферати од четвртата македонско–северноамериканска славистичка конференција за македонистика „Македонски јазик, литература и култура“, Охрид, 5–6 август 2000.* Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 2002. 25–33.
- Friedman 2003 — Friedman, Victor A. „'One' as an Indefinite Marker in Balkan and non-Balkan Slavic.“ *Прилози* 28.1 (2003): 109–151.
- Friedman 2006 — Friedman, Victor A. „Balkans as a Linguistic Area.“ *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Ed. Keith Brown. Vol. 1. Boston: Elsevier, 2006.
- Galmiche 1985 — Galmiche, Michel. „Phrases, syntagmes et articles génériques.“ *Langages* 79 (1985): 2–39.
- Giannakidou 2011 — Giannakidou, Anastasia. „Negative and positive polarity items: Variation, licensing, and compositionality.“ *Semantics. An International Handbook of Natural Language Meaning*. Ed. Klaus von Stechow, Claudia Meierborn, and Paul Portner. Vol. 2. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2011. 1660–1713.
- Givón 1978 — Givón, Talmy. „Definiteness and Referentiality.“ *Universals of Human Language. Vol. 4. Syntax*. Ed. Joseph Harold Greenberg, Charles Albert Ferguson, and Edith A. Moravcsik. Stanford: Stanford University Press, 1978. 291–330.
- Givón 1981 — Givón, Talmy. „On the development of the numeral 'one' as an indefinite marker.“ *Folia Linguistica Historica* 2.1 (1981): 35–53.
- Geist 2013 — Geist, Ljudmila. „Bulgarian *edin*: the Rise of an Indefinite Article.“ *Formal Description of Slavic Languages: The Ninth Conference. Proceedings of FDSL 9, Göttingen 2011*. Ed. Uwe Junghanns, Dorothee Fehrmann, Denisa Lenertova, and Hegen Pitsch. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2013. 125–148.
- Ginina 1987 — Гинина, Стефания. „Изразяване на категорията *неопределеност на имената* в съвременния български език.“ *Доклади 3. Съвременен българския език. Втори международен конгрес по българистиката. София, 23 май – 3 юни 1986 г.* София: БАН, 1987. 447–454.
- Gosselin 1990 — Gosselin, Laurent. „L'interprétation des relatives: le rôle des déterminants.“ *Linguisticae Investigationes* 14.1 (1990): 1–30.
- Guéntcheva 1994 — Guéntcheva, Zlatka. „Edin « un » et l'indétermination en bulgare.“ *Faits de langues* 4 (1994): 113–120.

- Haspelmath, Martin. *Indefinite Pronouns*. New York: Oxford University Press Inc., 1997.
- Heim 1983/2002 — Heim, Irene. „File change semantics and the familiarity theory of definiteness.“ *Semantics: Critical Concepts in Linguistics*. Ed. Javier Gutiérrez-Rexach. London, New York: Routledge, 1983. 108–135. Rpt. in *Formal Semantics: The Essential Readings*. Ed. Paul Portner and Barbara H. Partee. Blackwell Publishers, 2002. 223–248.
- Heim 2011 — Heim, Irene. „Definiteness and indefiniteness.“ *Semantics. An International Handbook of Natural Language Meaning*. Ed. Klaus von Heusinger, Claudia Meierborn, and Paul Portner. Vol. 2. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2011. 996–1025.
- Heine 1997 — Heine, Bernd. *Cognitive Foundations of Grammar*. New York: Oxford University Press, 1997.
- Heine & Kuteva 2005 — Heine, Bernd, and Tania Kuteva. *Language Contact and Grammatical Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Heine & Kuteva 2007 — Heine, Bernd, and Tania Kuteva. *The Genesis of Grammar. A reconstruction*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Hendriks 1982 — Hendriks, Peter. „On Distinguishing Articles in Albanian.“ *Studies in Slavic and General Linguistics* 2 (1982): 95–108.
- Higgins 1979/2015 — Higgins, Francis Roger. *The Pseudo-Cleft Construction in English*. New York, London: Garland Publishing, Inc., 1979. [Fototipsko izdanje. Oxon: Routledge, 2015]
- Hogeweg 2009 — Hogeweg, Lotte. „What’s So Unreal about the Past? Past Tense and Counterfactuals.“ *Studies on English Modality. In Honour of Frank Palmer*. Ed. Anastasios Tsangalidis and Roberta Facchinetti. Bern: Peter Lang, 2009. 181–208.
- Holton *et al.* 2012 — Holton, David, Peter Mackridge, and Irene Philippaki-Warbuton. *Greek: A comprehensive grammar of the modern language*. Revised by Vassilios Spyropoulos. London, New York: Routledge, 2012.
- Hopper & Traugott 2003 — Hopper, Paul J., and Elizabeth Closs Traugott. *Grammaticalization*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Ionin 2006 — Ionin, Tania. „This is definitely specific: specificity and definiteness in article systems.“ *Natural Language Semantics* 14 (2006): 175–234.

- Ivić 1971 — Ивић, Милка. „Лексема *један* и проблем неодређеног члана.“ *Зборник за филологију и лингвистику* 14.1 (1971): 103–119.
- Ivić 1989 — Ivić, Milka. „On referentially used nouns and the upgrading/downgrading of their identificatory force.“ *Yugoslav General Linguistics*. Ed. Miloš Radovanović. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1989. 91–99.
- Ivić 1995 — Ivić, Milka. „Srpsko *један* / bugarsko *един* u ulozi odredbe predikatske imenice.“ *O zelenom konju. Novi lingvistički ogledi*. Beograd: Biblioteka XX vek, 1995. 217–224.
- Ivić 2000 — Ivić, Milka. „O odredbi *izvestan*.“ *Lingvistički ogledi, tri*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2000. 137–148.
- Ivić 2001 — Ивић, Павле. *Дијалектологија српскохрватског језика*. Приредио Драгољуб Петровић. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2001.
- Ivić 2002 — Ivić, Milka. „O problemu reda reči.“ *Red reči. Lingvistički ogledi, četiri*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2002. 26–33.
- Ivić 2008 — Ivić, Milka. „O slovenskim obaveznim determinatorima.“ *Lingvistički ogledi*. Treće, dopunjeno izdanje. Beograd: Biblioteka XX vek, 2008. 245–253.
- Jayez & Tovená 2002 — Jayez, Jacques, and Lucia M. Tovená. „Determiners and (Un)certainty.“ *Semantics and Linguistic Theory* 12 (2002): 164–183.
- Jayez & Tovená 2006 — Jayez, Jacques, and Lucia M. Tovená. „Epistemic determiners.“ *Journal of Semantics* 23.3 (2006): 217–250.
- Kaçani 2014 — Kaçani, Lindita. „Grammatical mistakes of Albanian students in learning English as a foreign language.“ *Mediterranean Journal of Social Sciences* 19 (2014): 323–329.
- Kallulli 1999 — Kallulli, Dalina. *The Comparative Syntax of Albanian: On the Contribution of Syntactic Types to Propositional Interpretation*. Diss. Durham University, 1999.
- Kamp & Reyle 1993 — Kamp, Hans and Uwe Reyle. *From Discourse to Logic*. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 1993.
- Kamp & Bende-Farkas 2019 — Kamp, Hans, and Ágnes Bende-Farkas. „Epistemic specificity from a communication-theoretic perspective.“ *Journal of Semantics* 36.1 (2019): 1–51.

- Karadžić 1996 — Караџић, Вук. *Препуска XI, 1855–1858*. Приредио Голуб Добрашиновић. Београд: Просвета, 1996.
- Karttunen 1969/1976 — Karttunen, Lauri. „Discourse referents.“ *International Conference on Computational Linguistics COLING 1969*. Research group for quantitative linguistics, 1969. 1–38. Rpt. in *Syntax and Semantics, vol. 7. Notes from the Linguistic Underground*. Ed. James D. McCawley. New York: Academic Press, 1976. 363–385.
- Kazazis & Pentheroudakis 1976 — Kazazis, Kostas, and Joseph Pentheroudakis. „Reduplication of indefinite direct objects in Albanian and Modern Greek.“ *Language* 52.2 (1976): 398–403.
- Клајн 2000 — Клајн, Иван. *Лингвистичке студије*. Београд: Партедон, 2000.
- Kleiber 1987 — Kleiber, Georges. *Relatives restrictives et relatives appositives: une opposition “introuvable” ?* Tübingen: Niemeyer, 1987.
- Kleiber 2001 — Kleiber, Georges. „Indéfinis : lecture existentielle et lecture partitive.“ *Typologie des groupes nominaux*. Ed. Georges Kleiber, Brenda Laca et Liliane Tasmowski. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2001.
- Kornfilt 1997 — Kornfilt, Jaklin. *Turkish*. London, New York: Routledge, 1997.
- Kratzer 1986/2012 — Kratzer, Angelika. „Conditionals.“ *Papers from the Parasession on Pragmatics and Grammatical Theory*. Ed. Anne M. Farley, Peter Farley, and Karl Eric McCollough. Chicago: Chicago Linguistics Society, 1986. 115–35. Rpt. in Kratzer, Angelika. *Modals and Conditionals*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 86–108.
- Kratzer 2003 — Kratzer, Angelika. „A Note on Choice Functions in Context.“ University of Massachusetts, Amherst, 30.12.2003. *Semanticsarchive.net*. Web. 13.12.2018.
- Krifka *et al.* 1995 — Krifka, Manfred, Francis Jeffrey Pelletier, Gregory Carlson, Alice Ter Meulen, Gennaro Chierchia, and Godehard Link. „Genericity: an introduction.“ *The Generic Book*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1995. 1–124.
- Kupferman 1979 — Kupferman, Lucien. „Les constructions *il est médecin / c’est un médecin*: essai de solution.“ *Cahier de linguistique* 9 (1979): 131–164.
- Lambrecht 1981 — Lambrecht, Knud. *Topic, Antitopic and Verb Agreement in Non-Standard French*. Amsterdam: John Benjamins B.V., 1981.
- Lawler 1973 — Lawler, John Michael. *Studies in English Generics*. Diss. University of Michigan, 1973.

- Lehmann 2002 — Lehmann, Christian. *Thoughts on grammaticalization*. 2nd, rev. ed. Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität, 2002.
- Levinson 2006 — Levinson, Dmitry. „Polarity sensitivity in inflectional morphology.“ *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 32.1 (2006): 215–226.
- Ludlow & Neale 1991 — Ludlow, Peter and Stephen Neale. „Indefinite Descriptions: In Defense of Russell.“ *Linguistics and Philosophy* 14 (1991): 171–202.
- Lumsden 1988/2014 — Lumsden, Michael. *Existential Sentences: Their Structure and Meaning*. London, New York: Routledge, 1988. [Fototipsko izdanje. Oxon: Routledge, 2014]
- Lyons 1977 — Lyons, John. *Semantics*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Mackridge 1987 — Mackridge, Peter. *The Modern Greek Language. A Descriptive Analysis of Standard Modern Greek*. Oxford: Oxford University Press, 1987.
- Maretić 1963 — Maretić, Tomislav. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Treće, nepromijenjeno izdanje. Zagreb: Matica hrvatska, 1963.
- Mari 2011 — Mari, Alda. „(C)overt modality in generic sentences.“ Working paper. 2011. jeannicod.ccsd.cnrs.fr. Web. 29.1.2015.
<https://jeannicod.ccsd.cnrs.fr/ijn_00680238>.
- Mari 2016 — Mari, Alda. „French future: Exploring the future ratification hypothesis.“ *Journal of French Language Studies* 26.3 (2016): 353–378.
- Mari 2018 — Mari, Alda. „The French Future.“ *Evidence for Evidentiality*. Ed. Ad Foolen, Helen de Hoop, and Gijs Mulder. John Benjamins Publishing Company, 2018. 199–226.
- Mari & Martin 2008 — Mari, Alda, and Fabienne Martin. „Bare and indefinite NPs in predicative position in French.“ *Sin Spec: Working Papers of the SFB 732* 1 (2008): 119–144.
- Martin 1985 — Martin, Robert. „Aspects de la phrase analytique.“ *Langages* 79 (1985): 40–54.
- Martin 2005 — Martin, Fabienne. „Les indéfinis spécifiques *un certain N* et *un N bien précis*.“ *Travaux de linguistique* 50.1 (2005): 151–168.

- Miletić, Stojić, Marjanović 2017 — Miletic, Aleksandra, Dejan Stosic and Saša Marjanović. „ParCoLab: A Parallel Corpus for Serbian, French and English.“ *Text, Speech and Dialogue. 20th International Conference, TSD 2017. Prague, Czech Republic, August 27–31, 2017. Proceedings*. Ed. Kamil Ekštejn and Václav Matoušek. Springer, 2017. 156–164.
- Maslov 1981 — Маслов, Юрий Сергеевич. *Грамматика болгарского языка*. Москва: „Высшая школа“, 1981.
- Matushansky & Spector 2005 — Matushansky, Ora, and Benjamin Spector. „Tinker, tailor, soldier, spy.“ *Proceedings of SuB9*. Ed. Emar Maier, Corien Bary, and Janneke Huitink. Nijmegen Centre of Semantics, 2005. 241–255.
- Matras 2002 — *Romani: A linguistic introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- McNally & Van Geenhoven 1998 — McNally, Louise, and Veerle Van Geenhoven. „Redefining the weak / strong distinction.“ 1998. *Academia.edu*. Web. 14.5.2015.
- McNally 2011 — McNally, Louise. „Existential Sentences.“ *Semantics. An International Handbook of Natural Language Meaning*. Ed. Klaus von Heusinger, Claudia Meierborn, and Paul Portner. Vol. 2. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2011. 1829–1848.
- Mel'čuk 2002 — Mel'čuk, Igor. *Communicative Organization in Natural Language. The semantic-communicative structure of sentences*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2001.
- Milsark 1974 — Milsark, Gary L. *Existential Sentences in English*. Diss. MIT, 1974.
- Mindak 1989 — Миндак, Йоланта. „За отношението на българската лексема 'един' и нейните полски съответствия към изразяването на информация за неопределеност.“ *Доклади 4*. София: Българска академия на науките, 1989. 93–99.
- Mišeska Tomić 2006 — Mišeska Tomić, Olga. *Balkan Sprachbund Morpho-Syntactic Features*. Dordrecht: Springer, 2006.
- Moravcsik 1969 — Moravcsik, Edith. „Determination.“ *Working Papers on Language Universals* 1 (1969): 63–98.

- Moro 2006 — Moro, Andrea. „Existential Sentences and Expletive *There*.“ *The Blackwell Companion to Syntax*. Ed. Martin Everaert and Henk van Riemsdijk. Vol. 1. Blackwell Publishing Ltd, 2006.
- Mrazović 2009 – Mrazović, Pavica. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009.
- Muller 2006 — Muller, Claude. „Polarité négative et *free choice* dans les indéfinis de type *que ce soit* et *n’importe*.“ *Langages* 162 (2006): 7–31.
- Muller 2012 — Muller, Claude. „Négation directe vs. négation indirecte: quelle est la place des négatifs parmi les indéfinis en français?“ *Intorno alla negazione. Analisi di contesti negativi dalle lingue antiche al romanzo*. Ed. Anna Orlandini et Paolo Poccetti. Pisa, Roma: Fabrizio Serra, 2012. 147–168. *Archive Ouverte HAL*. Web. 30.3.2019. <<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00989430>>.
- Mutavdžić 2007 — Мутавџић, Предраг. *Граматика савременог грчког језика*. Београд: Јасен, 2007.
- Naylor 1981/1982 — Naylor, Kenneth E. „The Use of the Articles in Macedonian and English.“ *Македонски јазик* 32/33 (1981/1982): 533–539.
- Newmark *et al.* 1982 — Newmark, Lenard, Philip Hubbard, and Peter Prifti. *Standard Albanian. A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press, 1982.
- Nicolova 2008 — Ницолова, Руселина. *Българска граматика. Морфология*. Софија: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Partee 1970/2004 — Partee, Barbara. „Opacity, coreference and pronouns.“ *Synthese* 21 (1970): 359–385. Rpt. in *Compositionality in Formal Semantics. Selected papers by Barbara H. Partee*. Blackwell Publishing, 2004. 26–49.
- Partee 2005 — Partee, Barbara. „Lecture 6. Semantic Typology of Indefinites II.“ Handout. Topics in Formal Semantics. MGU. 29.3.2005. Web. 12.12.2017. <http://people.umass.edu/partee/MGU_2005/MGU05_formal_semantics.htm>.
- Piper 2005 — Пипер, Предраг. „Референцијална одређеност и неодређеност.“ Пипер, Предраг, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*. У редакцији Милке Ивић. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, 2005. 915–947.

- Pollock 1983 — Pollock, Jean-Yves. „Sur quelques propriétés des phrases copulatives en français.“ *Langue Française* 58 (1983): 89–126.
- Pop 1948 — Pop, Sever. *Grammaire roumaine*. Bern: Francke, 1948.
- Pope 1972 — Pope, Emily. *Questions and Answers in English*. Diss. MIT, 1972.
- Popov 1984 — Попов, Бојан: „Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу.“ *Јужнословенски филолог* 15 (1984): 21–43.
- Povarnicina 1996 — Поварницина, Марина. „Кон употребата на *еден* како показател на неопределеноста во македонскиот јазик.“ *Studia linguistica Polono-Meridianoslavica* 8 (1996): 59–67.
- Quirk *et al.* 1982 — Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, and Jan Svartvik. *A University Grammar of English*. Moscow: “Vysšaja škola”, 1982.
- Radić 2003 — Радић, Првослав. „О два аспекта балканизације српског књижевног језика: резултати и перспективе.“ *Јужнословенски филолог* 59 (2003): 105–152.
- Raskin 1980 — Raskin, Victor. „Determination with and without articles.“ *The Semantics of Determiners*. Ed. Johan van der Auwera. London, New York: Routledge, 1980. 124–134
- Rječnik 1818 — Караџић, Вук. *Српски рјечник*. Беч, 1818.. [Фототипско издање. Београд: Просвета, 1966]
- Rječnik JAZU 1895 — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Svezak 5, *jasla-jezičac*. Ur. Pero Budmani. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1895.
- Rečnik SANU 1973 — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књига VIII, *инторнирати-јурве*. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1973.
- RMS 1967/1990 — *Речник српскохрватског књижевног језика*. Књига друга, *ж-к (косиште)*. Нови Сад: Матица српска; Загреб: Матица хрватска, 1967. [Друго фототипско издање, 1990]
- Ro Hauge 1983 — Ро Хауге, Хетил. „За семантиката на неопределителното местоимение *някой*.“ *Доклади 1. Исторически развој на българскиот јазик. Први меѓународен конгрес по българистиката*. Софија: БАН, 1983. 111–116.
- Ro Hauge 1987 — Ро Хауге, Хетил. „Опит за тълкување на генеричната употреба на *един* в българскиот јазик.“ *Доклади 3. Съвременен българскиот јазик. Втори меѓународен конгрес по българистиката. Софија, 23 мај – 3 јуни 1986 г.* Софија: БАН, 1987. 442–445.

- Rowlett 1998 — Rowlett, Paul. *Sentential Negation in French*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1998.
- RSJ 2011 — *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Sandfeld 1930 — Sandfeld, Kritian. *Linguistique balkanique: problèmes et résultats*. Paris, 1930.
- Stamenov 1987 — Стаменов, Христо. „Показателят на неопределеност *един* и предикативната именна фраза.“ *Доклади 3. Съвременен български език. Втори международен конгрес по българистиката. София, 23 май – 3 юни 1986 г.* София: БАН, 1987. 430–441.
- Stanojević 1998 — Станојевић, Веран. „О генеричким реченицама.“ *Српски језик* 3.1–2 (1998): 223–236.
- Stanojević 2010a — Станојевић, Веран. „О неким аспектима референцијалности у француском и у српском језику.“ *Интердисциплинарност и јединство савремене науке. Филолошке науке. Зборник радова са научног скупа (Пале, 22–24. мај 2009)*. Књига 4, том 1. Ур. Милош Ковачевић. Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, 2010. 155–167.
- Stanojević, 2010b — Станојевић, Веран. „О једном граматичком калку и поводом њега.“ *Научни састанак слависта у Вукове дане* 39.1 (2010): 129–141.
- Stanojević 2012 — Stanojević, Veran. „De la référence définie en serbe par comparaison avec le français.“ *Les Etudes françaises aujourd’hui*. Ed. Jelena Novaković. Belgrade: Faculté de Philologie de l’Université de Belgrade, Association de coopération culturelle Serbie–France, 2012. 271–282.
- Stanojević 2013 — Stanojević, Veran. „Quelques aspects de l’indéfinitude en français et en serbe.“ *Студије француског језика и књижевности данас*. Ур. Снежана Гудурић и Тамара Валчић Булић. Посебно издање *Годишњака Филозофског факултета у Новом Саду* 38.3 (2013): 59–71.
- Stanojević 2014 — Станојевић, Веран. „Неки аспекти употребе футуроида у књижевном превођењу са француског на српски језик.“ *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43 (2014): 71–83.
- Stanojević 2015 — Stanojević, Veran. „Quelques réflexions sur le futur périphrastique et son rapport au futur simple.“ *Les études françaises aujourd’hui (2014)*. Ed. Milica

- Vinaver-Ković et Veran Stanojević. Belgrade: Faculté de philologie de l'Université de Belgrade. 181–198
- Stanojević i Ašić 2005 — Станојевић, Веран, и Тијана Ашић. „Изрази било ко/шта/који, негација и аспект.“ *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*. Ур. Предраг Пипер. Београд: САНУ, 2006. 301–319.
- Stanojević i Đurić 2016a — Stanojević, Veran i Ljubica Đurić. „Generičke rečenice u srpskom u poređenju sa francuskim.“ *Језици и културе у времену и простору V*. Ур. Снежана Гудурић и Марија Стефановић. Нови Сад: Филозофски факултет, 2015. 407–416.
- Stanojević i Đurić 2016b — Stanojević, Veran et Ljubica Đurić. „Sur les indéfinis singuliers génériques en français et en serbe.“ *Déterminants et inférences*. Ed. Francis Corblin et David Nicolas. Numéro spécial de *Travaux de linguistique* 72 (2016): 121–133.
- Stanojčić i Porović 2000 — Станојчић, Живојин, и Љубомир Поповић. *Граматика српскога језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. Седмо издање. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000.
- Stevanović 1970 — Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик I*. Београд: Научна књига, 1970.
- Swanson 2011 — Swanson, Eric. „Propositional Attitudes.“ *Semantics. An International Handbook of Natural Language Meaning*. Ed. Klaus von Stechow, Claudia Meierborn, and Paul Portner. Vol. 2. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2011. 1538–1561.
- de Swart *et al.* 2007 — de Swart, Henriëtte, Yoad Winter, and Joost Zwarts. „Bare nominals and reference to capacities.“ *Natural Language & Linguistic Theory* 25.1 (2007): 195–222.
- Szwedek, Aleksander. „Some aspects of definiteness and indefiniteness of nouns in Polish.“ *Papers and studies in contrastive linguistics* 2 (1974): 203–211.
- Topolińska 1981/1982 — Тополињска, Зузана. „Мак. еден — неопределен член?“ *Македонски јазик* 32–33 (1982): 705–715.
- Tovena, Déprez & Jeyez 2004 — Tovena, Lucia, Viviane Déprez, and Jacques Jayez. „Polarity sensitive items.“ *Handbook of French Semantics*. Ed. Francis Corblin and Henriëtte de Swart. CSLI publications, 2004. 391–415.

Uhlík 1951 — Uhlík, Rade. *Prepozitivni i postpozitivni član u gurbetskom*. Sarajevo: Orientalni institut, 1951.

Weiss 2004 — Weiss, Daniel. „The rise of an indefinite article: The case of Macedonian *eden*.“ *What makes Grammaticalization? A Look from its Fringes and its Components*. Ed. Walter Bisang, Hans Henrich Hock, and Werner Winter. New York: Mouton de Gruyter, 2005. 139–165.

***

Izvori:

Braća Grim. *Sabrane bajke I–IV*. Preveli Božidar Zec i Milan Tabaković. Beograd: Jugoslavija, 1979.

Karadžić, Vuk. *Srpske narodne pripovjetke*. Beč, 1853. *Projekat Rastko*. Web. 16.4.2019.

Karadžić, Vuk. *Srpske narodne pripovjetke*. Beč, 1870. *Projekat Rastko*. Web. 16.4.2019.

Biografija autora

Ljubica Đurić rođena je 1985. godine u Beogradu, gde je pohađala O.O.Š. Vladislav Ribnikar i Filološku gimnaziju (smer francuski jezik). Godine 2009. diplomirala je na Grupi za opštu lingvistiku Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu (prosečna ocena 9,39), a godine 2011. i na Grupi za francuski jezik i književnost istoga fakulteta (prosečna ocena 9,09). Tokom studija bila je stipendista Republičke fondacije za razvoj naučnog i umetničkog podmlatka (2006–2009) i Fondacije za studije nauka i umetnosti SANU (2007–2009). U skladu s odredbama člana 127. st. 1 i 2 Zakona o visokom obrazovanju (Službeni glasnik RS, br. 76/05), diploma osnovnih studija izjednačena joj je s diplomom master studija. Godine 2011. upisala je doktorske akademske studije na Filološkom fakultetu u Beogradu.

Radila je honorarno kao prevodilac s francuskog na srpski za časopis *Lice ulice* (2012) i izdavačku kuću *Plato*, za koju je prevela roman *Slava Carstva* Žana d’Ormesona (Jean d’Ormesson, *La gloire de l’Empire*) (2014).

Od 2013. do 2016. godine radila je na Balkanološkom institutu SANU kao istraživač pripravnik (do 2014) i istraživač saradnik (do 2016) na projektu „Jezik, folklor i migracije na Balkanu“ (br. 178010), pod rukovodstvom dr Biljane Sikimić. Od 2016. godine radi kao asistent za užu naučnu oblast Romanistika, predmet Francuski jezik na Katedri za romanistiku Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Dosad je objavila 11 radova u domaćim i međunarodnim časopisima, tematskim zbornicima i zbornicima radova s međunarodnih naučnih skupova. Učestvovala je na naučnim skupovima u Beogradu, Novom Sadu, Sofiji, Temišvaru, Bukureštu i Parizu.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора _____ Љубица Ђурић _____

Број индекса _____ 11075/Д _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Граматикализација броја 'један' у српском као балканскословенском језику у поређењу с француским: ареална и типолошка перспектива

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 18.7.2019.

Љубица Ђурић

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора Љубица Ђурић

Број индекса 11075/Д

Студијски програм Језик, књижевност, култура (модул: Језик)

Наслов рада Граматикализација броја 'један' у српском као балканскословенском
језику у поређењу с француским: ареална и типолошка перспектива

Ментор проф. др Веран Станојевић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 18.7.2019.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Граматикализација броја 'један' у српском као балканскословенском језику у поређењу с француским: ареална и типолошка перспектива

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
- 3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 18.7.2019.

_____

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.